

Riksdagens protokoll

1980/81:48

12 december 1980

Debatter m. m.

Fredagen den 12 december

Besparingar i statsverksamheten, m. m. (CU)	3
Bidrag till Internationella utvecklingsfonden	23
Besparingar i statsverksamheten, m. m. (UU)	26
Hjälp till misshandlade kvinnor	31
Besparingar i statsverksamheten, m. m. (KrU)	35
Svar på frågor och interpellationer	
1980/81:151 av Axel Andersson (s) om förbudet mot idrottsutbyte med Sydafrika	54
1980/81:56 av Eva Hjelmström (vpk) om en kärnvapenfri zon i Norden, m. m.	56
1980/81:65 av Gunnel Jonäng (c) om en kärnvapenfri zon i Norden	56
1980/81:19 av Björn Molin (fp) om samarbetet mellan i-länder och u-länder	75
1980/81:46 av Pär Granstedt (c) om ett oljembargo mot Sydafrika	88
1980/81:172 av Bertil Måbrink (vpk) om åtgärder mot apartheidregimen i Sydafrika	88
1980/81:152 av förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m) om det kommunala stödet till barnomsorgen	98
1980/81:51 av Inga Lantz (vpk) om barnomsorgen	99
Meddelande om frågor	
1980/81:193 av Eva Winther (fp) om åtgärder mot polisövergrepp mot invandrare	118
1980/81:194 av Anna Wohlin-Andersson (c) om SJ:s vagnlasttrafik vid Rimforsa	118
1980/81:195 av Margot Wallström (s) om innebörden av uttalande rörande betygsfri intagning till gymnasieskolan	119

Fredagen den 12 december

Civilutskottets betänkanden

1980/81:5 om besparingar i statsverksamheten, m. m.	3
1980/81:6 om åtgärder för att öka bostadsbyggandet, m. m. ...	3

Utrikesutskottets betänkanden

1980/81:13 om tilläggsprotokoll till Sveriges frihandelsavtal med Europeiska gemenskaperna	23
1980/81:14 om Sveriges bidrag till Internationella utvecklingsfon- den	23
1980/81:17 om besparingar i statsverksamheten, m. m.	26

Socialutskottets betänkanden

1980/81:8 om hjälp till misshandlade kvinnor m. m.	31
1980/81:12 om fosterföräldrars situation	35

1980/81:48

Fredagen den 12 december

Kl. 10.00

1 § Justerades protokollet för den 4 innevarande månad.

2 § Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställning 1980/81:68

3 § Besparingar i statsverksamheten, m. m.

Föredrogs civilutskottets betänkanden 1980/81:5 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (prop. 1980/81:20) och 1980/81:6 om åtgärder för att öka bostadsbyggandet, m. m.

Anf. 1 TALMANNEN:

Civilutskottets betänkanden nr 5 och 6 debatteras i ett sammanhang, och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Anf. 2 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Det vi nu skall behandla är regeringens s. k. sparpaket beträffande i första hand bostadssektorn. Man har bjudit till att visa upp sparviljan: här räknas upp förslag till riksdagen, beslut som regeringen har fattat och förslag som man tänker lägga fram. Men, herr talman, det är en sak som i hög grad förvånar mig. Man har glömt att redovisa en besparing som verkligen måste tillskrivas regeringen. Det är inte någon liten besparing heller, den ligger i miljardklassen. Jag tänker då naturligtvis på att regeringen genom sin passivitet lyckats få ner bostadsbyggandet till en nivå långt under de ambitioner som riksdagen godkänt och beräknat ramar för. Förmodligen har bostadsdepartementet därmed gått upp i topp på ekonomidepartementets sparluga och erövrat den unika "Bohman Cup".

Och ändå vill man inte visa upp dessa strålande resultat. Vad kan det bero på? Det kan väl aldrig vara så, att det utanför ekonomidepartementet i regeringen finns personer som skäms över den här insatsen – personer som kanske i stället vill göra något åt den? Det hade i så fall varit mycket

glädjande. Men så är det naturligtvis inte. Det som i övrigt står i propositionen visar på en annan sak: man har siktet inställt på att bli cupvinnare nästa år också. För att vara riktigt säker tar man fram nya förslag, så att inte kommuner och byggherrar mot all förmodan skall få för sig att det måste byggas mera. Man kompletterar dessa med att avvisa de förslag som läggs fram i socialdemokratiska motioner för att stimulera en ökad igångsättning. Får de borgerliga partierna igenom sin vilja, så kan vi redan nu anse bostadsdepartementet som klar favorit till ledarplatsen också i nästa års sparliga.

En första hjälp på den här vägen mot toppen har bostadsdepartementet fått genom gårdagens riksdagsbeslut att vägra en momssänkning för bostadsbyggandet. Det är ju följdriktigt – ett bifall till vårt förslag skulle ha gett byggandet en klar och effektiv stimulans till helt godtagbara nettokostnader.

Hur skall riksdagen sedan fortsätta? Finns det misstankar att kommunerna är så sega att de fortfarande vill bygga mer? Det tycks regeringen tro. Den lägger fram förslaget att slopa markförvärvslånen, så att man kan lägga grus i maskineriet redan på ett tidigt stadium i byggprocessen. Vi har självfallet reserverat oss mot detta och vill att man inom statsbudgetens ram i vart fall skall sätta av de blygsamma 100 milj. kr. som kan fungera som en säkerhetsventil. Men nej, man säger nej till lånen och har inget annat skäl än att de här pengarna måste sparas. Detta argument tar man fram, trots att man mycket väl inser att det här i sig inte är någon reell besparing – det är en sorts kreditprioritering med huvudsyftet att olja maskineriet i byggprocessen. Jag vill inte påstå att detta hindrar allt bostadsbyggande, men det är en effektiv spärr för de kommuner som sammantaget drabbas hårdast av sparåtgärderna. Vi har i reservationer påpekat att det bakom alltsammans självfallet också ligger ett principiellt politiskt motiv. Det är moderaternas vilja att privatisera byggprocessen och försvåra samhällsinflytandet som också här fått övertaget. Jag skulle vilja påstå att det här är en punkt där det ges ett utmärkt tillfälle för någon från mittenpartierna att göra en markering mot högervridningen och rösta på reservationen utan att rasera sparpaketet som sådant.

Nästa punkt bland förslagen visar också upp ett ställningstagande från majoriteten som är helt följdriktigt om man inte vill få fram nya bygginitiativ. Man säger nej även till de begränsade uthyrningsgarantier som vi föreslår. Alla håller säkert med mig när jag påstår att mycket av det obestritt önskvärda byggandet hålls tillbaka av osäkerhet om finansieringsvillkoren i framtiden och ett växande tvivel på regeringens vilja att föra en solidarisk bostadspolitik. En uthyrningsgaranti av den typ vi föreslår riktar sig mot just de fall där initiativ är aktuella. En sådan garanti skulle därför få snabb verkan. Sedan är det en annan sak om vi skall generellt förlänga hyresförlustlånen. Den frågan kommer vi att få ta ställning till när vi behandlar nästa budget.

Sedan har vi på nytt tagit upp frågan om byggkostnaderna och kontrollen av dem. Detta är visserligen inte en fråga som har att göra med de tillfälliga

stimulanserna – men den är så grundläggande att den måste tas in också i det här sammanhanget. Vad säger nu majoriteten om detta? Jo, man håller med om att det är en central fråga, men man hänvisar till att man tillkallat en särskild utredare. Det är inget fel i detta, men man har missat poängen i vårt förslag: vi vill ju påkalla ytterligare åtgärder till hjälp också för utredaren och för alla krafter som vill få ett grepp om prisbildningen också inom anbudssektorn. Vi tror att här döljer sig ett avsevärt större problem än vad majoriteten vill medge – det är fråga om viljan att röra i ett s. k. enskilt näringsliv och de marknadsmässiga krafterna. Vi kommer säkert att få anledning att återkomma till frågorna om konkurrens och prisbildning. Utgångspunkten bör dock riksdagen markera genom att bifalla vår reservation.

Också frågan om totalfinansiering hör hemma i ett något längre perspektiv. Vi har med vår motiveringsreservation velat klargöra vår grundläggande ståndpunkt: det behövs en förutsättningslös utredning och inte en som är styrd, av den typ vi har fått. Vi håller fast vid linjen att kapitalmarknadsutredningen inte fullföljt det här arbetet – en linje som också utskottets ordförande stödde en gång i tiden intill dess han blev tagen i örat av högre makter.

Detta om de konkreta förslagen. Låt mig dock tillägga några ord om den redovisning vi fått av regeringens tidigare beslut och av dess avsikter. Här är utskottet enhälligt: vi har inte haft vare sig formell eller reell anledning att ta ställning till sakfrågorna. Utskottet nöjer sig med att redovisa vad som anförs i propositionen och noterar vad vi därefter fått veta under hand i de här frågorna.

Det är i det här sammanhanget närmast bostadsbidragen som är värda en ytterligare kommentar – detta inte som en sakfråga, eftersom den kommer upp först i vår, utan närmast ur en speciell synvinkel. Jag tänker då på sambandet med det beslut som riksdagen fattat om statsbidraget till kommunala bostadstillägg. Här har vi fått den märkliga situationen att riksdagen beslutat att ändra statsbidragsreglerna i det angivna syftet att föra över besparingar för stat och kommun på 440 milj. kr. till staten ensam. Nu visar civilutskottet i sitt betänkande att de här besparingarna bara är 300 milj. kr. och att också den siffran kan ändras. Men det struntar riksdagsmajoriteten i och följer sina partivänner i socialförsäkringsutskottet. Sven Aspling har tagit upp detta i gårdagens debatt.

Jag vill för min del endast säga att vi i civilutskottet i vår självfallet kommer att pröva de aviserade förslagen om statsbidraget på vår sektor som om riksdagens nyss fattade beslut inte fanns – detta inte av vanvördnad, utan i förvissning om att det självfallet måste ändras.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna som fogats till civilutskottets betänkanden nr 5 och 6.

Anf. 3 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! De båda betänkanden som nu behandlas och som i huvudsak hänförs till regeringens sparproposition vad avser bostadsdepartementets

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

verksamhetsområde är minst sagt litet ovanliga. De både behandlar och inte behandlar de förslag till åtgärder som regeringen lagt fram och de motioner som har väckts. På grund av regeringspropositionens blandning av förslag, anmälningar till regeringsprotokollet och aviseringar om förslag i budgetpropositionen har motionsförslagen behandlats väldigt olika i betänkandena. Ändå är regeringsförslagen ganska konkreta både i fråga om de förändringar som föreslås och i fråga om vilka belopp man skulle kunna spara – att sedan kostnadsberäkningarna inte stämmer särskilt väl är en annan historia. I slutändan, dvs. om och när alla besparingsförslag konkretiserats, kommer besparingarna tydligen att bli ungefär hälften av vad som har aviserats. Besparingsförslagen berör räntebidrag och skattesubventioner, bostadsbidrag, lån till kommunala markförvärv, energibesparande åtgärder och bidrag till översiktlig planering.

Genom ändringar av reglerna för räntebidrag avser man att minska bidraget till beståndet av äldre lägenheter. Vi vänder oss emot det här diffusa förslaget till ändring av reglerna som inte innehåller närmare preciseringar, och vi förslår att sådana förändringar skall göras som minskar räntebidragen till den privata bostadssektorn, framför allt till privata hyresfastigheter och egenägda en- och tvåfamiljshus. Vi har som bekant också föreslagit en förbättrad lagstiftning och effektiva åtgärder mot svart fastighets- och lägenhetshandel genom att till samhället ta in skattefria vinster från försäljningar av hyresfastigheter, villor, fritidshus, andelslägenheter och bostadsrätter. Jag vill i det här sammanhanget också erinra om att vi har föreslagit minskade skattesubventioner och tak för villaägarnas ränteavdrag.

Beträffande bostadsbidragen föreslår regeringen att besparingar skall göras genom en försämring av möjligheterna för ensamstående, studerande ungdomar och pensionärer att få bidrag och genom att statsbidragen till statskommunala bostadsbidrag sänks från 43 % till 38 %. Från vänsterpartiet kommunisternas sida kan vi inte acceptera detta, utan vi förslår oförändrade bidrag i avvaktan på förslag från bostadsbidragskommittén.

Det är, herr talman, rätt uppseendeväckande att sedan regeringen har tillsatt en särskild kommitté, bostadsbidragskommittén, för att utreda frågan om bostadsbidragen och samordningen av olika bidrag, så har man nu för andra gången sedan kommittén tillsattes gjort förändringar i innehållet i de nuvarande bostadsbidragen, vilket gör det synnerligen svårt för kommittén att jobba. Man får alltså under arbetets gång nya förutsättningar.

Förslag om att studiemedel nu skall räknas som lön i underlaget för bostadsbidrag vänder vi oss bestämt emot. Vi kan också i Svenska Dagbladet i dag se att utbildningsministern uttryckt tveksamhet. Han säger att han känner stor tveksamhet inför principen att betrakta studielån som inkomst. Nu får vi återkomma till de här förslagen, men vi har redan i anslutning till propositionen och dess redovisning yrkat avslag på de här ändringsförslagen. Det vore rimligt att inga förändringar i de nuvarande bostadsbidragen och reglerna genomfördes, innan bostadsbidragskommittén får komma med de förslag till ändringar som den har i uppdrag att utreda.

Regeringen föreslår att lånen till kommunala markförvärv helt avvecklas. Det är ett förslag som vpk inte kan godta, då detta skulle ytterligare försvåra för kommunerna att tillhandahålla mark för bl. a. ett ökat bostadsbyggande.

Besparingsförslaget om avveckling av bidraget till översiktlig planering kan, enligt vår åsikt, med hänsyn till de kvarstående och de kommande behoven i kommunerna inte accepteras. Kommunernas medverkan inom den fysiska riksplaneringen är alltså viktig att den inte får försvåras genom att man tar bort de bidragsmöjligheter som finns.

I anslutning till förändringarna beträffande bostadspolitiken har i vår motion föreslagits alternativ till propositionen, alternativ till de besparingar som nu föreslås på det bostadspolitiska området. Vpk förespråkar och företräder en helt annan bostadspolitik än regeringen, med helt andra utgångspunkter och ett helt annat innehåll.

Den borgerliga regeringens bostadspolitiska misslyckande, dess oförmåga att påverka inflations- och kostnadsutvecklingen har lett till en kris på bostadsmarknaden. Bostadsproduktionen har minskat så kraftigt att man kan tala om bostadsbyggandets sammanbrott.

Den starka minskningen har framför allt drabbat allmännyttans byggande av hyreshus. Byggnadskostnaderna har tredubblats, och hyrorna har mer än fördubblats under 1970-talet. De fria marknadskrafterna har fått ett allt större grepp över bostadsmarknaden, och det bostadspolitiska läget och de stora hyreshöjningarna kan innebära slutet för den socialt styrda bostadspolitiken, om inte snara motåtgärder sätts in.

För att undvika en bostadspolitisk katastrof och fritt fram för privata vinst- och spekulationsintressen måste en vändning åstadkommas och en annan bostadspolitik genomföras. Statsmakterna måste leva upp till sitt övergripande ansvar för bostadsförsörjningen. I det ansvaret ligger skapandet av sådana villkor att nyproduktion, sanering och ombyggnad av bostäder kan ske i tillräcklig omfattning och i god miljö. Den enda garantin för en god bostadsförsörjning med låga hyror, bra miljö och ett verkligt bostadsinflytande är ökade samhällsinsatser och samhällsägda bostäder. Bostadsbristen måste byggas bort. Nyproduktionen måste stimuleras genom en sänkning av den garanterade räntan och andra samhällsåtgärder med inriktning på hyreshus i allmännyttig regi. Andra viktiga åtgärder som snabbt måste genomföras är prisstopp och prissänkningar på byggnadsmaterial, slopad moms på byggandet och fortsatta underhållslån till allmännyttiga bostadsföretag.

En omfördelning av bostadssubventionerna från ägarsektorn till hyressektorn måste också ske, bl. a. genom ett tak för ränteavdragen och en effektiv realisationsvinstbeskattning.

Herr talman! Det är bara en bostadspolitik med sociala utgångspunkter och ett socialt innehåll som kan lösa bostadskrisen och som kan stoppa hyreshöjningarna. Varje hyreshöjning är en löneminskning, och därför är det nödvändigt att ta itu med de här problemen. Det är också därför som allt fler, löntagare och andra, kommer till insikt om det här och allt fler nu

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

protesterar emot orättvisorna på bostadsmarknaden och mot den pågående hyresutplundringen. Man kräver en annan, rättvis och solidarisk bostadspolitik.

I diskussionerna om ökat bostadsbyggande och åtgärder för att stimulera en annan inriktning av bostadsproduktionen hänvisas från regeringshåll ofta till att det närmast ankommer på kommunerna att svara för bostadsförsörjningen. Nu vet var och en som följer med det som händer att många kommuner har resignerat inför de ekonomiska svårigheterna, de oerhört kraftiga ökningarna av produktionskostnaderna, kvarvarande svårigheter att snabbt avlösa byggnadskreditiven, osäkerheten om man kan erhålla statliga lån och inte minst en betydande osäkerhet om hyresgästernas möjligheter att betala de skyhöga hyror som det blir i nyproduktionen.

Jag tror det är viktigt att betona just vad jag förut var inne på – samhällets ansvar för att bostadspolitiken inte ytterligare försämras. Vi bör i stället gå tillbaka till att föra en bostadspolitik som kan förenas med bostaden som en social rättighet.

Bostadsbyggandets betydelse för samhället som sådant och då det gäller sysselsättningen kan inte nog betonas och understrykas. I Dagens Nyheter i dag finns en artikel där det framhålls att man från Byggnadsentreprenörföreringen pekar på att det minskade byggandet nu hotar 18 000 jobb. Man pekar på att om ingenting nu görs för att få en vändning till stånd och en ökning av byggnadsverksamheten kommer 8 000 – 10 000 byggnadsarbetare att stå arbetslösa nästa vinter. Och man pekar i det sammanhanget på att bostadsbyggandet nu har hamnat på den lägsta nivån sedan början av 1950-talet och att nedgången kan förväntas fortsätta under nästa år om inga särskilda åtgärder vidtas. Men man har också i detta sammanhang betonat vikten av stimulansåtgärder då det gäller ett ökat byggande, pekat på att byggande är importsnålt, att det inte försämrar handelsbalansen nämnvärt osv. Man har också framhållit att ett stöd åt byggandet hjälper den övriga industrin – därför att ungefär 15 % av produktionen i den fasta industrin består av leveranser till byggsektorn. Det gäller sådant som exempelvis armeringsjärn, fönster, dörrar, avloppsledningar osv.

Jag sade att bostadsbristen måste byggas bort. Men då måste kommunerna ges ett tillräckligt stöd för att de skall kunna bygga och tillhandahålla bostäder som är överkomliga för hyresgäster. För att det skall bli möjligt är det nödvändigt att snarast sänka räntan och förlänga amorteringstiderna på bostadslån till allmännyttiga bostadsföretag. Kravet på en statlig bostadsbank och statlig totalfinansiering av bostadsbyggandet och dess följdinvesteringar måste då realiseras.

Finansieringen kan ske genom enhetslån med lång amorteringstid och låg och fast ränta, förslagsvis på 1,5 %. Men avgörande är inte de tekniska lösningarna, utan det är att vi får ett system som innebär billigare pengar till de kommunala allmännyttiga bostadsföretagen. Ansvariga kommunalmän i kommuner med bostadsbrist vågar snart inte ta på sitt ansvar att bygga bostäder som blir så dyra att det varken är politiskt eller socialt försvarbart eller möjligt att begära de hyror man skulle behöva för att få det att gå ihop.

Ju förr regeringen och de borgerliga partierna inser detta faktum, desto bättre är det.

Nu har jag, herr talman, inte särskilt stora förhoppningar då det gäller den borgerliga regeringens bostadspolitik. Jag är på det klara med att det inom regeringen finns olika uppfattningar. Det har klart kommit till uttryck i olika sammanhang. Senast i torsdags i förra veckan hade jag en frågedebatt med bostadsministern, där jag efterlyste besked från bostadsministern om hon delade de bedömningar beträffande bostadsbristen, bostadsbyggandet och boendekostnaderna som det i en debatt strax före hade getts uttryck för från moderata samlingspartiet. Jag förstår att Birgit Friggebo kände sig besvärad och pressad – hon valde att inte svara på frågan om hon delade bedömningarna, utan hon redovisade i stället det vi allmänt vet om vad regeringen har sagt beträffande den bostadspolitik som man vill bedriva. Bostadsministern menade därtill att jag därmed skulle ha fått ett underlag för att göra en bedömning av överensstämelsen mellan regeringens faktiska politik och det som hade sagts av företrädare för moderata samlingspartiet. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att Birgit Friggebo i själva verket ville säga att "jag är inte överens beträffande bostadspolitiken såsom den getts uttryck från moderata samlingspartiet". Men därtill är hon nödd och tvungen.

Det är att beklaga att vi nu har fått en situation och ett förhållande som är så radikalt förändrat då det gäller bostadspolitiken och bostaden som en social rättighet. Det är nämligen helt klart att regeringen har slagit in på den väg som moderata samlingspartiet har förespråkats. Det betyder en reträtt i förhållande till vad både folkpartiet och centern tidigare har gett uttryck för och tagit ställning för i bostadspolitiken.

Jag måste nog säga till centerns och folkpartiets företrädare att om ni vill hjälpa till att bevara det som finns kvar av innehållet i social bostadspolitik i vårt land, så säg då nej till Bohman & Co! Visa självständighet! Se till att ni återgår till och slår vakt om en bostadspolitik som det tidigare rådde bred enighet om i vårt land – med undantag för högerkrafterna och moderata samlingspartiet!

Herr talman! Jag har inte i detalj kommenterat alla de förslag som vi har ställt i våra motioner eller det som sägs i utskottsbetänkandet. Jag nöjer mig i detta sammanhang med att yrka bifall till vpk-motionen nr 109.

Anf. 4 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Det riksdagen nu har att ta ställning till i civilutskottets betänkanden nr 5 och 6 är utskottsförslag inom två ärendegrupper. Den ena ärendegruppen är regeringens besparingsförslag när det gäller markförvärvslån och anslaget till kommunal planering samt en motion om hur regeringen bör lägga upp sitt förslag om att beakta studiemedel vid bostadsbidrag. Den andra ärendegruppen är ett antal s- och vpk-motioner om bostadsbyggandet – motioner som mer eller mindre formellt knutits till besparingsförslagen. Sedan har utskottet också i sitt betänkande gjort en del noteringar om förslag som regeringen nu endast aviserat. Där lägger utskottet inte fram något

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

förslag, och det utskottet säger kommer därmed inte upp till kammarens prövning i det här sammanhanget.

Låt mig börja med regeringens konkreta förslag. Vi kan då först konstatera att vi i utskottet är ense om planeringsanslaget och att detta därför inte leder till några svårigheter vid kammarbehandlingen. Däremot är vi inte ense om regeringens förslag att slopa markförvärvslånen. Socialdemokraterna reserverar sig och vill behålla de här lånen. Och visst kan det finnas kommuner som tycker att lånen är bra, vilket i och för sig inte är förvånande, men utskottsmajoriteten säger att när vi nu måste spara, så är det här anslaget ett av dem som ligger närmast till. Det är ju inte fråga om att blockera bostadsbyggandet eller att vidta några andra drastiska åtgärder. Kommunernas möjligheter att hålla bostadsbyggandet uppe varken står eller faller med de här lånen. På detta sätt sparar vi 100 milj. kr.

I motionen 95 från fp. c och m tas upp frågan om regeringens förslag om att ta med studiemedel vid inkomstberäkning för bostadsbidrag. Motionärerna föreslår att genomförandet skall ske etappvis. Vi avstyrker detta förslag enhälligt – inte därför att det är ett dåligt förslag i och för sig, utan därför att vi fått veta att regeringen redan övervägt detta, och då behövs ju ingen åtgärd från riksdagens sida. Till den här frågan har socialdemokraterna i utskottet knutit ett särskilt yttrande. Yttrandet innehåller i sak ingenting annat än en läsanvisning – en hänvisning till att ämnet berörts i en annan motion men utan något förslag. Det finns därför inte mycket att säga om detta.

Jag får så gå över till den andra gruppen förslag – motionsyrkanden om bostadsbyggandet. Den socialdemokratiska motionen fullföljs i tre reservationer. Dessa tre reservationer är alltså socialdemokraternas bidrag i det här sammanhanget för att öka bostadsbyggandet.

Huvudpunkten i socialdemokraternas förslag att på kort sikt öka bostadsbyggandet är att riksdagen skall besluta om vad man kallar en uthyrningsgaranti. Utskottets majoritet är här självfallet kallsinnig. Det är det gamla lagerstödet som dyker upp igen i lätt förklädnad. Det socialdemokraterna vill är egentligen att man skall bygga hus som man inte är säker på att få uthyrda och få i gång byggandet genom ett löfte att staten skall betala hyran för de tomma lägenheterna. Är inte detta att ge sig på symtomen i stället för på orsakerna? Vi är ändå den här gången ense om att de hittillsvarande hyresförlustlånen inte skall förlängas – också socialdemokraterna står bakom avstyrkandet av vpk-motionen om detta.

Socialdemokraternas andra huvudpunkt är reservationen om kostnads-kontroll. Jag kan inte frigöra mig från tanken att det här rör sig om ett nästan mekaniskt upprepande av tidigare yrkanden – reservanterna låtsas ju inte ens om att regeringen tillkallat en utredningsman som faktiskt har ganska vida direktiv. I de bakomliggande resonemangen har vi självfallet inga delade meningar – alla står vi väl bakom önskan om en produktion i prispressande och effektiv konkurrens. Reservanternas förslag ger emellertid inte något reellt bidrag till en sådan utveckling.

I den tredje s-reservationen tas frågan om en utredning om en totalfinansiering av byggandet åter upp. Så sent som i fjol avvisade emellertid

riksdagen dessa tankar med motivering att det nuvarande finansieringssystemet fungerar bra. I oktober i år tillkallade regeringen också en utredningsman med uppgift att se över bostadsfinansieringssystemet. Det finns därför inga som helst skäl att bifalla den socialdemokratiska reservationen.

Ja, det här är alltså socialdemokraternas alternativ. Det innehåller inte precis några revolutionerande lösningar. Det ser närmast ut som en västgötaklimax efter deras ganska pompösa uttalanden i huvudmotionen.

Vpk:s förslag om ett hyresstopp skall jag också ta upp i det här sammanhanget – jag vet nu inte för vilken gång i ordningen som detta krav förs fram. Metoden att införa en hyresreglering bakvägen har tydligen blivit ett huvudnummer för vpk. Det finns ingen anledning att på nytt ta upp debatten om detta i kammaren.

Jag vill också beröra vad utskottet har sagt om sin del av besparingspropositionen i övrigt, dvs. delar där vi enhälligt inte föreslår något riksdagsbeslut. Det är där fråga om beslut som redan har fattats och förslag som regeringen har lagt fram separat eller skall lägga fram senare. Utskottet har enhälligt ansett sig inte nu kunna ta ställning utan har nöjt sig med att redovisa förslagen med de ytterligare uppgifter som finns tillgängliga.

Frågorna om räntebidrag har redan preciserats i proposition 63, och utskottet har tagit ställning i betänkande 7, som vi skall behandla i nästa vecka i anslutning till villabeskattningen. Det finns därför ingen anledning att ta upp detta nu.

När det gäller bostadsbidragen har utskottet endast noterat en del preciseringar som vi fått från bostadsdepartementet. De innebär att besparingarna anges till 30 milj. kr. för ändrade inkomstgränser, 70 milj. kr. för ändrade regler om inkomstprövning och till 130 milj. kr. på grund av regeringens fattade beslut att inte räkna in avskrivningar i boendekostnaden. Besparingen blir därmed 230 milj. kr. – ett belopp som tillförs staten och kommunerna. Därutöver har utskottet noterat att bostadsstyrelsen fattat ett beslut om beräkning av boendekostnad som ger ökade kostnader på 110 milj. kr. Detta ändrar i och för sig inte det faktum att det i propositionen redovisas besparingar på 230 milj. kr.

Sedan är det en annan fråga att riksdagen i vår kommer att få ta ställning till ändrade statsbidragsregler för bostadsbidrag. Dessa regler skall göras så att också den del av besparingen som skulle ha fallit på kommunerna tillförs staten. Man sänker alltså statsbidragsprocenten i motsvarande mån. Det är helt naturligt att detta beslut kan preciseras först när vi har facit beträffande de samlade nettobesparingarna för stat och kommun, dvs. när vi behandlat budgetpropositionen i denna del. Då får vi också se om det finns anledning för riksdagen att på nytt ta ställning till statsbidragsprocenten för kommunalt bostadstillägg till folkpension – ett ämne som behandlas i socialförsäkringsutskottets betänkande 1980/81:14.

Socialdemokraternas andra särskilda yttrande innehåller egentligen ingenting nytt eller kontroversiellt. Det har väl endast haft till syfte att i riksdagstrycket få in de beräkningar som nu kan göras inför ett kommande

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

beslut i vår om statsbidragsprocenten.

När det gäller besparingar inom energisparstödet har vi hittills endast tillgång till den preliminära bedömning som bostadsministern kunnat göra. Också här får vi återkomma.

Slutligen: I fråga om länsstyrelseanslaget och exekutionsavgifterna gäller samma principiella förhållanden.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till hemställan i civilutskottets betänkanden nr 5 och 6.

Anf. 5 OSKAR LINDKVIST (s) replik:

Herr talman! Det är ganska följdriktigt med tanke på bostadspolitiken att det nu är moderaterna som tar över utskottets motivering i kammaren.

När Bertil Danielsson tar upp markförvärvslånen säger han, att eftersom vi skall spara pengar så ligger de här 100 miljonerna närmast till. Bertil Danielsson är nog ganska ensam om att uttrycka det på det sättet. Anslagsäskandena från bostadsstyrelsen, som kan ganska mycket om de här frågorna, lyder på 265 milj. kr., och markförvärvslånen är till för att i detta läge stimulera kommunerna att förvärva mark och sätta i gång byggprocessen.

Detta att det skulle ligga närmast till är alltså minst sagt oroväckande, om det är en uppfattning som delas av övriga inom utskottsmajoriteten.

Bertil Danielsson säger att det här med hyresförlustlånen, som socialdemokraterna har föreslagit, är något slags uppkok på det gamla lagerstödet. Det står ju faktiskt i vår motion och vår reservation att vi vill garantera hyresförlustlån därför att vi vet att det är nödvändigt att stimulera kommunerna att sätta i gång bostadsbyggandet. Det verkar på Bertil Danielsson som om han är helt omedveten om att Sverige är inne i en bostadskris av mycket stor omfattning.

Vi har fått en ram för bostadsbyggandet på 60 000 lägenheter – vi kommer i år att bygga ungefär 48 000 nya lägenheter. Precis som regeringen är bostadsbyggandet på väg in i en kris som synes olöslig, och därför är åtgärderna att behålla dessa 100 milj. kr. i markförvärvslån och att skapa garanterade hyresförlustlån nödvändiga för att man skall få i gång ett bättre och ett ökat bostadsbyggande.

Jag beklagar verkligen att Bertil Danielsson inte har uppfattat hur illa det är ställt på bostadsmarknaden.

Anf. 6 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Beträffande markförvärvslånen och det Bertil Danielsson sade kan jag helt instämma i vad Oskar Lindkvist nyss anförde. Låt mig bara tillägga att det här ju är ett typexempel på hur man från den borgerliga regeringens sida går till väga då det gäller att försäkra på olika områden i samhällslivet. Man använder sig av den här steg-för-steg- och bit-för-bit-taktiken, och sakta men säkert urholkar man på det sättet hela det sociala innhållet när det gäller bostadspolitiken.

Bertil Danielsson sade att det inte var fråga om att blockera bostadsbyg-

gandet. Men han och alla andra som bemödar sig om att försöka följa med och sätta sig in i situationen på bostadsmarknaden, med alla de svårigheter som råder, måste ju vara medvetna om att just förslaget att ta bort dessa 100 miljoner avsevärt försvårar kommunernas möjligheter att fullfölja även den borgerliga regeringens officiella intentioner, som också går ut på att man hela tiden vill skjuta över ansvaret för ett ökat bostadsbyggande, för en ökad bostadsproduktion, på kommunerna. Men hur skall man kunna göra det, om man samtidigt gradvis plockar bort de reella förutsättningarna för kommunerna att förvärva och upplåta mark exempelvis för bostadsbyggande?

Bertil Danielsson säger att hyresstoppskravet från vpk och vårt förslag på det området bara innebär att man inför hyresreglering bakvägen och att det därför inte finns någon anledning att ta upp en debatt. Nej, jag förstår att man inte vill ta upp en debatt om det här, för vad det handlar om är att vi genom ett riktat statligt stöd till de kommunala allmännyttiga bostadsföretagen skall åstadkomma ett stopp för hyreshöjningarna på hela hyresmarknaden. Det kan man alltså åstadkomma genom ett sådant riktat stöd. Och det stödet är motiverat av många omständigheter. Framför allt för det motiverat därför att de allmänna bostadsföretagen är kommunernas instrument för en god bostadspolitik – för att de skall kunna klara bostadsförsörjningen åt sina invånare. De allmännyttiga bostadsföretagen har vidare betydligt större allmänna och sociala merkostnader, som också motiverar ett särskilt sådant stöd.

Anf. 7 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Socialdemokraternas och vpk:s förslag när det gäller att stimulera bostadsbyggandet skiljer sig i viss mån från varandra. Socialdemokraternas förslag mynnar alltså ut i ett antal reservationer, som egentligen skall ge ett koncentrat av vad man vill åstadkomma på detta område. Som resultat av deras högt ställda krav i fråga om att öka bostadsbyggandet är det skäligen magert. Jag tycker inte att detta kan ha någon påtaglig verkan när det gäller att få bostadsbyggandet att sätta fart. Det är mera verbalt storvulet än realistiskt. Det föreligger från socialdemokraternas sida ett antal reservationer som är relativt blygsamma, vill jag påstå. Man försöker blåsa upp markförvärvslånen såsom en utomordentligt viktig och helt avgörande faktor för vårt bostadsbyggande. Så är det ju inte alls. De innebär en liten del i det hela, som kan betyda något men som i inget hänseende är avgörande.

De andra punkterna är ju också mycket blygsamma. Det gäller en kostnadskontroll. Vi har redan en sådan – en man är tillsatt för att kontrollera kostnadsutvecklingen. Det gäller också totalfinansiering. Vi har ett system som fungerar när det gäller att finansiera bostadsbyggandet.

Om man försöker ge sken av att detta skall vara det stora greppet från socialdemokraternas sida för att öka bostadsbyggandet, så har man tagit miste. Det blev inte så mycket av deras högt ställda krav.

Tore Claesson nämner att markförvärvslånen också för honom är en av kärnfrågorna. Jag vill i det sammanhanget bara hänvisa till vad jag sade

alldeles nyss.

Men jag kan inte låta bli att något beröra Tore Claesons tidigare inlägg. Han krävde att kommunerna skulle få "billigare pengar" till förfogande för att kunna öka bostadsbyggandet. Precis som om man skulle trola bort kostnaderna på det sättet! De kostnader man har för bostadsbyggandet finns där oavsett vem som betalar. Det är ju trots allt rätt mycket lånade pengar vi här har att röra oss med, och man måste vara mycket försiktig när det gäller att ge nya utfästelser, att ge sig på operationer som bara chimärt kan öka bostadsbyggandet. I realiteten kommer man ingenvart genom en sådan politik.

Anf. 8 OSKAR LINDKVIST (s) replik:

Herr talman! Jag blev nästan häpen över den första delen av Bertil Danielssons replik. Han säger att socialdemokraternas högt ställda krav på ett ökat bostadsbyggande ter sig tämligen magert, eftersom vi vill behålla markförvärvslånen. Men det kan ju inte vara ett särskilt magert förslag, eftersom inte ens Bertil Danielsson kan acceptera det förslaget.

Jag tror att det finns skäl att säga i den här debatten att bostadsbyggandet inte är en fråga om markförvärvslån eller hyresförlustlån var för sig, utan det är fråga om delar av en sammantagen socialdemokratisk bostadspolitik. Bertil Danielsson får gå till kanslihuset och diskutera med sin regering hur man har kunnat stycka upp de här debatterna i så många olika delar att vi ständigt måste vara vaksamma för att kunna följa vilka frågor som är föremål för debatt i kammaren. Vi vill ha kvar markförvärvslånet, för det är en viktig del när det gäller att stimulera kommunernas intresse för en ökad bostadspolitik.

Det framgår klart och tydligt av Bertil Danielssons senaste inlägg att han inte har ett dugg intresse av att öka bostadsbyggandet. Han angriper oss socialdemokrater för att vi vill ha en bättre kostnadskontroll genom en allsidigt sammansatt utredning och hänvisar samtidigt till den utredare som redan är tillsatt. Vi har protesterat och reserverat oss, för vi vill ha en allsidig utredning. Den nuvarande utredarens uppdrag avser en styrd utredning, som inte kommer att tränga in i de konkurrensförhållanden och prisbildningsfrågor som rör hela entreprenörverksamheten.

Sammanfattningsvis vill jag säga att Bertil Danielssons intresse för att öka bostadsbyggandet är helt obefintligt. Han har ingen som helst förståelse för att människor i det här landet behöver bostäder. Det är bara att beklaga att det ser ut som om han också representerar de övriga ledamöterna i civilutskottets majoritet.

Anf. 9 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Först till frågan om hyresförlustlånen. Bertil Danielsson sade att det inte fanns något annat förslag på den punkten än de som redovisas i utskottsbetänkandet. Det är riktigt – vpk är som bekant inte representerat i utskottet. Om vi varit det hade vi avgivit en reservation till förmån för vår motion om att hyresförlustlån också fortsättningsvis skall utgå till de

bostadsföretag som har outhyrda lägenheter. Det sägs också i utskottets skrivning att en förlängning av hyresförlustlånen inte har föreslagits från något annat håll än från vpk och att utskottet inte har funnit anledning förorda att riksdagen skulle gå ifrån sitt tidigare beslut. Det sägs vidare att några nya skäl till att förlänga möjligheterna till hyresförlustlån inte har anförts.

Jag tycker att de vunna erfarenheterna och vetskapen om den positiva betydelse som hyresförlustlånen har haft borde vara tillräckliga skäl för att de skall få finnas också i fortsättningen. Man menar tydligen att kommuner och allmännyttiga bostadsföretag, som – på grund av en felaktig regionalpolitik, nedläggningar av industrier och företag – hamnar i den situationen att de har ett antal outhyrda lägenheter, själva skall få stå för förlusterna. Eller också menar man att de hyresgäster som råkar bo i fastigheter, ägda av sådana allmännyttiga bostadsföretag, skall få stå för de förluster som uppkommer på grund av outhyrda lägenheter. Vi betraktar det som djupt orättvist och anser det närmast självklart att det är statsmakterna som skall gå in med bidrag i det sammanhanget.

När vi talar om att kommunerna måste få billigare pengar menar vi, Bertil Danielsson, att kommunerna inte klarar av att öka bostadsproduktionen i den omfattning som skulle behövas för att skaffa fram bostäder åt de människor som bor dåligt eller saknar egen bostad. Kommunerna klarar inte av att göra det till en kostnad som är rimlig och gör det möjligt för dessa människor att efterfråga bostäder och betala för dem. Därför måste man, anser vi, ha ett riktat stöd direkt till de kommunala allmännyttiga bostadsföretagen för att därmed underlätta möjligheterna att öka bostadsproduktionen och övervinna de här svårigheterna. Krångligare än så är det inte.

Anf. 10 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill peka på två sidor i civilutskottets betänkande, s. 10 och 11, där vissa uppgifter om markförvärslånen redovisas. Det framgår där ganska klart att man från kommuncernas sida inte har efterfrågat dessa lån i så stor utsträckning som den här debatten möjligen kan ge oss anledning att tro. Jag tror att de synpunkter som Oskar Lindkvist och Tore Claeson här framför är ganska överdrivna.

Oskar Lindkvist säger att vi inte har något intresse av att öka bostadsbyggandet eller av att se till att folk har bostäder. Självfallet har vi det. Bostadsbyggandet har inte nått upp till vad riksdagen angett som målsättning. Självfallet måste vi då – det har vi gjort och kommer att göra – vidta åtgärder för att stimulera bostadsbyggandet. Men det förslag som socialdemokraterna för fram löser inte problemen – de anger ingen framkomlig väg. De är i stort sett ett slag i luften.

Från socialdemokraternas sida har man länge krävt kostnadskontroll på byggsidan. Nu har det presenterats en undersökning från statens pris- och kartellnämnd, och en särskild utredningsman har tillsatts för att verkligen gå igenom det här ordentligt och se om det finns anledning att vidta åtgärder.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

Det är betecknande att Oskar Lindkvist ändå är missnöjd. Osökt kommer man i detta sammanhang att tänka på en TV-pjas som sändes härförleden. Den handlade om en man som i alla sina dagar hade önskat sig en grön sänkhåv. Efter 50 år fick han sin gröna sänkhåv. Han blev då tillfrågad om han var belåten med den. Jo, visst var han väl det. Men han var ändå litet misslynt. Och varför det då? Jo, sade han, visserligen här jag önskat mig en grön sänkhåv, men inte just den gröna färgen.

Anf. 11 MAJ-LIS LANDBERG (s):

Herr talman! Kostnadsutvecklingen inom bostadsproduktionen är ett av de allvarligaste hoten mot bostadsproduktionen och framför allt mot den sociala bostadspolitiken. Jag tänker därför i detta anförande uppehålla mig vid den del av civilutskottets betänkande som behandlar frågan om skärpt kostnadskontroll i bostadsproduktionen. Vi socialdemokrater har i motion 76 yrkat på ett riksdagens tillkännangivande i den frågan.

Frågan om skärpt kostnadskontroll är sannerligen inte ny. Vi socialdemokrater har flera gånger sedan 1976 tagit upp frågan i motioner till riksdagen. År 1977 konstaterade vi i civilutskottet t. o. m. i politisk enighet att statens pris- och kartellnämnd, SPK, skulle kunna utföra undersökningar för att bl. a. belysa anbuds nivåerna på byggområdet.

Vid de efterföljande behandlingarna i civilutskottet har utskottets majoritet – moderaterna, centern och folkpartiet – emellertid avstyrkt socialdemokraternas motioner med konkreta krav på boendeområdet och hänvisat till pågående arbete inom SPK om entreprenadpriserna avseende byggande och boendekostnader.

Trots att även utskottets majoritet är oroad över prisutvecklingen inom bostadsbyggandet sätter den sin lit till den ensamutredare som tillkallats för att kartlägga utvecklingen av byggpriserna. Bertil Danielsson! Vi socialdemokrater anser att denna utredning inte tillgodoser de krav som måste ställas.

SPK har i juni 1980 färdigställt en undersökning om kostnaderna inom byggnadsindustrin. Ur denna undersökning finns uppgifter att hämta som kan ligga till grund för statsmakternas beslut om en skärpt prisövervakning på byggområdet. Men nu ämnar SPK gå vidare och i en andra etapp undersöka bl. a. byggnadsindustrins lönsamhet samt göra ytterligare studier av orsakerna till de ökade byggkostnaderna. Eftersom SPK har en god kompetens i dessa frågor, är det av stor vikt att inte knappa personella resurser lägger hinder i vägen för den kommande utredningsetappen.

Personalläget på SPK är emellertid ytterst ansträngt, inte minst vad gäller den nu aktuella utredningen. Jag vet inte om det finns anledning att sätta någon större tilltro till den borgerliga regeringens vilja att ge SPK erforderliga resurser, så att denna angelägna utredningsuppgift kan slutföras inom rimlig tid. Enligt min uppfattning har SPK visat att myndigheten har ett gott grepp om dessa frågor.

Låt mig erinra om att SPK i anslagsframställningar de senaste budgetåren föreslagit ökade personella resurser för prisövervakning av byggande och

bostadskostnader men att dessa förslag praktiskt taget utan undantag mött ett oblikt öde i regeringens budgetbehandling. I petita för nästa budgetår har SPK begärt totalt elva tjänster för prisövervakning på boendeområdet. SPK utgår från att en enhet inrättas inom nämnden för prisövervakning och utredningsverksamhet för boendeområdet.

Frågan om prisövervakningens organisation på det här området är grundligt utredd. Jag förmodar att vi i budgetpropositionen i januari får förslag i frågan. Därmed kommer bättre möjligheter än f. n. att finnas när det gäller att genomföra den skärpta kostnadskontroll som motionärerna och reservanterna efterlyser.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2 vid civilskottets betänkande nr 6.

Anf. 12 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! I civilskottets betänkande nr 6 har behandlats ett antal motioner med förslag som anses vara stimulerande för bostadsbyggandet i vårt land. Vid bedömningen av dessa förslag skall man naturligtvis först ha klart för sig hur stort byggande vi behöver eller bedöms behöva i framtiden. När den bilden är klar får man fundera över om de förslag som framförts är av betydelse för utvecklingen.

Beräkningar visar nu entydigt på ett minskande bostadsbehov. Bostadsstyrelsen anser inte fullt 60 000 lägenheter i genomsnitt under 1980-talet vara en rimlig nivå. Långtidsutredningen säger ca 50 000. Orsakerna till det minskade nybyggnadsbehovet är två: en stagnerande befolkningsutveckling och en kraftigt minskad avgång av bostäder.

Antalet outhyrda lägenheter har sedan 1978 legat på ungefär samma nivå. Vi har dock stora regionala och lokala skillnader. Vi har bostadsbrist i Storstockholm, men utanför storstadsområdet har antalet outhyrda lägenheter ökat markant under senare tid.

Det hävdas ibland i debatten att huvudanledningen till att vi fortfarande har tomma lägenheter skulle vara kostnadsnivån för nybyggda lägenheter. Av det totala antalet outhyrda lägenheter blev dock ca 85 % färdigställda före 1976. Här är troligen dålig boendemiljö en anledning, och vår satsning på förbättringar skall därför fortsätta.

Den regionala skillnaden medför naturligtvis att det blir problem för byggmarknaden. I de orter där byggandet behöver ökas är det brist på arbetskraft. I många orter med överskott på bostäder finns det överskott på arbetskraft.

Den stora ändringen i verksamheten kommer att bli – och detta har redan börjat ske – att ombyggnader, reparationer och underhåll får en alltmer ökande andel av byggmarknaden. Stor uppmärksamhet måste ägnas energibesparande åtgärder.

Energisparprogrammet innebär betydande byggnadstekniska och installationstekniska insatser i byggnadsbeståndet. Tillsammans bör de angivna behoven kunna bilda basen för stora insatser av byggnadsindustrin och för materialtillverkarna. Det är viktigt att ombyggnadsverksamheten underlät-

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

tas och om möjligt kombineras med åtgärder i energibesparande syfte.

Det finns inget i de förslag som framförts av oppositionen som ger några lösningar på problemen. Socialdemokraternas förslag om en uthyrningsgaranti innebär ju bara att man skall bygga hus som man tydligen inte är säker på behövs. Och vad skall man göra efter två år?

Vad gäller kostnadskontrollen är vi naturligtvis helt eniga om att produktionskostnaderna för nya bostäder måste pressas ner så mycket som möjligt. Alla goda krafter måste samverka i den kampen. Bostadsstyrelsen gick i somras ut till samtliga länsbostadsnämnder och uppmanade till skärpt kostnadskontroll i samband med låncansökan för nyproduktion. Bostadsstyrelsen kan också gå in i allmännyttan med revision.

Den av regeringen tillsatte utredningsman som har att undersöka kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet undersöker nu konsekvenserna av bl. a. minskade projektstorlekar samt ökade material- och lönekostnader. Uppgiften att finna lösningar på hur man skall klara kontrollen finns inte i direktiven. Däremot skall man enligt vad jag erfarit inom utredningens ram fundera över olika vägar att angripa problemen. Ett samarbete mellan bostadsstyrelsen och SPK i de här avseendena vore mycket önskvärt. I den socialdemokratiska motionen anvisas dock inga vägar.

Vad gäller förslagen om bostadsbidragen och Tore Claesons funderingar vill jag säga, att det inte kan vara något ovanligt att regeringen föreslår ändringar inom ett område som är föremål för utredning. I många frågor avvaktar man naturligtvis utredningens förslag innan man gör förändringar, men det kan ingalunda vara någon regel och i en del fall inte ens önskvärt.

Det är en befängd tanke, enligt mitt sätt att se, att vi i en situation där vi måste genomföra besparingar inte skulle kunna ändra inom en så tung och kostsam sektor som bostadsbidragen utgör. Samtidigt måste besparingarna göras så, att de ej drabbar de svaga i samhället.

Alltnog, till sakfrågan återkommer vi senare i denna kammare.

Vad i övrigt gäller funderingarna om regeringens bostadspolitik och herr Tobissons yttrande i kammaren är det faktiskt så, att regeringens politik är det som kommer till uttryck i åtgärder från bostadsdepartementet och i de förslag som bostadsministern lägger fram inför riksdagen, inte vad en enskild riksdagsman, i det här fallet moderata samlingspartiets partisekreterare, uttalar i kammaren.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vad civilutskottet hemställt i betänkan-
dena 5 och 6

Anf. 13 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Det är ganska betecknande för bostadspolitiken att folkpartiets företrädare avslutar sitt anförande från denna talarstol med att rikta ett angrepp mot moderaternas partisekreterare – det är nu inte fråga om hans bostadspolitik utan om den som förs av folkpartiets bostadsminister. Detta är ett uttryck för att regeringen inte har något grepp över bostadspolitiken och betecknande för den osämja som tar sig uttryck i en

försämrad bostadspolitik för svenska folket.

Kerstin Ekman säger att antalet outhyrda lägenheter har ökat markant. Ja, det har ökat med ungefär 500, men det är en svag ökning, inte en markant sådan. Vi skall vara rädda om ordens valör och använda dem i rätt sammanhang.

Jag frågar: Är det oroväckande att det finns 11 000 lägenheter outhyrda på en bostadsmarknad med ungefär 4 miljoner lägenheter? Är det verkligen ett särskilt högt antal? Kom inte och säg till oss som har arbetat med bostadsfrågor i många år att förbättrade möjligheter för kommunerna att få markförvärvslån eller att få hyresförlustlån skulle innebära att man kommer att bygga bostäder som inte behövs!

Jag tycker att Kerstin Ekman skulle läsa vad som står i ett referat i ett föredrag som hölls häromdagen av självaste folkpartiledaren. Denne säger där att det behövs ett kraftigt ökat bostadsbyggande. Jag undrar om ni vinner något i bostadsdebatten på att avvisa varje förslag som läggs fram från socialdemokraterna på alla de områden där vi nu medverkar till att åstadkomma ett förbättrat bostadsbyggande. Ni menar ju ingenting med ert tal om ett ökat bostadsbyggande.

Huvudsyftet för folkpartiet och moderaterna i denna debatt är ju att hålla tillbaka de socialdemokratiska förslagen, trots att det någonstans i ert undermedvetna måste stå klart att bostadspolitiken är på väg att haverera – det är den trista sanningen.

Jag fick vidare en anmodan att när det gäller utvecklingen av markförvärvslånen studera tabellerna på s. 10 och 11 i civilutskottets betänkande nr 5, eftersom de skulle ge ett intryck av att efterfrågan skulle ha minskat. Det är fullständigt felaktigt. Dessa tabeller är i stället ett klart bevis för att det är en stor efterfrågan på markförvärvslån. Denna efterfrågan från kommunerna är en viktig anledning till att det är angeläget att få i gång ett ökat bostadsbyggande. Jag tycker att man skulle se litet mera positivt på behovet av ett ökat antal bostäder än vad man gör nu, när man till varje pris slår vakt om regeringens inriktning på det här området.

Det är denna efterfrågan från kommunerna som är en viktig orsak till att vi måste få i gång ett ökat bostadsbyggande. De borgerliga borde kunna se litet mer positivt på behovet av ett ökat antal bostäder, i stället för att till varje pris slå vakt om regeringens inriktning på detta område.

Anf. 14 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Kerstin Ekman glömmer bort en sak, när hon talar om bostadsbyggandet och dess omfattning. Hon glömmer bort de hundratusentals hushåll i detta land som har en dålig bostad eller saknar bostad. Det finns ingen annan möjlighet att klara problemen för dessa människor än att kraftigt öka bostadsbyggandet.

Kerstin Ekman hade svårt att förstå kritiken mot att regeringen fattar beslut om ändringar då det gäller bostadsbidragen under tiden som bostadsbidragskommittén arbetar med utgångspunkt från sina direktiv. Regeringens handlande vore i och för sig inte så konstigt, om man endast

Nr 48

**Fredagen den
12 december 1980**

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

gjorde vissa justeringar av bidragsregler eller annat, men de ändringar som har gjorts innebär klara försämringar för hundratusentals hushåll då det gäller deras möjligheter att erhålla bostadsbidrag. Många hushåll får också kraftigt minskade bostadsbidrag. Jag menar att det är otillständigt att regeringen lägger fram förslag till sådana försämringar och de borgerliga partierna trumfar igenom dessa under tiden som en utredning har i uppdrag att komma med förslag till förändringar.

Kerstin Ekman gav ett välgörande besked då hon tog avstånd från vad Lars Tobisson häromdagen sade i kammaren om bostadsdebatten. Detta avståndstagande är värt att notera, men för folkpartiet, och även för centern, återstår att också i praktisk handling visa att man tar avstånd från de förslag och synpunkter som moderaterna har då det gäller bostadspolitik.

Vi fick genom de märkliga turerna beträffande underhållslånen för 1981 en utmärkt illustration av besvärligheterna inom regeringen. Turerna illustrerar på ett närmast pinsamt sätt hur det är ställt med oenigheten inom den borgerliga regeringen då det gäller bostadspolitik. Först kom ett klart nej till ett nytt underhållslån. Sedan kom ett ja, eller kanske var det ett nja. Och nu slutligen blev det ett ja, men inte ett rakt och entydigt ja. Utan det blev ett ja under vissa förutsättningar, ett ja knutet till vissa förslag till åtgärder som underhållsfondsutredningen skall komma med någon gång under våren 1981.

Detta vinglande fram och tillbaka har alltså ägt rum inom loppet av några månader. Det visar med önskvärd tydlighet med vilken trevande fumlighet som regeringen, i avsaknad av en egen bostadspolitik, snubblar omkring.

Anf. 15 MAJ-LIS LANDBERG (s):

Herr talman! Kerstin Ekman tar här upp behovet av bostäder i framtiden. Den tanken har tydligen aldrig gått upp för Kerstin Ekman att den politik som nu förs och som långtidsutredningen företräder innebär att man pressar tillbaka efterfrågan. Reallönerna skall ju urgröpas och köpkraften minskas. Och de fördelningspolitiska orättvisor som blir resultatet av sparplanen medför att vissa grupper i framtiden inte kommer att kunna efterfråga bostäder. Det måste vi ta hänsyn till. Vi socialdemokrater protesterar mot denna tro att man genom de här åtgärderna och genom långtidsutredningens olika tabeller kan pressa tillbaka ett behov av något så angeläget som att ha en bostad.

Den borgerliga regeringen har en förkärlek för att tillsätta enmansutredningar. Samtidigt finns det myndigheter som man åsidosätter – myndigheter som har bred kompetens när det gäller t. ex. prisövervakningsområdet. Jag tror att ni skall vara litet försiktiga med era enmansutredare och i stället ge resurser till och använda de myndigheter som finns i detta land. Det är nödvändigt om vi över huvud taget skall komma någonstans med kostnadskontrollen.

Anf. 16 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Till Oskar Lindkvist vill jag säga att det är sant att vi har bostadsbrist på en del ställen i landet, men vi har överflöd på andra ställen. Vi måste finna lösningar på de här problemen. Men de förslag som socialdemokraterna har kommit med anser inte vi medföra någon lösning på problemen. Det gäller t. ex. uthyrningsgarantin, som skulle garantera att man får betalt för outhyrda lägenheter under två år. Vad gör man sedan, Oskar Lindkvist, om man ändå inte har klarat problemet?

När det gäller avskaffande av markförvärvslånen påstås det att det är en hämmande faktor. Kan jag då få något exempel på en kommun där man inte har ansett sig klara ett markförvärv på grund av brist på lån?

Tore Claeson säger att vi behöver ett bostadsbyggande för att klara de människors behov som inte har den bostad de bör ha. Vi skall inte bara titta på bostadsbyggandet, utan vi skall också titta på den ombyggnadsverksamhet som pågår och lägga in den i totalsumman.

När det gäller bostadsbidragen och hur en utredning skall arbeta har jag framfört vad jag tycker. I sakfrågan har vi olika åsikter när det gäller om svaga grupper drabbas eller inte, men det återkommer vi till.

Jag vill säga till Maj-Lis Landberg att min tankeverksamhet kanske inte är av intresse för kammaren. Jag hänvisar till det svar jag gav Oskar Lindkvist om hur vi skall försöka lösa problemen. Men vi skall inte lösa dem med edra förslag.

Anf. 17 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Vi kan i och för sig avsluta den här debatten nu, eftersom motargumenten mot våra förslag blir allt eländigare. Kerstin Ekman säger i sin senaste replik att det finns ett överskott av bostäder på vissa håll och att det finns underskott på andra håll. Det är i och för sig riktigt, men bostadsbristen som den är uttryckt i den statistik och efterfrågan vi kan mäta är mycket stark. Ungefär två tredjedelar av Sveriges kommuner har bostadsbrist eller är på väg in i bostadskris. Det är klart dokumenterat genom de utredningar och undersökningar som har gjorts. Varför behöver vi då diskutera vikten av att hålla tillbaka bostadsbyggandet, som regeringens förslag innebär?

Vi har lagt fram förslag om att behålla markförvärvslånen och förslag om garanterade hyresförlustlån. Nu säger Kerstin Ekman att det inte löser några problem. Men ni löser ju inte heller några problem. Om jag skulle ge ett råd till dem i folkpartiet som är intresserade av bostadspolitiken, skulle det vara att de bör vara mera öppna för intryck och förslag till hur bostadspolitiken skall förbättras. Ni kan ändå aldrig genomföra någon konkret bostadspolitik att tala om i den regering som sitter f. n. Och hellre än att säga av alla kontakter med den stora arbetarrörelsen borde ni vara intresserade av att ta intryck av och ta upp våra förslag samt ha dem i åtanke när ni nu är i tillfälle att formulera bostadspolitiken. Jag tycker att det är beklagligt att det finns folk i den här kammaren i vilkas huvuden det inte har gått in att vi är inne i en svårartad kris på bostadsmarknaden.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (CU)*

Anf. 18 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag vill bara notera att som ett slags försvar för det alltför låga bostadsbyggandet och som ett försvar för bristande initiativ från regeringens sida för att stimulera bostadsbyggandet tar nu Kerstin Ekman fram ombyggnads- och saneringsverksamheten. Det är nog det sista man bör göra i ett sådant resonemang och i anslutning till de här diskussionerna, för om det på någon punkt har gått snett i bostadsbyggandet och stimulansen till det, så är det just i sanerings- och ombyggnadsverksamheten. Där är det som bekant ännu bedrövligare ställt än i fråga om nyproduktionen.

Jag tycker att man från regeringens sida öppet och ärligt skall tillstå att man har misslyckats med bostadspolitiken både då det gäller bostadsproduktionens omfattning och då det gäller dess inriktning, dvs. ett ökat byggande för flerfamiljs- och hyreshusupplåtelse, och kanske framför allt då det gäller kostnadsutvecklingen – jag tänker på ökningen av byggnadskostnaderna och de stora hyreshöjningarna. Oavsett vad man säger kan vem som helst konstatera att man på det här området fått ett kapitalt misslyckande, varken mer eller mindre, från den borgerliga regeringens sida.

Jag har sagt det förut, och jag upprepar det: Om man punkt efter punkt går igenom moderata samlingspartiets stora bostadsmotion som lades fram häromåret, så skall man finna att de båda andra borgerliga partierna har fallit undan och accepterat en rad av de krav som framförts där. På sluttampen har vi fått en försämrad situation för landets bostadskonsumenter, för hyresgästerna. Det är nu hög tid att vända på den utvecklingen. Frigör er från moderaternas inflytande! Satsa på en bostadspolitik med social inriktning!

Anf. 19 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Är det bostadsbrist? Man har inom bostadsdepartementet undersökt den frågan under året, och man har kommit fram till att det i alla fall på många håll i landet råder balans eller överskott.

Det är inte ointressant, Tore Claeson, att när vi talar om en social bostadspolitik även diskutera vilken ökning vi skall ha i ombyggnads- och saneringsverksamheten. Rättigheten att få en bra bostad hör ju också ihop med att man förnyar och förbättrar det som är gammalt.

Civilutskottets betänkande 1980/81:5

Mom. 1

Vid votering medelst rösträkning avgavs 156 röster för utskottets hemställan och 156 röster för reservationen av Per Bergman m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 156 röster att betänkandet i dess helhet skulle återförvisas till utskottet. 156 röster avgavs för att mom. 1 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 1 ledamot avstod från att rösta.

Civilutskottets betänkande 1980/81:6

Mom. 1 (hyresförlustlån och uthyrningsgaranti)

I en förberedande votering biträdades reservation 1 av Per Bergman m. fl. med 143 röster mot 19 för motion 109 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 153 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen avgavs 156 röster för utskottets hemställan och 156 röster för reservation 1 av Per Bergman m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 156 röster att mom. 1 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 155 röster avgavs för att ärendet skulle återförvisas till utskottet. 1 ledamot avstod från att rösta.

Talmannen nedlade i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på talmannens anmodan Björn Molin (fp) ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar, och befanns denna vara ja-sedeln.

Kammaren hade alltså fattat beslut i enlighet med ja-propositionens innehåll och bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2 (kostnadskontroll)

Vid votering medelst rösträkning avgavs 156 röster för utskottets hemställan och 156 röster för reservation 2 av Per Bergman m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 156 röster att betänkandet i dess helhet skulle återförvisas till utskottet. 156 röster avgavs för att mom. 2 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 1 ledamot avstod från att rösta.

4 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande

1980/81:13 om tilläggsprotokoll till Sveriges frihandelsavtal med Europeiska gemenskaperna (prop. 1980/81:55)

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Bidrag till Internationella utvecklingsfonden

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1980/81:14 om Sveriges bidrag till Internationella utvecklingsfonden (prop. 1980/81:52).

Anf. 20 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! I propositionen 1980/81:52 har regeringen på nytt tagit upp frågan om anslag till Internationella utvecklingsfonden, IDA. Man begär riksdagens godkännande av en påfyllning till IDA med 460 milj. kr. Det är alltså inte småsummor som vi skall bidra med.

Vänsterpartiet kommunisterna har yrkat avslag på propositionen. Vi gör det därför att vi anser att pengarna kan användas betydligt bättre. Det är, som också utskottet påpekar, inte första gången vi från vpk:s sida ställer detta

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

Bidrag till Internationella utvecklingsfonden

Fredagen den
12 december 1980

*Bidrag till Inter-
nationella utveck-
lingsfonden*

krav och kravet på att Sverige skall lämna Världsbanksgruppen. Jag skall inte här upprepa alla de argument vi under årens lopp fört fram gentemot Världsbanksgruppens verksamhet och utlåningspolitik; jag skall bara i korthet beröra några.

1. Världsbanksgruppen inkl. IDA har en uttalat reaktionär profil vad gäller sin utlåningspolitik. Länder som Indonesien, Brasilien och Sydkorea – alltså klart reaktionära regimer – tillhör gruppens största låntagare.

Nu säger utskottet i sitt betänkande att IDA utgör den största enskilda biståndskällan för de fattigaste u-länderna och att IDA:s utlåningspolitik har en klar fattigdomsprofil. Så långt kan jag hålla med. Men, herr talman, enbart det faktum att ett land har låg årlig medelinkomst per invånare har när det gäller vår biståndspolitik i övrigt *inte* fått utgöra huvudgrunden för hjälp. Vi har då också försökt se till vilka biståndet kommer till godo – om det stannar hos en liten överklassklick eller om det kommer de breda massorna till del: de fattiga på landsbygden och i städerna. Den länderinriktning som IDA har utgör förvisso inte någon garanti för att en sådan målsättning uppfylls.

2. Trots att Sverige tillhör de per capita allra största bidragsgivarna har vi mycket små möjligheter att påverka IDA:s politik, eftersom den genom den orättvisa röstfördelningen helt styrs av USA:s intressen. Utskottet berör den här gången inte denna orättvisa röstfördelning. I stället försöker man försvara sitt ställningstagande med att om Sverige lämnar Världsbanksgruppen skulle u-länderna i större grad tvingas förlita sig på den privata kapitalmarknaden.

Jag tycker att det argumentet är ohållbart. Om samtliga länder med en målinriktad biståndspolitik lämnade gruppen och i stället såg till att pengarna kom progressiva regimer till godo skulle befolkningen i tredje världen verkligen dra nytta av pengarna. Så blir nu inte fallet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion 127.

Anf. 21 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Jag tror att Eva Hjelmströms anförande och vpk-motionen bygger på ett litet missförstånd. Motionärerna vill att Sverige skall lämna Världsbanksgruppen och att vi inte skall lämna något bidrag till den sjätte påfyllnaden till IDA.

Regeringens proposition gäller emellertid inte Sveriges medlemskap i Världsbanksgruppen eller IDA. Och den gäller inte heller Sveriges bidrag till den sjätte påfyllnaden – den frågan behandlade vi i riksdagen i våras under budgetbehandlingen. Då beslöt riksdagen att anslå 460 milj. kr. till den första inbetalningen till IDA:s sjätte påfyllnad.

Vad regeringen nu aktualiserar är hur vi skall disponera de medel som riksdagen beslöt anslå. På grund av dröjsmål i den amerikanska kongressen har överenskommelsen om en sjätte påfyllnad inte kunnat träda i kraft. Och för att IDA i det läget inte skall stå utan möjligheter att göra fortsatta åtaganden har ett antal länder, däribland Sverige, gjort förhandsutfästelser till IDA motsvarande det första årsbidraget. Vad regeringen nu begär är

alltså att få ta i anspråk dessa medel för IDA:s verksamhet.

Det är alltså egentligen den frågan som nu behandlas av kammaren. Men jag kan kanske ändå kort få säga några ord med anledning av vad Eva Hjelmström sade.

Det är riktigt att man från vpk:s sida regelmässigt yrkar att Sverige skall lämna Världsbanken och IDA. De yrkandena har riksdagen varje gång avslagit. Det har man gjort därför att IDA är u-ländernas enda möjlighet av någon betydelse att få tillgång till lån på fördelaktiga villkor. Om Sverige gick ur skulle inte u-ländernas möjligheter att låna förbättras. Risken skulle snarare vara att man i något större utsträckning blev hänvisad till den privata kapitalmarknaden och dess kommersiella villkor, och det vore ur u-ländernas synpunkt ingen fördel. Man bör i det sammanhanget komma ihåg att det vid skuldavskrivning för u-länderna uppstår de största svårigheterna när det gäller kommersiella lån.

Det är klart att IDA inte är något fullkomligt instrument. IDA behöver förbättras, och det har också skett förändringar, som delvis har initierats från svensk sida. De nordiska länderna har kunnat styra över en del av IDA:s utlåning till de fattigaste länderna och till projekt som vi från våra biståndspolitiska utgångspunkter anser vara riktiga. Det vore därför, som jag ser det, felaktigt om Sverige gick ur organisationen. Våra möjligheter att ytterligare påverka långivningen i den riktning vi vill skulle ju helt upphöra om vi gick ur IDA. Och det skulle definitivt inte vara till fördel för u-länderna.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 22 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Vår motion bygger inte på något missförstånd. Den ligger helt i linje med vårt ställningstagande i våras – det är en konsekvent linje vi för. Jag tycker, herr talman, att vi pumpar in för mycket pengar i den stora biståndskarusellen som vi inte kan kontrollera, och till den hör IDA. Det medgav också Björn Molin. IDA behöver förbättras, sade han. Jag tycker att det är ett understatement. Det går inte att komma ifrån att IDA:s profil inte är progressiv utan – som jag framhöll tidigare – reaktionär. Om vi i stället kanaliserade de här pengarna till de länder där man verkligen försöker åstadkomma en social utjämning och rättvisa för de breda folklagren, då skulle pengarna komma till bättre användning.

Anf. 23 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Som jag sade är ju det som vi skall ta ställning till i dag den sjätte påfyllnaden. Vi har redan beslutat om att Sverige skall vara med om den och beslutat anvisa 460 milj. kr.

Men den frågeställning som aktualiseras genom vad Eva Hjelmström säger är ju om u-ländernas situation förbättras ifall Sverige går ur IDA, och jag vill bestrida det. Det har skett en positiv utveckling av IDA:s utlåning i den meningen att en större del av utlåningen går till de fattigaste u-länderna och till projekt som är viktiga från våra biståndspolitiska utgångspunkter sett. Jag

tror det är väldigt viktigt att komma ihåg att från u-länderna själva finns inget önskemål om att IDA:s verksamhet skall upphöra eller att Sverige skall gå ur IDA, och vill vi alltså i det avseendet stå på u-ländernas sida skall vi vara kvar och arbeta inom IDA.

Anf. 24 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag skulle gärna vilja att Björn Molin preciserade den mycket positiva förändring som han anser att IDA:s politik har genomgått. Ser man på det länderval som IDA har i dag är det förvisso inte de progressiva regimerna i tredje världen som IDA gynnar i första hand utan – som jag framhöll tidigare – bakåtsträvande regimer där ett fåtal tillskansar sig större delen av medlen.

Sedan har vi i och för sig sagt förut – och det kan jag väl upprepa här i dag – att man kan tänka sig att Sverige står kvar i IDA. Men det är då under förutsättning att röstfördelningen i banken ändras enligt principen en stat – en röst, att inga villkor förknippas med utlåningspolitiken och att man har en inriktning av politiken som går ut på att inte bara se till de fattigaste länderna utan handla i linje med de biståndspolitiska mål som vi satt upp.

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 18 för motion 127 av Lars Werner m fl.

6 § Besparingar i statsverksamheten, m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1980/81:17 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (prop. 1980/81:20).

Anf. 25 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Så är det då utrikesdepartementets tur att få sin budget granskad ur besparingssynpunkt. Från socialdemokratisk sida tillstyrker vi utan reservationer de besparingsförslag på 8 milj. kr. som gäller utrikesförvaltningen. I vår motion 1980/81:83 har vi gett anvisningar på ytterligare möjligheter till besparingar. Utrikesutskottet har i stort sett anammat vårt förslag, och om den delen av utskottets betänkande finns därför ingen anledning att orda vidare.

Vår reservation gäller det internationella utvecklingsarbetet. Först gäller det beräkningsgrunden för biståndsanslaget. Regeringen föreslår och utskottsmajoriteten accepterar att man skall beräkna anslaget på bruttonationalinkomsten, BNI, i stället för bruttonationalprodukten, BNP. Skillnaden mellan BNP och BNI hänför sig huvudsakligen till räntebetalningarna på den svenska statsskulden. Följderna av regeringens usla ekonomiska politik får alltså u-länderna lida av. För budgetåret 1981/82 innebär det att biståndet blir 60 milj. kr. lägre. BNP har varit ett allmänt accepterat mått för beräkningen av enprocentsanslaget under alla år. Jag vill också erinra om att när riksdagen så sent som hösten 1978 slog fast riktlinjerna för det framtida

biståndet var riksdagen helt enig om att 1 % av BNP skall vara en miniminivå på de egentliga biståndsanslagen. De som vill studera historien kan läsa utrikesutskottets betänkande 1978/79:1.

När regeringen och utskottsmajoriteten nu säger att enprocentsmålet ligger fast så är det fel. 1 % av vad? Flera riksdagar under 1960- och 1970-talen har slagit fast, och senast gjorde riksdagen det den 18 oktober 1978, att anslaget skall beräknas på summan av den samlade produktionen av varor och tjänster, dvs. BNP. Vi hade en intensiv enprocentsdiskussion i det här landet under 1960-talet och 1970-talets första hälft. Det var en diskussion som vi alla minns och som rörde kvantiteten av biståndet. I min ägo har jag bl. a. en pärm från 1974 med hundratals namnunderskrifter från unga folktoppartister som krävde minst 1 % av BNP det aktuella året och 2 % senast 1980. Jag tror såväl riksdagen som Folkpartiets ungdomsförbund i dag har full förståelse för att tvåprocentsmålet inte är uppnått år 1980, men jag tror inte de unga folktoppartister som samlade in namn 1974 i sin vildaste fantasi kunde tänka sig att en folktoppartistisk utrikesminister år 1980 skulle föreslå en sänkning av biståndet. För det blir en sänkning, och sedan må regeringen eller utskottet förklara de tekniska spetsfundigheterna hur mycket de vill.

Jag vill erinra om att det var folktoppartiet som hårdast kritiserade den socialdemokratiska regeringen för att den inte tillräckligt snabbt nådde målet – 1 % av BNP. Nu är det en folktoppartistisk utrikesminister som urholkar biståndsanslaget och frångår den beräkningsmetod som han och folktoppartiet tidigare slogs för. Det är alltså inte bara pensionerna som den borgerliga regeringen vill urholka utan även stödet till de fattiga länderna.

Regeringen fortsätter – och får stöd om än mycket fåordigt av utskottsmajoriteten – att föreslå urholkning av biståndsramen. Det gäller de 40 milj. kr. som man lyfter över från andra huvudtitlar till biståndsanslaget. Det går helt enkelt inte att ta ställning till det här förslaget, så knapphändigt som det är motiverat. Man talar i propositionen om ”svenska skolor avsedda för barn till svenska biståndsarbetare”. Mig veterligt finns det inga särskilda skolor för svenska biståndsarbetare. Vidare föreslås att kostnader för överföring till Sverige av flyktingar från u-länderna skall belasta biståndsbudgeten. Vilka kostnader och varför?

Jag får en känsla av att man i kanslihuset har granskat alla huvudtitlar och så snart man funnit ordet u-länder i texten har man sagt sig: Aha, det här kan vi föra in under biståndsanslaget! På detta sätt kan man givetvis hålla på och spara genom att ta av det egentliga biståndet och använda det på andra områden där Sverige samarbetar med u-länderna.

Det förvånar mig kanske att utskottsmajoriteten gått med på något så ofullständigt som propositionens text om dessa 40 milj. kr. Utskottet har, som framgår, heller inte gett sig in på något försvar av regeringens förslag på det här området utan säger pliktskyldigast att man tillstyrker propositionen i denna del.

Vi socialdemokrater för vår del vill allt ha ett ordentligt underlag innan vi tar ställning till förslaget. Vi utgår ifrån att regeringen i budgetpropositionen i januari lämnar utförlig redovisning för den här omfördelningen inom

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (UU)*

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (UU)*

statsbudgeteten.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 26 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det finns också en vpk-motion i det här ärendet. Den stämmer i stort sett överens med den socialdemokratiska reservationen. Vi för ungefär samma resonemang som Gertrud Sigurdsen här har utvecklat.

Vi förstår att man måste minska statens utgifter. Vi har också visat hur man skall kunna spara på olika områden – vi är inte motståndare till det. Men vi trodde inte att den borgerliga regeringen och den folkpartistiske utrikesministern skulle vara så fräcka att man också började spara på de miljarder som vi ger u-länderna i bistånd varje år.

Det var inte så många år sedan alla var överens om att solidariteten med de fattiga och förtryckta i världen var viktig. Alla var också överens om att enprocentsmålet skulle stå fast. De flesta var väl också överens om att det i nuläget kanske inte var möjligt att öka biståndet ytterligare.

Det har inte gått så många år sedan dess. Ändå är man redan framme och krasar på biståndet och vill minska enprocentsmålet – för det är vad det handlar om, fast man försöker krypa bakom en annan beräkningsgrund, BNI i stället för BNP. Det handlar om att minska biståndet och låta de fattiga u-länderna vara med och betala en borgerlig ekonomisk politik. Det är en politik som vi inte kan stödja. Den ekonomiska politiken skulle kunna bedrivas på ett helt annat sätt, och då skulle man inte behöva föra den här konstiga besparingsdebatten.

Moderata samlingspartiet har under många år intensivt drivit propaganda för att man skall minska anslaget till utvecklingssamarbetet, alltså biståndet till u-länderna. Som vanligt har moderaterna nu delvis fått gehör för sina förslag hos den folkpartistiske utrikes- och biståndsministern. Det är helt klart. Sedan försöker man från folkpartiet krypa undan detta faktum med resonemang om att ändra beräkningsgrunderna.

Det bistånd som vi lämnar är inte någon fantastiskt fin gåva som u-länderna har anledning att stå med hatten i hand och bocka för. De miljarder som vi varje år ger i bistånd är snarare att se som avbetalning på det som bl. a. vårt land under årtionden till en billig penning har roffat åt sig från u-länderna och fortsätter att roffa åt sig. Vi har alltså en skuld till u-länderna. Avbetalningen borde vara större än den nu är, 1 % av BNP. Det finns då ingen anledning att börja pruta på enprocentsmålet, som man nu gör.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Anf. 27 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Ett bestående stort strukturellt underskott i statsbudgeteten ställer vårt land inför mycket stora problem. Det är nödvändigt att komma till rätta med detta stora strukturella underskott i statsbudgeteten, bl. a. genom besparingar i statsverksamheten. Riksdagen fattade för några veckor sedan principbeslut om riktlinjerna för behandlingen av frågan om besparingar i

statsverksamheten. I det nu aktuella betänkandet från utrikesutskottet behandlas utrikesdepartementets del av de tilltänkta besparingarna i statsbudgeten. Besparingarna gäller två delar, dels utrikesförvaltningen, dels biståndet.

Vad först gäller besparingarna inom utrikesförvaltningen så har utskottet, som vice ordföranden nämnde, kunnat enas om dessa. Inom utrikesdepartementet har man under senare år genomfört besparingar genom en omfördelning av personella och andra resurser. I propositionen redovisas dessutom ett antal ytterligare besparingar som beräknat på helt budgetår skulle medföra en utgiftsminskning om 8 milj. kr. Det gäller en omfördelning av personal som innebär att vissa konsulära och andra förvaltningsuppgifter handläggs på annan ort än f. n. Det innebär en ökad användning av systemet med avgiftsbelagd verksamhet vid ambassaderna, och det innebär en viss begränsning av anslagen för informationsverksamhet.

Utskottet tillstyrker de föreslagna besparingarna och gör dessutom vissa påpekanden med anledning av den socialdemokratiska motionen. Vi påminner om möjligheterna att göra besparingar i samband med lokalan-skaffning utomlands. Vi påminner om det beslut som helt nyligen har fattats av regeringen när det gäller begränsningar i rätten till första klass flygresor, och vi tillstyrker vad som nämnts i motionen om en höjning av räntesatsen vad gäller lån till utlandsstationerad personal. Utskottet påpekar också att man i det fortsatta interna besparingsarbetet inom UD bör ta till vara några ytterligare uppslag som förts fram i motionen.

Beträffande den andra delen av besparingarna skall jag först göra ett påpekande med anledning av vad Gertrud Sigurdsen sade. Det gäller kostnader för de skolor som Sverige har i vissa av våra biståndsmottagarländer. Det är skolor där andelen barn till föräldrar som är knutna till biståndsprojekt uppgår till i det närmaste 100 %, och dessa skolor finns i Botswana, Kenya, Moçambique, Tanzania, Zambia och Vietnam.

När det gäller biståndsanslagen i stort föreslås i propositionen en omläggning av beräkningen av biståndets omfattning så att man i fortsättningen skall räkna biståndsanslagens andel inte av bruttonationalprodukten utan av bruttonationalinkomsten. I den internationella biståndsstatistiken använder man vanligen just bruttonationalinkomsten – gross national income –? som mått när det gäller att fastställa givarländernas biståndsandelar, och det gäller också flera av de länder som vi ofta jämför oss med när det gäller biståndet.

Skillnaden i beräkningssätt mellan bruttonationalprodukt och bruttonationalinkomst består framför allt i om de räntor som Sverige betalar på sin numera rätt stora utlandsskuld skall inkluderas i det mått som man använder som bas för fastställande av biståndsvolymen eller inte. Jag tycker att det är rimligt att man i det här sammanhanget använder sig av en beräkning som är rensad från räntorna på utlandsskulden.

Detta innebär att biståndsvolymen – om den beräknas på bruttonationalinkomsten i stället för på bruttonationalprodukten och om procentandelen är oförändrad – blir något lägre. Jag vill samtidigt påminna om att detta

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (UU)*

naturligtvis inte innebär någon minskning av biståndsanslagen, vilket en del inlägg här skulle kunna tyda på. Tvärtom – i budgetpropositionen 1981/82 som kommer att ligga på kammarens bord om en månad föreslås en ökning på biståndsanslaget med bortåt en halv miljard kronor.

Detta är som jag ser det, herr talman, det i sammanhanget viktiga, nämligen att den av samhällsekonomiska skäl nödvändiga neddragningen av statsutgifterna, som nu måste ske, bara i mycket marginell utsträckning berör biståndsanslagen. Vi står nästa budgetår kvar vid målsättningen att ge 1 % av vår samlade produktion till de fattiga länderna i bistånd. Sverige kommer också under nästa år att vara det bland västvärldens industriländer som ger den största andelen av sin samlade produktion i bistånd till den fattiga världen. Om detta råder en relativt bred politisk enighet, och jag tycker inte att vi skall låta dagens debatt dölja denna grundläggande enighet och det värdefulla i att en sådan partipolitisk enighet trots allt finns.

Jag yrkar med detta, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Anf. 28 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Björn Molin säger att man internationellt sett använder sig av BNI, dvs. bruttonationalinkomsten, och att det därför är rimligt att man nu gör den här förändringen. Inom socialdemokratin tycker vi att det är rimligt att man håller fast vid den beräkningsmetod som har använts alltsedan man antog det här målet, dvs. 1 % av bruttonationalprodukten.

Det är klart att biståndsanslaget – det får vi verkligen hoppas – inte blir lägre nästa år; det skulle vara katastrofalt. Men höjningen minskar med 60 milj. kr. Jag tror att det betyder väldigt mycket, om vi får 60 milj. kr. ytterligare när vi skall fördela pengarna på de olika länderna inom det område där vi har att fördela dem.

Från vår sida tycker vi alltså att vi bör hålla fast vid den beräkningsmetod som vi haft tidigare, dvs. 1 % av BNP. Det är det som för oss är rimligt och som det finns en bred opinion bakom.

Anf. 29 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Såvitt jag förstår ökar biståndet nästa år med en halv miljard. Det måste det göra, eftersom inflationen har fortsatt osv. Men det rör sig här om en minskning av biståndet med 60 milj. kr. på grund av de ändrade beräkningsgrunderna. Det innebär en sänkning av biståndet – det kan vi inte komma ifrån. Här öppnar man naturligtvis för ytterligare sådana här åtgärder. Vad blir det nästa år? Besparingarna skall ju fortsätta. Vad skall man då börja att nagga på när det gäller biståndsbudgeten? Jag tycker att det skulle ha varit hederligare av folkpartiet att säga att under två tre år måste vi sänka enprocentsmålet med två eller tre tiondelar eller vad det nu kan handla om. Jag tycker att det skulle vara ärligare att direkt säga det, om ni nu vill nagga på dessa pengar. Jag anser att man inte skall göra det. Ni däremot anser att man skall göra det, och ni har gett efter för moderaternas tryck i regeringen. Det är väl det saken handlar om. Men då försöker ni slingra er undan denna sänkning av biståndsbudgeten genom att använda sådana här

fiffigheter med beräkningsgrunder osv. Gå i stället ut och säg att vi tyvärr måste sänka biståndsbudgeten med två à tre tiondels procent under några år!

60 milj. kr. är en oerhört stor summa för u-länderna, för Angola, för Moçambique och för Tanzania, om man tänker på hälso- och sjukvård, utbildning osv. Där skulle man kunna göra enormt stora insatser för dessa 60 milj. kr.

Anf. 30 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis så att denna ändrade beräkningsmetod medför ett något lägre anslag än om man beräknar biståndet i procent av bruttonationalprodukten. Skillnaden är betingad av att våra utlandsräntor, som innefattas i BNP, har blivit en allt tyngre ekonomisk börda. Däremot är det inte så att den andel som vi ger till de fattiga länderna minskar räknat i förhållande till vår inhemska konsumtion, utan det är snarare tvärtom. Jag tycker att det är viktigt att slå fast att i en situation då vi av samhällsekonomiska balansskäl tvingas begränsa vår inhemska konsumtion, så tar vi inte det till intäkt för en motsvarande minskning av våra biståndsinsatser till de fattiga länderna.

Det finns en ekonomisk verklighet som ingen av oss kan komma ifrån. Självfallet är det på det viset att åtgärder för att återställa den samhällsekonomiska balansen i längden är en förutsättning för att vi skall kunna gå vidare med våra biståndspolitiska insatser.

Jag vill gärna upprepa att det betydelsefulla i det här sammanhanget är att de rätt betydande besparingar i statsbudgeten som är nödvändiga inslag i den aktuella ekonomiska politiken i väldigt liten utsträckning kommit att beröra de biståndspolitiska anslagen.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölles med 154 röster mot 153 för reservationen av Gertrud Sigurdsen m. fl.

7 § Hjälp till misshandlade kvinnor

Föredrogs socialutskottets betänkande 1980/81:8 om hjälp till misshandlade kvinnor m. m.

Anf. 31 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det finns ingen statistik på hur omfattande kvinnomisshandeln är i vårt land. Men man vet ändå att den är vanlig. Varje år polisanmäls ungefär 3 000 fall av kvinnomisshandel. I över hälften av de här fallen tar kvinnorna tillbaka sin anmälan. På varje anmält fall räknar man att det går

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Hjälp till miss-
handlade kvinnor*

100 misshandelsbrott. En enkel matematik visar att det betyder att flera hundratusental misshandelsbrott begås varje år mot kvinnor.

Det är mycket sannolikt att alla människor känner någon kvinna som misshandlas. I varje trappuppgång och på varje arbetsplats förekommer misshandel. Och den förekommer inom alla samhällsklasser och inom alla yrken. Men det verkar troligt att kvinnomisshandel är vanligare i familjer med alkoholproblem.

Männen har haft lagliga rättigheter att aga sina hustrur. Först i 1734 års lag uteslöts den "lagliga agan mot hustrun" ur lagtexten. I 1864 års strafflag försvann männens legala rätt att aga sina hustrur. Samtidigt beslöt man att göra misshandelsbrottet till ett angivelsebrott. Det betyder att det är kvinnan själv som måste anmäla misshandeln för att mannen skall kunna åtalas. Motiveringen var och är fortfarande att man vill "värna om familjen". Det är bara om misshandeln skett på allmän plats och om den är "grov" som en annan person kan göra den här anmälan. Och eftersom misshandel nästan alltid sker i bostaden, så hänger det på kvinnan om det skall bli någon anmälan. Bara de allra grövsta fallen av kvinnomisshandel som anmäls resulterar i åtal, rättegång och dom, dvs. knappt 20 %. 300-400 män döms varje år. Hälften av dem får böter, 20 % får fängelsestraff, i regel under två månader.

Genom denna åtalsregel kommer många misshandelsfall aldrig fram. Den dolda misshandeln är med all säkerhet mycket stor. Varje år blir ungefär 50 kvinnor ihjälslagna av sina makar, fästmän eller sammanboende. Det betyder att mer än en tredjedel av alla mördade i vårt land är kvinnor som misshandlats.

På S:t Görans sjukhus i Stockholm ville man veta hur många av de 500 kvinnor som varje månad kommer till psykakuten som utsatts för misshandel. Bara 41 kvinnor uppgav att de misshandlats. Ingen av dem anmälde misshandeln. Kvinnor uppgav i stället att de vill ha hjälp med sömnproblem, ångest och neurotiska besvär.

På Huddinge sjukhus gjordes en undersökning av 100 människor som kommit till sjukhusets oralkirurgiska mottagning, där man lagade skadade käkar och utslagna tänder. Av de 100 var 25 kvinnor. Av dessa hade 16 utsatts för våld.

De allra flesta misshandlade kvinnor kommer inte in i någon statistik. De får magkatarrer och ångest i stället. Det verkliga våldet mot kvinnor har en liten synlig andel och en hög dold andel, en dold brottslighet som inte kommer till myndigheternas kännedom och inte blir föremål för polisiära och andra åtgärder från samhället.

Alla brott borde ligga under allmänt åtal. Allmän anmälningsplikt måste gälla även för kvinnomisshandel. Det går inte att ha rättsformer som stannar vid ytterdörren till en bostad.

Jag är glad att sexualbrottsutredningen i tilläggsdirektiv har fått i uppdrag att se över rättsaspekten i denna fråga. I väntan på denna översyn skulle andra åtgärder kunna vidtas. Dessutom har det kommit till min kännedom att utredningen, på grund av att det saknas ordförande, under många

månader inte arbetat.

I akuta situationer av misshandel är kvinnan och hennes barn ofta helt utlämnade. Det finns oftast ingenstans att ta vägen och ingen att tala med. I varje större bostadsområde borde det finnas någon form av social jourtjänst, där det fanns möjlighet för kvinnan både att övernatta och att få någon att tala med. Denna jourverksamhet borde gå att inrymma i vanliga lägenheter med personal dygnet runt. Stat och kommun borde också stödja de initiativ till särskilda kvinnohus som tas på allt fler håll i landet. Det borde finnas ett kvinnohus i varje större stad, och ekonomiskt bidrag för denna verksamhet borde utgå.

I socialutskottets betänkande nr 8 behandlas två motioner som tar upp frågan om kvinnomisshandel. Den ena är vpk-motionen 1224. Motionerna har remissbehandlats, och överlag instämmer ur olika aspekter de olika remissinstanserna i motionernas krav att det behövs åtgärder för att hjälpa främst kvinnorna i en svår situation. Socialstyrelsen säger t. ex. beträffande vpk-motionen, där kravet på akuta hjälpåtgärder i form av jourlägenheter i bostadsområdena förelås, just att jourlägenheter kan vara ett sätt att hjälpa.

Motionerna har, som det heter, behandlats välvilligt av utskottet, som ger till känna att det kan vara motiverat med särskilda insatser för att ge hjälp och stöd åt den som utsatts för misshandel och åt barnen i familjen.

Starka skäl talar enligt utskottet för att riksdagen med anledning av motionerna tar initiativ till en översyn som syftar till att kartlägga behovet av olika sådana insatser och att överväga hur insatserna lämpligen bör utformas. Utskottet förordar att en sådan översyn kommer till stånd. Den bör främst avse akuta stöd- och hjälpinsatser.

Men helt tillgodosedd är inte vpk-motionen. I vår motion yrkar vi på att medel ställs till förfogande för finansiering av kvinnohus och för att kommunerna skall kunna bedriva försöksverksamhet i denna fråga. Detta har inte utskottet tagit upp. I gengäld skall det göras en översyn, som inriktats på hur social jourverksamhet kan utformas.

Det hade varit bra med pengar till kommunerna och till kvinnohusen för denna verksamhet, men jag skall låta mig nöja med det som utskottet skrivit och kan återkomma i ett annat sammanhang, om det är påkallat.

Herr talman! Jag har inget yrkande, men vill hoppas att denna fråga får en snabb behandling, för det är en allvarlig och brådskande fråga.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 32 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Herr talman! Frågan om kvinnomisshandel har det senaste året rönt berättigad uppmärksamhet, inte minst genom Karin Alfredssons bok *Den man älskar agar man?*, men också genom tidningsartiklar, TV-program och BRÅ:s aktiviteter.

Låt oss erkänna att kvinnomisshandelns stora omfattning överrumplade oss

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Hjälp till miss-
handlade kvinnor*

Fredagen den
12 december 1980

*Hjälp till miss-
handlade kvinnor*

– men nu tror jag inte att någon i den här kammaren behöver övertygas om att det är viktigt med kraftfulla, skyndsamma åtgärder från samhällets sida.

Jag utgår ifrån att alla här i kammaren följer samhällsdebatten. Då kan man knappast ha undgått att konfronteras med denna grymma verklighet, och jag behöver inte ta tid med att belysa den. Socialutskottet har heller inte ifrågasatt att detta är ett allvarligt juridiskt och socialt problem, liksom inte heller de remissinstanser man anlitat för att få underlag för betänkandet. Jag anser mig till fullo ha fått stöd för min och tio andra socialdemokratiska riksdagskvinnors motion i socialutskottets betänkande, eftersom man där förordar en översyn av den akuta hjälpen åt misshandlade kvinnor.

Jag tycker också att det är bra att vpk är nöjt och att vi kan glädja oss åt ett enigt utskott. Sannolikt får vi också en enig kammare med oss i ett tillkännagivande till regeringen om en översyn av behovet av akut hjälp åt misshandlade kvinnor. Jag tycker att det är ett fall framåt i kampen mot kvinnomisshandeln.

Möjligen kan man beklaga att den här frågan inte kom upp till behandling redan under vårriksdagen, för då skulle den av socialutskottet förordade översynen ha kunnat vara i gång nu, och statsbidragen skulle kunna komma snabbare. Samtidigt var det ju bra att man gjorde ett ordentligt remissförfarande först. Jag tror att det bidragit till utskottets positiva behandling. Jag vill bara starkt understryka kravet i vår motion på en skyndsam utredning.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till hemställan i socialutskottets betänkande.

I detta anförande instämde Lahja Exner (s).

Anf. 33 ANITA PERSSON (s):

Herr talman! De två motionerna 1979/80:633 av Maj-Lis Löow m. fl. och 1979/80:1224 av Lars Werner m. fl. tar upp ett problem som uppmärksamhets under det senaste året men som tyvärr har funnits under mycket lång tid.

Mera djupgående analyser av vad som orsakar kvinnomisshandel och vilka insatser som krävs för att råda bot på denna mycket komplicerade fråga i egentlig mening saknas.

Samhället måste vara vaksamt på problem av den här karaktären och se till både att den som utsätts för misshandel skyddas i en akut situation och framför allt att inte misshandeln upprepas.

Samhället har redan i dag många olika former av hjälp som misshandlade kvinnor kan behöva, t. ex. rättshjälp, socialhjälp, medicinsk och kristerapeutisk hjälp. Men detta är inte tillräckligt. Hjälp kan även behövas i akuta situationer. Den misshandlade kan behöva någonstans att ta vägen, men också hjälp med att reda ut sina problem.

I Stockholm och Göteborg har speciella kvinnohus öppnats. Andra kommuner har social jourverksamhet dit kvinnorna kan vända sig. Utskottet anser, liksom de remissinstanser som yttrat sig, att det är behövligt med en

översyn av de särskilda åtgärder som kan erfordras för att ge hjälp och stöd åt den som misshandlats. Som framgår av utskottsbetänkandet bör översynen bl. a. överväga hur social jourverksamhet kan utformas för att lämna effektiv hjälp åt dem som utsatts för misshandel och åt deras barn. Likaså bör de verksamheter som bedrivs av landsting och kommuner samt av enskilda organisationer följas och utvärderas. Erfarenheterna från liknande verksamheter i andra länder bör också tas till vara vid översynsarbetet.

Här har inte framställts annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, och med det anförda vill också jag yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande 1980/81:8.

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1980/81:12 om fosterföräldrars situation

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Besparingar i statsverksamheten, m. m.

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1980/81:13 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (prop. 1980/81:20).

Anf. 34 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålles gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 35 GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! I det betänkande från kulturutskottet som vi nu skall diskutera behandlas ett antal förslag till besparingar.

Regeringen har i sin sparplan "berett riksdagen tillfälle att ta del av" vad statsråden i utbildningsdepartementet anförut om barnfilmrådet resp. stödet till ungdomsorganisationerna.

Det är ganska märkliga saker man där får veta. Eller vad sägs om utbildningsministerns idé att spara 1 milj. kr. genom att överföra barnfilmrådets uppgifter på annat organ – när barnfilmrådet kostar staten bara 800 000 kr.? Fler rationaliseringar av den modellen och vi skulle snart ha reparerat Sveriges havererade ekonomi.

Kulturutskottets majoritet, bestående av socialdemokrater och centerpartister, anser inte att riksdagen skall ta ställning i besparingsfrågor där konkreta förslag inte presenterats. Moderaterna och folkpartisterna envisas däremot med att besparingar skall göras, även på de blygsamma insatset som riktas till barn och ungdom.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

Punkterna 3-5 i kulturutskottets betänkande rör frågor om radio och TV. Sveriges Radio brottas just nu med betydande ekonomiska problem, det får vi veta nästan dagligen. Utbildningsministern har aviserat en kraftig höjning av mottagaravgifterna. Trots detta blir det nödvändigt att göra avkall på vissa angelägna utbyggnadsplaner. Utbildningsradion får inte genomföra sin planerade nybyggnad på Tyresö. Företaget ställs då inför en helt ny situation. I det läget är det motiverat att en utvärdering görs av den nuvarande verksamhetens inriktning, innehåll och omfattning. Utskottet har i denna del instämt i tankgångar som förs fram i den socialdemokratiska motionen 73.

Genom att utnyttja lokaler i Filmhuset för Utbildningsradions behov bör en väsentlig besparing kunna ske. Också på den punkten instämmer utskottet med den socialdemokratiska motionen.

Kraftiga insatser måste nu vidtas för att förbättra Sveriges Radios ekonomi. I första hand måste avgiftsskolket stoppas. Det är inte rimligt att hundratals miljoner kronor undanhålles genom att TV-innehavare fuskar med inbetalning av avgifterna. Det medför att andra får betala desto mer. Detta är djupt osolidariskt.

Uppbördssystemet måste också effektiviseras, så att kostnaderna för själva inkasseringen av avgifterna begränsas.

Vidare menar vi att genomförandet av vissa delar av den radioreform som beslutades 1978 måste senareläggas. Det får dock, enligt vår mening, inte gå ut över programkvaliteten.

Det är beklagligt att planerade utbyggnader inom Sveriges Radio på detta sätt måste begränsas och senareläggas.

Mot denna bakgrund framstår det för oss socialdemokrater egendomligt att utbildningsministern så energiskt driver frågan om förverkligande av Nordsatprojektet. Ännu mer förvånande är det att centerns motstånd mot Nordsat nu tycks ha upphört.

Nordsatprojektet har nu utretts i flera etapper. Redovisade utredningskostnader uppgår till ca 13 milj. kr. Ett omfattande remissmaterial har lämnats in.

Det har i den senaste tidens debatt hävdats att motståndet mot Nordsat är begränsat till vissa kulturarbetarkretsar. Underförstått tycks man mena att det inte är så mycket att fästa sig vid.

Jag vill peka på vad vi nämnt både i den socialdemokratiska motionen och i reservation nr 4 om de svenska remissvaren. De myndigheter och organisationer som yttrat sig i frågan är till helt övervägande del negativa till förslaget om Nordsat. Bland dem som avstyrker finner vi LO, TCO, Sveriges Radio, kulturrådet, SÖ, statens ungdomsråd, de flesta studieförbunden, Riksidrottsförbundet, samtliga organisationer för kulturarbetare, m. fl.

Den 20 november uppvaktades utbildningsministern av Föreningen Nordens ungdomsrepresentantskap med krav att Nordsat måste avvisas. Bakom denna uppvaktning stod 25 ungdomsorganisationer, däribland centerns och folkpartiets ungdomsförbund, KDU, SSU, Förbundet Vi unga, SECO, Unga örnar och flera kyrkliga och frikyrkliga ungdomsorganisatio-

ner. Den svenska opinionen är alltså mycket negativ till Nordsat.

Vilka är då motiven emot Nordsat? Ja, de är främst ekonomiska och kulturpolitiska.

Hur man än argumenterar, så kommer man inte ifrån att Nordsat skulle innebära betydande merkostnader på etermediaområdet. De kostnaderna gäller själva satellitsystemet och mottagarutrustningen. Men Nordsat skulle också medföra ökade programkostnader, vilket tyvärr har kommit bort i debatten. Både importerade och egenproducerade program i svensk TV blir dyrare när de sänds via Nordsat, eftersom inköpspriser och ersättningar till upphovsmän ökar när programmen vänder sig till ett större antal mottagare. Dessa kostnadsökningar är automatiska och inträffar redan vid oförändrat utbud i Sveriges TV.

Det är önskvärt att Sveriges Radio kan öka den nationella egenproduktionen och andelen gestaltande program. Men, som Sveriges Radio skriver i sitt yttrande, "ett beslut om nordiskt satellitsamarbete enligt den här utredda modellen skulle kunna försvaga eller motverka förutsättningarna att ytterligare öka kvalitet och allsidighet i det nationella programutbudet under överskådlig tid".

Jag noterar med tillfredsställelse att även utskottets folkpartister och moderater nu erkänner att Nordsat beräknas medföra "så stora kostnader att det av den anledningen måste anses tveksamt om projektet kan och bör realiserats". Det är en berättigad tillrättavisning av Jan-Erik Wikström och statssekreterare Bert Levin som på ett demagogiskt sätt försökt förringa kostnaderna, nu senast i en artikel i Svenska Dagbladet.

Syftet med Nordsat var från början att stärka den nordiska kulturgemenskapen. I de många remissvaren har på ett övertygande sätt visats att den nordiska kulturgemenskapen bättre kan främjas på andra sätt än via en gemensam satellit.

En väg är att öka programsamarbetet inom Nordvisionen. Av de program som Sveriges TV köper utomlands kommer bara ca 10 % från nordiska länder. En ökad utväxling av program bör vara möjlig inom ramen för nuvarande programproduktion. Om man emellertid vill åstadkomma en väsentlig utbyggnad av Nordvisionen är det nödvändigt att stärka TV-företagets ekonomiska resurser. Det är också viktigt att programverksamheten ges en stark nordisk profil. En utbyggnad av korrespondentnäten i de nordiska länderna kan medverka till en sådan utveckling.

Resurserna för folkbildningsorganisationernas nordiska samarbete behöver förstärkas. Även ungdoms- och idrottsutbytet är eftersatt. Stödet till dessa tre stora områden uppgår f. n. till endast något över 3 milj. kr. Eftersom såväl folkbildningen som ungdoms- och idrottsorganisationerna nu är utsatta för sparplanen, kan man befara att deras möjligheter till insatser på det nordiska området också kommer att begränsas.

Det klingar därför falskt när utbildningsministern och andra borgerliga förespråkare för Nordsat talar om vikten av nordiskt samarbete samtidigt som de urholkar resurserna för dessa organisationer.

Ett annat argument för Nordsat som ofta framförs är att den skulle utgöra

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

ett skydd mot de program som kommer att distribueras från västtysk resp. fransk satellit.

Det visar sig nu att detta argument inte håller. Tekniskt blir det möjligt att ta emot program från dessa satelliter även om Nordsat förverkligas. Vidare tyder undersökningar i Danmark på att program från andra nordiska länder inte kan konkurrera med de mest populära västtyska programmen. De utländska program som man är mest intresserad av är stora sportevenemang och shower. På dessa områden kan inte Sverige hävda sig i konkurrens med Västtyskland inför de danska TV-tittarna. Något riktigt verkningsfullt skydd mot västtysk satellit torde inte Nordsat vara i Sverige heller. För att behålla tittarna är det nog viktigare att försöka hålla en hög kvalitet i det nationella programutbudet.

I den socialdemokratiska reservationen drar vi slutsatsen att det fortsatta arbetet på att öka det nordiska kultursamarbetet bör inriktas på andra åtgärder än ett förverkligande av Nordsatprojektet.

Det är en uppfattning som sammanfaller med centerpartiets ställningstagande vid dess riksstämman 1978 och som centerpartiet upprepade vid sin stämman i år. I stället för Nordsat förordade centern "ett ökat direkt kulturutbyte mellan de nordiska länderna, fler gemensamma program och ökat programsamarbete".

Nu har centerpartiets representanter i kulturutskottet lämnat denna ståndpunkt. I dag är de inte beredda att prioritera någonting framför Nordsat. Det vore märkligt om detta ställningstagande har stöd av alla centerpartister i kammaren. Var står t. ex. alla som har sin förankring i Centerns ungdomsförbund?

Det har spekulerats i massmedia under de senaste dagarna om att centern har sålt sin uppfattning i närradiofrågan för att vinna i dragkampen om Nordsat. Behandlingen i kulturutskottet tyder på att centern också har sålt Nordsat. Vad man har fått i stället har jag ingen uppfattning om. Det återstår nu att se om alla centerpartister är beredda att skriva under på den transaktionen.

Med detta yrkar jag bifall till reservationerna 3 och 4 vid utskottets betänkande.

Anf. 36 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Kulturutskottets betänkande nr 13 är något splittrat då det gäller vilka politiska konstellationer som står bakom majoritetsskrivningarna på de olika punkterna. Jag skall här kort kommentera dels de två reservationer, nr 1 och nr 2, bakom vilka står utskottets moderater och folkpartister, dels en av de socialdemokratiska reservationerna, nr 4, angående Nordsat.

Reservation nr 1 gäller barnfilmrådet. I besparingspropositionen aviseras att barnfilmrådet skall upphöra och att dess ansvar för barnfilmfrågor skall överföras till andra organ. Formerna för detta kommer att prövas i samband med de överväganden om den statliga filmpolitiken som f. n. sker under medverkan av den filmpolitiska beredningen.

Majoriteten, bestående av socialdemokrater och centerpartister, skjuter denna fråga ifrån sig i avvaktan på konkreta förslag från regeringens sida.

Nu förhåller det sig ju så att den nuvarande ansvarsfördelningen på barnfilmområdet inte är den från början avsedda. När barnfilmrådet tillkom på förslag av dåvarande statsrådet Zachrisson var det för att skapa ett organ med samlad överblick över barnfilmfältet. En nära samverkan mellan Svenska filminstitutet och barnfilmrådet förutsattes.

Utvecklingen blev en annan. Samarbetssvårigheter föranledde att barnfilmrådet lösgjordes från Filminstitutet och i stället knöts till statens ungdomsråd. Anslaget till barnfilmverksamheten delades upp mellan Filminstitutet och ungdomsrådet.

Dagens situation är inte särskilt rationell. Det bör därför vara möjligt att genom ändrade ansvarsförhållanden inom barnfilmområdet åstadkomma effektivitetsvinster.

Reservation 2 gäller bidragen till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. I propositionen konstateras att detta bidrag ökat mycket kraftigt under senare år, från 22,6 milj. kr. budgetåret 1975/76 till 46,3 milj. kr. innevarande budgetår. Mot denna bakgrund aviseras en besparing på 5 milj. kr. på denna anslagspost. Ärendet återkommer i budgetpropositionen, där även den tekniska utformningen kommer att anges.

Också denna fråga avstår socialdemokrater och centerpartister i utskottet från att ta ställning till. Att socialdemokraterna drar sig undan en diskussion om var besparingar måste sättas in är inte ägnat att förvåna. Mer överraskande är att ett av regeringspartierna inte är berett att ens bekräfta den besparingsvolym som propositionen anger. Jag tolkar detta som ett olycksfall i arbetet.

I sin motion har socialdemokraterna en svepande formulering om att besparingar inte i första hand bör gå ut över verksamhet som riktar sig till barn och ungdom. Det låter säga sig. I andra sammanhang brukar socialdemokraterna framhålla att pensionärerna måste skyddas och att de förvärvsarbetandes standard måste upprätthållas.

I själva verket tvingas vi på skilda områden söka besparingsmöjligheter och bland i och för sig angelägna ting göra prioriteringar. Vi reserverar anser att det i fråga om den samlade anslagsgivningen till ungdomsorganisationerna bör finnas utrymme för en besparing av den storleksordning som anges i propositionen.

Låt mig så avslutningsvis säga ett par ord om den socialdemokratiska reservationen i Nordsatfrågan. Sakläget är ju det, som utskottet redovisar, att nordiska ministerrådet den 21 november i år kommit fram till att vissa frågor rörande Nordsat kräver ytterligare utredning. Det gäller ting som reklam, kostnadsfördelning och industripolitiska aspekter. Utredningen skall kunna leda till ett ställningstagande före utgången av 1981.

I ett sådant läge vill socialdemokraterna att Sverige ensidigt och oväntat skall hoppa av samarbetet och säga definitivt nej till Nordsat.

Vi vet att det finns varierande uppfattningar i sakfrågan. Från moderat håll

motiverar vi vår positiva syn på Nordsat med den ökade valfriheten, en starkt nordisk samkänsla, möjligheter för språkliga minoriteter att få information på sitt eget språk och goda tillfällen till programsamverkan mellan bolagen. Kostnaderna för Nordsat kan bli ett problem, men den bilden kan komma att förändras om även de industripolitiska aspekterna vägs in.

Men det är inte sakfrågan vi har anledning diskutera i dag. Majoriteten i utskottet har, utan att för egen del ta ställning i det avseendet, avvisat socialdemokraternas och vpk:s förslag om omedelbart nej. Utredningsarbetet måste få fullföljas, så att ett komplett beslutsunderlag föreligger. Att agera annorlunda vore att på ett mycket olyckligt sätt ingripa såväl i regeringens beredningsarbete som i ett pågående nordiskt samarbete.

Herr talman! Med hänvisning till det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2 samt bifall till utskottets hemställan på övriga punkter.

Anf. 37 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag antog att utskottets vice ordförande Karl-Eric Norrby skulle tala å majoritetens vägnar om Nordsatfrågan. Eftersom Lars Ahlmark har tagit upp saken, har jag uppfattat det så att det är han som för utskottsmajoritetens talan. Jag skulle på denna punkt något vilja kommentera hans inlägg.

Anledningen till den socialdemokratiska reservationen är att vi anser att utredningsarbetet har pågått mycket länge. Vi har ju fått remissvar, och remissammanställningen är gjord. Opinionsen är kartlagd. Att nu fortsätta utredningsarbetet ytterligare betraktar vi närmast som ett försök från regeringens sida att driva frågan till ett genomförande av Nordsatprojektet, att binda upp sig vid industripolitiska åtaganden och måhända även vid löften i det nordiska samarbetet.

Vi menar att det är riktigt att riksdagen får möjlighet att någon gång under denna långa process uttala sin mening. Då vi dessutom kan utgå ifrån att det finns en klar majoritet i riksdagen emot projektet som sådant, är det rimligt att denna majoritet kommer till uttryck och att regeringen får klart besked om vad den bör inrikta sig på i det fortsatta nordiska samarbetet. Därför säger vi att det nordiska kultursamarbetet bör inriktas på andra åtgärder än ett förverkligande av det planerade Nordsatprojektet.

Sedan bara en kommentar med anledning av frågan om barnfilmrådet och ungdomsorganisationerna. Visst måste vi prioritera, Lars Ahlmark. Vi har med vårt ställningstagande velat säga ifrån att besparingar inte bör ske beträffande barn- och ungdomsområdet i första hand.

Anf. 38 LARS AHLMARK (m) replik:

Herr talman! Jag vill anknyta till det sist nämnda och säga att problemet bara är detta att socialdemokraterna alltid prioriterar de anslagsposter som just råkar vara föremål för diskussion.

För att undanröja missförstånd vill jag nämna att det är Anna Eliasson som i förekommande fall kommer att föra utskottsmajoritetens talan.

Jag vill ändå kommentera ett par punkter i det som Georg Andersson nu har sagt. Han menar att det fortsatta utredningsarbetet angående Nordsat skulle vara ett försök från regeringens sida att åstadkomma vissa lösningar. Men det som gör socialdemokraternas agerande så utomordentligt anmärkningsvärt, är att det icke är en isolerad svensk verksamhet som här bedrivs, utan ett nordiskt samarbete. Oberoende av vad man tycker i sakfrågan måste man ju känna ansvar för att ett sådant samarbete skall kunna bedrivas på ett sätt som är effektivt och som väcker respekt i samtliga berörda länder. Att från svensk sida ensidigt uttala att regeringen visserligen har sagt att det finns ytterligare utredningsarbete att utföra och att man är överens om det i de nordiska länderna, men att en majoritet i riksdagen vill klippa av direkt, tycker jag vore ett sätt att agera som inte borde få förekomma i någon fråga, oberoende av vad man anser i sak.

Sedan kom Georg Andersson också in på de ekonomiska aspekterna. Jag fäste mig vid en punkt. Det skulle bli så mycket dyrare med Nordsat, därför att ersättningarna till upphovsmännen skulle öka. Är detta en av de aspekter som socialdemokraterna speciellt har diskuterat med representanter för upphovsmännens organisationer? Det vore intressant att få detta utvecklat. Jag tycker själv inte att en genomsnittlig kostnad på kanske 7 kr. om året per kanal för de övriga nordiska ländernas kanaler – jämfört med ca 350 kr. per TV-kanal i Sverige – är så avskräckande. Men naturligtvis skall också ekonomin i det här sammanhanget beaktas.

Anf. 39 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag menar i korthet att det är rimligt att de som för svensk talan i det nordiska samarbetet får en klar meningsyttring från Sveriges riksdag om vad det är för uppfattning Sverige har när det gäller att utveckla detta samarbete. Det är det vi vill markera med vår reservation.

Sedan uppger Lars Ahlmark kostnader som jag aldrig har hört talas om. De krymper varje gång som moderater och folkpartister argumenterar för Nordsat. Uppgiften om 7 kr. måste bildligt och praktiskt vara gripen ur luften.

Anf. 40 LARS AHLMARK (m) replik:

Herr talman! 7 kr. per kanal, som jag nämnde, är en summa som diskuterats redan tidigare och som säkert är väl känd för Georg Andersson.

Riksdagen skall få uttala sin mening, säger Georg Andersson. Ja visst, men Georg Andersson har själv som ordförande i kulturutskottet vid ett tidigare tillfälle skrivit in detta i ett betänkande, och riksdagen har anslutit sig till det. Det finns alltså redan ett riksdagsbeslut på att regeringen icke skall binda sig innan riksdagen har tagit ställning. Den garantin finns. Men varför är det så bråttom, Georg Andersson? Är det farligt att ytterligare ett år utreda, att få ett beslutsunderlag? Känner inte Georg Andersson som utskottsordförande ansvar för det beslutsunderlag som kulturutskottet och riksdagen skall ha när vi tar ställning i sakfrågor? Var finns det i dag, när ni yrkar ett direkt

nej?

F. ö., säger Georg Andersson, skulle Nordsat inte kunna avskärma andra europeiska satelliter. Hur vill Georg Andersson avskärma de satelliterna? Med sådana metoder som vissa socialdemokratiska kulturarbetare har föreslagit, kanske?

Anf. 41 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! I fråga om Nordsat skall jag inskränka mig till att påminna om en kostnadsaspekt som samtidigt har med tekniken att göra. Jag hoppas nämligen att vi, när vi skall ta slutlig ställning i den frågan, får belyst vilka konsekvenser det på lång sikt kan ha om vi i Sverige skulle kunna ersätta det nuvarande länksystemet, när det är föråldrat, med en så elegant teknisk lösning som satelliten. Det här skulle ju göra det möjligt att sända program till de trängsta fjäldalar i de mest avlägsna glesbygder, inte bara i Norge – där man nu hoppas på satelliten av bl. a. denna orsak – utan också i vårt eget land.

Herr talman! Man börjar skönja vissa gemensamma drag i de socialdemokratiska attackerna mot regeringens sparproposition. Antingen vänder socialdemokraterna på klacken och säger blankt nej till förslagen, eller också uttrycker de sig ungefär som i det betänkande från kulturutskottet som vi behandlar nu och där inställningen är denna: Visserligen är vi medvetna om att besparingar kan behövas också inom det egna utskottets ansvarsområde, men vi vill inte ta ställning nu.

Det något överraskande är att detta sätt att möta regeringsförslaget när det gäller kulturutskottet kommer fram i majoritetsskrivningen. Centerns ledamöter har nämligen valt att slå följe med socialdemokraterna och visar ingen vilja att gå regeringen till mötes. Regeringen har för sin del pekat på två områden som bör kunna tåla en försiktig åtstramning. Det gäller först barnfilmrådet. Rådet skulle egentligen fungera som samrådsorgan åt Svenska filminstitutet men knöts administrativt – som en något främmande fågel i sammanhanget – till statens ungdomsråd, av anledningarna som det inte är nödvändigt att gå in på just nu. Det bör inte komma som en överraskning att regeringen nu anser att tiden är inne att överlåta ansvaret för granskningen av barnfilm till andra organ. Folkparti- och moderatledamöterna i kulturutskottet instämmer i regeringens bedömning att det av både sakliga och ekonomiska skäl finns anledning att göra en rationalisering med ty åtföljande besparing – en uppfattning som uttryckes i reservation 1.

Också i reservation 2, som gäller den statliga anslagsgivningen till ungdomsorganisationerna, instämmer minoriteten med regeringen i att det bör finnas utrymme för en besparing av ca 5 milj. kr. Enligt propositionen skulle denna besparing i sin helhet falla på anslaget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. För vissa, framför allt mindre förbund skulle detta innebära en svår åderlåtning av centralt placerade resurser – resurser som är av stor betydelse för arbetet ute i lokalavdelningarna. Det finns mycket som talar för att ingreppet i stället görs på det lokala aktivitetsstödet, vars totala statliga anslagsbelopp är dubbelt så stort som det centrala

anslaget. Denna uppfattning delas av statens ungdomsråd. Rådet gör det viktiga påpekandet att man därigenom skapar ett visst mått av rättvisa mellan idrottsorganisationerna och andra ungdomsorganisationer. Reserverna vill hålla denna möjlighet öppen genom att säga att det "i fråga om den samlade anslagsgivningen till ungdomsorganisationerna bör finnas utrymme för en besparing av den storleksordning som angivits i propositionen".

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Anf. 42 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Kohandeln inom den borgerliga regeringen blir alltmer bedräglig. Rättningen högerut blir allt tydligare. Jag tänker på den nordiska TV-satelliten.

Så sent som i juni i år, Anna Eliasson, sade centerstämman ånyo ifrån om Nordsat. Nils Åsling, som pläderade för satelliten, blev kallad för barnens fiende. Enigheten var stor om att satellitprojektet skulle avvisas.

I dag, herr talman, tänker samma stämmodeltagare här i riksdagen ånyo öppna dörrarna för projektet, det projekt som – vilket Georg Andersson framhöll – hela Folkrorelsensverige, Kultursverige, invandrarverket och centerstämman med kraft avvisat. De gör det genom att i kulturutskottets betänkande krypa bakom ett kvalificerat fikonspråk, som bara det borde föranleda protester och beskyllningar för lurendrejeri.

Jag blir upprörd, herr talman – upprörd därför att jag tycker att detta politiska spel så klart åsidosätter hederliga demokratiska principer. Och jag blir upprörd därför att det kommer att leda till att ännu en mängd miljoner slängs ut på ett vansinnigt projekt. Och jag frågar mig: Hur mycket kostade det att sälja Nordsat? Vad gav folkpartiet och moderaterna i utbyte? Hur mycket kostade det, Anna Eliasson, att offra centerstämmans beslut?

Herr talman! Jag skall inte nu upprepa alla de argument som vänsterpartiet kommunisterna under årens lopp fört fram gentemot Nordsatprojektet som en del av det elektroniska knark som hotar att utarma vårt kulturliv. Låt mig bara lyfta fram några trådar i den svartnande mediaväv som omger oss. Denna väv skall ses i perspektivet av ett 1980-tal där ungdomsarbetslösheten ökar, där folkomflyttningarna ånyo skjuter fart och där det kulturella tomrum som barnen och ungdomen upplever fylls av allsköns underhållningsvåld poducerat av transnationella bolag.

För Nordsat skall naturligtvis inte ses isolerat utan som en del av denna kommersiella väv, som en del av det faktum att samhället inte har skaffat sig någon beredskap inför vad Lasse Svanberg kallat den elektroniska häst som nu är i sken. Inte minst den senaste debatten om videovåldet, som ju Jan-Erik Wikström bör känna väl till, har visat att allt medan borgerliga utbildningsministrar, utredare och kammarledamöter sammanträder i glashuset, så överträffar verkligheten redan våra hemskaste farhågor. Det är fråga om en kulturell invasion utan motstycke i historien.

Förespråkarna för Nordsat – dit hör Lars Ahlmark – åberopar valfrihet och mångfald. De drar, liksom beträffande videon, också in yttrandefriheten.

Men frihet för vilka? Frihet för människorna att slippa allsköns underhållningsväld, rasism och kvinnoförakt eller frihet för de multinationella bolagens härjningar?

I debatten om Nordsat har under den allra senaste tiden också andra argument framförts. Utan Nordsat får vi reklam-TV, har det hetat, detta på grund av kostnadsökningarna vid Sveriges Radio-TV. Utan Nordsat får vi västtysk och fransk TV via satellit.

Jag tycker inte att de här argumenten håller. Via Nordsat kommer reklamen, enbart av det enkla skälet att andra nordiska länder har den. Lusten att titta på västtysk dubbad TV till höga kostnader tror jag inte är särskilt stor. Samtidigt kan man naturligtvis fråga sig varför vi skall tillåta att just etern ockuperas av utländska TV-sändningar.

Bertil Hansson tog upp kostnadsaspekten och sade att när marknätet är föråldrat blir satelliten ett alternativ. Då frågar man sig oroligt: Har Bertil Hansson över huvud taget funderat över säkerhetsaspekterna och sårbarhetsaspekterna? Vi kommer nämligen av de skälen i vilket fall som helst att vara tvungna att behålla marknätet.

Herr talman! Motståndarna till Nordsat har å andra sidan utsetts till glädjedödare. Själv har jag av unghögern utpekats som en av de åtta värsta förmyndarna i landet. Och detta enbart av det enkla skälet att jag anser att samhället måste ta ett ansvar för mediapolitiken, enbart av det enkla skälet att jag inte tycker att elektronikindustrin och radiohandlarna skall få styra utbudet, utan att vi måste ha till stånd en demokratisering av medierna och att de skall ställas i människornas tjänst.

Vi har i vänsterpartiet kommunisternas motion krävt åtgärder som leder till att den nya tekniken ställs i människornas tjänst. Det finns mycket som skulle kunna göras av alla Nordsatpengarna – mycket som inte bara är roligt, utan som vidgar yttrandefriheten och fördjupar demokratin: Starta mediaverkstäder. Lär barnen använda video i sin egen miljö för att spegla sin egen verklighet. Stoppa närradion och satsa på allemansradio och bandverkstäder. Stärk det nordiska samarbetet via Nordvisionen och, inte minst – vilket också centerstämman framhöll – ett levande ökat kulturutbud. Sänd fler program om invandrarna och för invandrarna, också om deras situation i Sverige. Bygg gärna en länk till Finland för en bråkdel av satellitens kostnad. – Uppräkningen skulle kunna göras lång. De positiva alternativen finns, om den politiska viljan finns.

Och jag vill, herr talman, uppmana centerpartisterna här i kammaren att inte acceptera det politiska rävspelet, utan att stå fast vid centerstämmans beslut, som alltså avvisade Nordsatprojektet.

Herr talman! Låt mig så också ta upp två andra frågor. Jag konstaterar då att samtidigt som man är beredd att satsa ytterligare miljoner på Nordsat så är man från folkpartiets och moderaternas sida beredd att minska stödet till ungdomsorganisationerna och lägga ned barnfilmrådet. Det visar tydligt på den borgerliga regeringens kulturfiendliga besparingsnit. I en tid då man verkligen borde satsa på barnen och ungdomen så går föredragande statsrådet den motsatta vägen.

Ungdomsorganisationernas verksamhet är i dag kanske viktigare än någonsin tidigare, och barnfilmrådet behövs sannerligen som en motvikt mot det kommersiella trask som breder ut sig också inom filmområdet.

Nu har centern och socialdemokraterna i denna fråga skrivit ihop sig och förklarat, att eftersom det inte finns några konkreta förslag så skall riksdagen i dag inte ta ställning.

Jag tycker att det är att gömma sig bakom formaliteter. Georg Andersson framhöll i och för sig att det var upprörande att folkpartiet och moderaterna vill göra besparingar beträffande barn och ungdom. Då finns det en möjlighet för socialdemokraterna och centerpartisterna att rösta på det särskilda yrkande som nu delas ut i kammaren och där det framhålls, att man i fortsättningen inte får skära ned på de här verksamheterna. När två av de i regeringen ingående partierna reserverar sig för att det skall skäras ned är det ju ingen tvekan om att det inte räcker med formaliteter. Då måste riksdagen göra ett uttalande som bestämt avvisar denna barn- och ungdomsfientliga politik.

Med det, herr talman, vill jag yrka bifall till motion 1979/80:511 yrkande 2 – yrkande 1 tillgodoses i den socialdemokratiska reservationen nr 4 om ett avvisande av Nordsatprojektet – och bifall till det yrkande som nu utdelas i kammaren.

Det yrkandet gäller dels p. 1 om barnfilmrådet, där jag yrkar att riksdagen med anledning av motion 1980/81:64 och motion 1980/81:104 yrkande 1 b som sin mening ger regeringen till känna vad i motionerna anförs om barnfilmrådets verksamhet, dels p. 2 om ungdomsorganisationerna, där jag yrkar att riksdagen med anledning av motion 1980/81:104 yrkande 1 c som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om grundbidraget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet.

Anf. 43 ANNA ELIASSON (c):

Herr talman! När jag nu tar till orda gör jag det som företrädare för centern och därmed också för majoriteten i utskottet i detta ärende. Som vid det här laget torde vara väl bekant för kammarens ledamöter finns det fyra reservationer fogade till kulturutskottets betänkande, varav socialdemokraterna svarar för två och folkpartiet och moderaterna gemensamt svarar för de återstående två reservationerna. Majoritetsuppsättningen har alltså varit något blandad i utskottet. Skillnaderna mellan majoritetsständpunkterna och minoritetsständpunkterna torde dock för de flesta te sig små eller obefintliga.

Vi har från centerns sida under behandlingen av ärendet i utskottet eftersträvat att föra fram förslag som skulle kunna samla ett så långt som möjligt enigt utskott. Jag kan bara beklaga att man från olika håll ansett det nödvändigt att lägga reservationer när ändå majoritet och minoritet stått så nära varandra.

Det sparprogram som regeringen lagt på riksdagens bord i proposition nr 20 berör på tre punkter frågor som faller inom kulturutskottets arbetsområde. På en punkt läggs ett konkret förslag för riksdagen att ta ställning till –

lokaliseringen av utbildningsradion. Och det är att märka att det är en punkt – f. ö. den enda i utskottets betänkande – där utskottet är helt enigt. Utskottet tillstyrker således regeringens förslag om att riktlinjerna skall ändras för den fortsatta planeringen för utbildningsradions lokaler. Den beslutade lokaliseringen av utbildningsradion till Tyresö har som bekant visat sig medföra oväntat stora kostnader om den skulle fullföljas.

Även om utskottet har haft förståelse för de synpunkter som framförts i motion 57 av Ingvar Carlsson m. fl., har utskottet ansett att övervägande skäl talar för att beslutet om en lokalisering till Tyresö upphävs. I likhet med arbetsmarknadsutskottet anser kulturutskottet att det är betydelsefullt att man skapar bättre balans mellan boende och arbetsplatser i Tyresö liksom i andra kranskommuner i Stockholmsområdet. Alternativa lokaliseringar till Tyresö bör därför prövas, och det bör rimligen ske utan något särskilt initiativ från riksdagens sida. Såväl den statliga decentraliseringsdelegationen under ledning av statsrådet Olof Johansson som länsstyrelsen i Stockholms län – i samråd med landstinget och byggnadsstyrelsen – arbetar ju med decentraliseringsfrågor av det här slaget.

På de två övriga punkter som tas upp i propositionen – barnfilmrådet och stödet till ungdomsorganisationerna – läggs inte nu några konkreta förslag fram för riksdagen att ta ställning till. Avsikten är att regeringen skall komma med närmare förslag till riksdagen vid en senare tidpunkt. På dessa punkter avkrävs följaktligen riksdagen inte nu några besked.

Utskottets majoritet har därför nöjt sig med att konstatera att det inte finns anledning för utskottet att ta ställning till de besparingsfrågor där regeringen sagt sig vilja återkomma till riksdagen med konkreta förslag. Däremot har utskottsmajoriteten – som berörts tidigare under debatten – funnit det motiverat att framhålla att utskottet är väl medvetet om att det i dagens läge är ofrånkomligt att ompröva olika statliga utgifter och åtaganden. Denna omprövning måste också gälla utgiftsändamål inom kulturutskottets område.

Jag vill för min del understryka att jag ser med stor tillfredsställelse att en majoritet inom kulturutskottet velat sluta upp bakom denna allmänna besparingsinriktning. Den bör utgöra en god grund för det fortsatta arbetet i riksdag och regering när det gäller att under det närmaste halvåret pröva vilka ekonomiska ramar som kan ställas till förfogande för olika uppgifter på kulturområdet.

Herr talman! Jag måste tyvärr med viss förvåning konstatera att de moderata och folkpartistiska ledamöterna i utskottet inte har anslutit sig till vår uppfattning att det vore av värde att ett enigt utskott stod bakom denna allmänna besparingsinriktning. Av reservationen att döma har de i stället ansett det väsentligare att i en särskrivning kommentera det som anförts i propositionen och i anslutning till det göra vissa markeringar gentemot de motioner som väckts från oppositionens sida. Och det kan väl vara ett besked till såväl Lars Ahlmark som Bertil Hansson: utskottsmajoriteten undandrar sig inte något ansvar för att det måste sparas framöver.

Vad sedan gäller stödet till ungdomsorganisationerna, så kommer där

förslag från regeringen vid en senare tidpunkt – närmare bestämt i budgetpropositionen. De här allmänna uttalandena om besparingsinriktningen har ju gjorts först i anslutning till behandlingen av frågan om barnfilmrådet. När det gäller stödet till ungdomsorganisationerna aviserar statsrådet Mogård att hon har för avsikt att föreslå en besparing på 5 milj. kr. genom att man sänker såväl grundbidraget som det rörliga bidraget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. Något förslag om hur detta tekniskt skall utformas förs inte nu fram.

Från majoritetens sida har vi ansett det rimligt att i detta sammanhang peka på de nya uppgifter som framkommit under behandlingen av frågan i utskottet – uppgifter som har direkt betydelse för belastningen av anslaget under innevarande år och som kommer att påverka det samlade anslagsbehovet på ungdomsorganisationssidan för nästa budgetår. Det är nämligen så att statens ungdomsråd i en skrivelse till utbildningsdepartementet – som utskottet fått för kännedom – har redovisat en vikande tendens i fråga om antalet medlemmar i ungdomsorganisationerna. Detta medför också att antalet aktiviteter sjunker och därmed också storleken av det stöd som kommer i fråga som lokalt aktivitetsstöd till ungdomsorganisationerna. Tillsammans skulle detta medföra en minskning av den faktiska medelsåtgången under nästa år som motsvarar minst den besparing som förutsätts i propositionen, dvs. 5 milj. kr. Detta står också i utskottets betänkande.

Från majoritetens sida anser vi att det är rimligt att man i den vidare behandlingen av frågan även överväger vilken betydelse det här kan ha i sammanhanget. Det förefaller mig som om även Bertil Hansson, trots att han är reservant i denna fråga, framför synpunkter som delvis överensstämmer med våra – att man alltså har anledning att ha ögonen öppna för vilka konsekvenser förändringarna får. Annars kan stödet till ungdomsorganisationerna genom dessa samverkande omständigheter komma att minska betydligt mer än vad som anges som ett besparingsmål i propositionen.

Vad reservanterna har att invända mot att majoriteten pekar på dessa faktiska omständigheter, som kommit utskottet till del först under ärendets behandling, är oklart även efter de inlägg som gjorts här i debatten.

Under punkt 4, om finansieringen av radio/TV, behandlas en motion som väckts av den socialdemokratiska utskottsgruppen.

Utskottets majoritet, bestående av centern, folkpartiet och moderaterna, understryker det angelägna i att snara åtgärder vidtas "både för att i möjligaste mån komma till rätta med avgiftsskolket och för att minska kostnaderna för uppbörderna av mottagaravgifterna". Detta är väsentliga uppgifter. Georg Andersson har ju här understrukit hur viktigt det är att det sker någonting på det här området med hänsyn till de stora kostnader som det handlar om och som de som själva inte betalar licensen övervältrar på andra människor. Utskottsmajoriteten utgår från att regeringen i nuvarande ekonomiska läge har sin uppmärksamhet riktad på möjligheterna att dämpa kostnadsutvecklingen i radio/TV-verksamheten genom att senarelägga delar av 1978 års riksdagsbeslut om radio/TV. Något annat skulle f. ö. vara högst förvånande mot bakgrund av de bedömningar som regering och riksdag har

gjort i radio- och TV-frågorna redan inför innevarande budgetår. Behovet av att hålla igen kostnadsutvecklingen har sannerligen inte minskat under årets lopp.

Socialdemokraterna i utskottet har i en reservation ytterligare velat understryka dessa synpunkter genom ett tillkännagivande till regeringen. Utskottsmajoriteten anser för sin del att detta är en överloppsgärning, eftersom regeringen är väl medveten om situationens allvar och behovet av åtgärder.

Herr talman! Den fråga som har väckt mest uppmärksamhet och tagit mest tid i anspråk i utskottet har varit frågan om Nordsat. Frågan har aktualiserats dels genom en motion från vänsterpartiet kommunisterna som väcktes under allmänna motionstiden i våras, dels genom den socialdemokratiska motionen, med Georg Andersson som första namn, som väcktes med anledning av besparingspropositionen.

Som framgår av utskottets betänkande har utskottet i sina överväganden kommit fram till att det i det aktuella läget är motiverat att göra vissa påpekanden som kan vara av betydelse för den fortsatta hanteringen av frågan. Tre omständigheter har haft särskild betydelse för utskottets ställningstagande.

För det första: Det ekonomiska läge vi nu befinner oss i och de kostnader som ett förverkligande av Nordsat kan medföra. Till detta kommer de direkta uppmaningar som har riktats till riksdagens utskott att pröva olika sparåtgärder utöver de frågor som uttryckligen har tagits upp i sparpropositionen.

För det andra: De överläggningar som hållits i Nordiska ministerrådet under slutet av november månad, där tidtabellen för ett slutligt avgörande skjutits ytterligare något fram i tiden. Som målsättning har där satts upp att arbetet och övervägandena skall utmynna i ett slutgiltigt underlag för ett ställningstagande i rådet före utgången av 1981.

För det tredje: Remissbehandlingen i de olika länderna har gett vid handen att uppfattningarna går vitt isär vad gäller den kulturpolitiska bedömningen. Att det är så också i vårt land har ju framgått med all tydlighet av debatten hittills.

Utskottet vill framhålla att det är viktigt att åtgärder vidtas i syfte att öka det nordiska kultursamarbetet. "En satsning på en gemensam nordisk satellit kan emellertid beräknas komma att medföra så stora kostnader att det av den anledningen måste anses tveksamt om projektet kan och bör realiseras. Vad beträffar den kulturpolitiska bedömningen av projektet konstaterar utskottet att remissbehandlingen i de olika länderna gett vid handen att uppfattningarna går vitt isär."

Utskottets överväganden ledde fram till att utskottet som sin uppfattning vill uttala "att ministerrådet i sitt arbete på att öka det nordiska kultursamarbetet även bör pröva andra lösningar innan slutlig ställning tas till Nordsatprojektet". Detta vill utskottet att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna.

Socialdemokraterna i utskottet har i denna fråga tydligen haft ett behov av

att skilja ut sig, eftersom de har fogat en reservation till utskottets betänkande. Man kan tycka att de som motionärer egentligen har skäl att vara mer än nöjda över att utskottet velat göra denna markering för den fortsatta hanteringen av frågan om det nordiska samarbetet på radio/TV-området.

Jag vill klart deklarerat att vi från centerns sida har anledning att se det som värdefullt – mot bakgrund av de uttalanden som gjorts bl. a. vid våra partistämmor – att utskottet med en majoritet bestående av centern, folkpartiet och moderaterna uttrycker som sin mening att den tid som nu återstår för ett slutligt avgörande bör tas till vara för att också närmare studera alternativa lösningar. Det är enligt vår mening viktigt att diskussionerna kan föras vidare mellan länderna under så konstruktiva förutsättningar som möjligt.

Nej, Georg Andersson och Eva Hjelmström, centern har inte ändrat uppfattning om Nordsat. Vi har inte haft anledning att ta några nya ståndpunkter i den frågan. Det bör väl också nämnas, eftersom det har förekommit uppgifter i massmedia och eftersom Georg Andersson och även Eva Hjelmström berört det i sina inlägg. Uppgifterna om att centern skulle vara indragen i uppgörelser, kohandel eller allt vad man nu sade i de tidigare inläggen, där de två beståndsdelarna skulle vara Nordsat och närradion, saknar helt grund.

Det finns, herr talman, skäl att fråga: Vad vill socialdemokraterna i sak åstadkomma med sin reservation? Vari ligger enligt socialdemokratisk uppfattning skillnaden mellan majoritetens hänvändelse till regeringen och minoritetens? Vill socialdemokraterna med sin reservation möjligen ha sagt att man har en annan uppfattning än ministerrådet vad gäller den fortsatta tidtabellen – att rådet förutsätts arbeta vidare på dessa frågor, så att slutligt ställning skall kunna tas före utgången av år 1981? Anser socialdemokraterna exempelvis att de fortsatta diskussionerna på det nordiska planet till dess inte skall få gå vidare?

Georg Andersson kanske kan svara på de frågorna. Om socialdemokraterna inte har en annan uppfattning om när ett slutligt ställningstagande skall ske på nordisk nivå, torde skillnaderna mellan majoritets- och minoritetsuppfattning, så som de finns uttryckta i utskottets betänkande och i reservationen, vara betydligt mindre än vad Georg Andersson sökt göra gällande i debatten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 44 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Anna Eliassons inlägg präglas av en strävan att försöka förringa skillnaderna mellan majoritetsskrivningen och reservationen. När jag lyssnade på hennes anförande ställde jag mig frågan: Inser inte Anna Eliasson att hon är lurad? Hon har skrivit under en majoritetsskrivning som hon uppenbarligen har misstolkat. Jag måste, även om det sker med olust, gratulera moderaterna och folkpartisterna till att så skickligt ha fångat

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

centern i sina nät. Det har skett så raffinerat att centern inte ens tycks ha upptäckt fångstnätet. Det intrycket får jag, när jag lyssnar på Anna Eliasson.

Vid centerstämman sade centern att man i stället för Nordsat skulle vidta andra åtgärder för att stärka det nordiska kultursamarbetet. Vad förordar centern nu i stället för Nordsat? Nej, Anna Eliason, skrivningen i majoritetsyttrandet, som ni har undertecknat, innebär ju att ni accepterar att man fortsätter att bereda frågan om Nordsat. Ni lämnar dörren öppen här. Ni säger något vagt om att man också skall titta på andra saker. Sedan finner ni tydligen en tröst i att majoriteten har skrivit in något om de ekonomiska betänkligheterna.

Hörde Anna Eliasson Lars Ahlmarks inlägg tidigare här i dag? Det bar tydligt vittnesbörd om att Lars Ahlmark inte på något sätt känner sig bunden till den skrivningen. Han pläderade glatt och livfullt för Nordsat såsom ett billigt projekt. Det framkom inga ekonomiska betänkligheter alls. Den skrivning som Anna Eliasson nu lutar sig mot är till intet förpliktande för folkpartisterna och moderaterna.

Anna Eliasson tycker att det är märkligt att socialdemokraterna hade behov att skilja ut sig i den här frågan. Uppriktigt talat, Anna Eliasson, hade inte du och de övriga centerpartisterna i konstitutionsutskottet behov av att ansluta er till reservationen? Fanns det inte en stark trängtan till att ansluta sig och därmed följa upp centerstämmans beslut också här i riksdagen? Men något har hänt, och centerns representanter har fångats av moderater och folkpartister. Jag beklagar det.

Anf. 45 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Anna Eliasson påstod att det var små eller obefintliga skillnader mellan den skrivning som centern, folkpartiet och moderaterna kommit fram till och vad vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna sagt beträffande Nordsat. Jag tycker inte det. Jag tycker inte att det är en liten skillnad mellan att hålla dörren vidöppen för Nordsat och att bestämt avvisa projektet.

För att friska upp Anna Eliassons minne kan jag läsa ur ett referat från centerstämman. Gunnel Jonäng var där mycket kategoriskt emot Nordsat: Man skall inte fortsätta med det projektet. Man skall satsa på bra barnverksamhet i stället för ett passiverande TV-utbud, som hon sade. Som tidigare framhållits var ungcentern lika bestämd.

Men vad som var klart i juni är uppenbarligen inte klart i december. Jag frågar mig: Hur står det egentligen till med demokratin inom centern?

Sedan sade Anna Eliasson att remissyttrandena gått vitt isär också i vårt land. Ja, visst har de gjort det. Men jag tycker att man också får se på vilka som var för och vilka som var emot. För var i stort sett bara radiohandlarna, Industriförbundet och Arbetsgivareföreningen, medan – det har upprepade gånger sagts från kammarens talarstol – hela Folkrorelsesverige, Fackföreningsverige och Kultursverige var emot.

Anna Eliasson sade att centern tycker att det är värdefullt att man fått med

folkpartisterna och moderaterna på en sådan här skrivning. Jag har väldigt svårt att inse det värdefulla i en skrivning som innebär att man satsar ännu mera pengar på och kanske bygger in oss i Nordsatprojektet.

Anna Eliasson avvisade bestämt påståendet att det skulle ha skett någon kohandel när det gällde närradion och Nordsat. Då kvarstår min fråga: Vad var det då man kohandlade om? Hur mycket har folkpartisterna och moderaterna fått betala för att få med sig centern på denna skrivning? Om det inte var närradion – vad kan det då ha varit?

Anf. 46 LARS AHLMARK (m) replik:

Herr talman! Anna Eliasson glädde sig åt att centern när det gällde barnfilmrådet och ungdomsorganisationerna hade fått med sig socialdemokraterna på någonting som hon kallade att sluta upp kring en allmän besparingsinriktning. Men tillhör man majoriteten, räcker det inte med det. Man måste då också ha kurage att stå för konkreta besparingsförslag. Det är på den punkten som centern svek i kulturutskottet, och det är därför det finns en moderat och folkpartistisk reservation.

Anf. 47 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! En kort sakupplysning till Anna Eliasson och de uppmärksamma läsarna av utskottsreservationen i fråga om ungdomsorganisationerna. Precis samma information lämnas i reservationen som i majoritetsskrivningen om utvecklingen på området och det förhållandet att man kan räkna med en minskning i den faktiska medelsåtgången under nästa budgetår.

Anf. 48 ANNA ELIASSON (c) replik:

Herr talman! Av omsorg om att kammaren nu har mycket kort tid till sitt förfogande för att ärendet skall kunna avgöras i dag, vilket jag tror att de flesta anser skulle vara av värde, skall jag fatta mig mycket kort.

Jag vill än en gång betona att vi från centerns sida har eftersträvat att samla utskottet till så stor enighet som möjligt i de här frågorna, åtminstone till fungerande majoriteter, och jag har varit den första att beklaga att vi inte nådde längre.

Jag vidhåller att det är av värde att utskottet och förmodligen också riksdagen för fram sina synpunkter om vikten av att man prövar alternativa lösningar när det gäller det nordiska radio- och TV-samarbetet under den tid som återstår innan Nordiska rådet skall göra ett slutligt ställningstagande. Jag fäste mig vid att Georg Andersson i sitt inlägg inte gav något svar på frågan om man från socialdemokratiskt håll vill åstadkomma en annan tidtabell än ministerrådets.

Vad sedan gäller den fråga som Eva Hjelmström tog upp om en eventuell kohandel så har jag i mitt tidigare inlägg dementerat detta. Det har inte förekommit någon kohandel i de här frågorna från centerns sida, och därför har vi inte heller betalat något pris, som Eva Hjelmström ville antyda.

Än en gång, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Nr 48

**Fredagen den
12 december 1980**

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

Fredagen den
12 december 1980

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

Anf. 49 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Enigheten hade faktiskt blivit större. Anna Eliasson, om centerpartiet hade stått fast vid sitt stämmobeslut och slutit upp bakom vänsterpartiet kommunisternas och socialdemokraternas avvisande av Nordsatprojektet. Det hade dessutom varit politiskt hederligt.

Men vi får väl se hur det går i omröstningen i kammaren, om verkligen samtliga centerpartister här är beredda att lämna dörren vidöppen för Nordsatprojektet, trots stämmans bestämda avvisande och trots alla de argument man under de senaste åren fått höra, inte minst vad gäller barnen och ungdomen, mot projektet.

Sedan avvisar Anna Eliasson ånyo att det skulle ha förekommit någon kohandel. Det är möjligt, sade jag tidigare, att det inte var närradion, men det är egendomligt hur snabbt centerpartiet har svängt i denna fråga.

Eller är det helt enkelt så att den borgerliga regeringen är så oroad över de sprickor som finns att man i den här frågan måste visa ett enat ansikte utåt och att Bohman alltså låtit piskan – jag vet inte för vilken gång i ordningen – vina över centerpartiet?

Anf. 50 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Vad det nu gäller är inte en diskussion om tidtabellen utan en diskussion om inriktningen av det nordiska kultursamarbetet. Jag konstaterar att Anna Eliasson inte vill ta någon ställning i den frågan och därmed håller dörren vidöppen för ett fortsatt intåg i Nordsatprojektet.

Anf. 51 ANNA ELIASSON (c) replik:

Herr talman! Bara helt kort. Jag noterar med tillfredsställelse det intresse som här i kammaren i dag ägnas centerns göranden och låtanden och våra tidigare partistämmobeslut.

Jag vill hänvisa till mina tidigare inlägg. Det ställningstagande vi har gjort i utskottet är helt i enlighet med den ståndpunkt som centerns partistämma har intagit i år och i enlighet med de diskussioner som förts på partistämmorna sedan 1978. Det är också ett besked om vad som skall göras under den tid som återstår innan slutgiltig ställning skall tas i nordiska rådet. Beskedet är: Prova också andra lösningar!

Anf. 52 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill meddela kammarens ledamöter att debatten i detta ärende har dragit längre ut på tiden än vi hade planerat. Med hänsyn till att voteringen tar 15–20 minuter är vår bedömning att det är omöjligt att i dag genomföra voteringen i detta ärende. Vi kommer, som tidigare meddelats, att bryta ärendebehandlingen kl. 14.00.

Anf. 53 INGVAR CARLSSON (s):

Herr talman! Kulturutskottets betänkande nr 13 om utbildningsradion är inte ett under av klarhet, utom på en punkt – man vill inte lokalisera utbildningsradion till Tyresö kommun. För oss i Tyresö kommun är detta en

stor besvikelse. Vi hälsade med tillfredsställelse statsmakternas tidigare beslut om att lokalisera utbildningsradion till vår kommun. Av flera skäl har Tyresö behov av nya arbetsplatser.

Det har anförts siffror som skulle visa att det blir mycket dyrt att förlägga utbildningsradion till Tyresö. I Tyresö finner vi underlaget för dessa beräkningar bristfälligt. Vi har också utgått från att man innan beslutet om lokalisering till Tyresö fattades hade gjort noggranna beräkningar av de ekonomiska konsekvenserna.

Jag finner det emellertid inte meningsfullt att nu starta en polemik i denna fråga. Jag vet också att det inte tjänar något praktiskt syfte att mot ett enhälligt utskott yrka bifall till motionen. Jag vill i stället ta fasta på det som trots allt är positivt i kulturutskottets utlåtande, nämligen uttalandet om nödvändigheten av alternativa lokaliseringar till Tyresö. Det uttalandet vittnar om förståelse för att Tyresö befinner sig i en besvärlig situation. Jag utgår från att regeringen tar riksdagens uppfattning på denna punkt på allvar. Som framgått av vad jag här har sagt har jag inget särskilt yrkande.

Anf. 54 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Den tekniska utvecklingen står inte stilla, och det kan kanske finnas skäl till att i samband med debatten här om Nordsat berätta litet om vad som händer i andra länder.

Till Europarådets session nu i höstas hade, på tekniskt-vetenskapliga utskottets vägnar, utarbetats en rapport om europeisk politik avseende konstruktion och utförande av direktsändande TV-satelliter. Frankrike och Förbundsrepubliken Tyskland har beslutat att utveckla egna system för direktsändande TV-satelliter utom ramen för det rymdteknologiska samarbete som bedrivs inom den europeiska rymdorganisationen ESA, där Sverige också är medlem.

I rapporten behandlades de båda nämnda initiativen i Frankrike och Tyskland, Europeiska radiounionens aktiviteter, arbetet inom den europeiska rymdorganisationen ESA samt det nordiska Nordsatprojektet. En redogörelse lämnades för teknikens möjligheter i dag och konsumenternas i morgon. Det är bara att konstatera att konsumenternas möjligheter när det gäller att i framtiden utnyttja satelliter för massmediasändningar kommer att bli enorma.

Västtyskland och Frankrike har, inom ESA, beslutat att sända upp två satelliter för försökssändningar under 1984. Luxemburg har ännu inte bestämt när deras satellit skall sändas upp, men planerna kommer att konkretiseras under 1981. I England pågår en diskussion om huruvida landet skall ansluta sig till det samarbete som sker mellan Västtyskland och Frankrike eller om man skall sända från egen satellit.

Nordiska ministerrådet är självfallet inte omedvetet om att dessa TV-satelliter skall sändas upp och att deras räckvidd i hög grad kommer att beröra Norden. Det har dessutom visat sig att det med den beräknade effekten kommer att bli möjligt att i stora delar av Norden ta emot dessa satelliters program.

Nr 48

**Fredagen den
12 december 1980**

*Besparingar i
statsverksamheten,
m. m. (KrU)*

*Om förbudet mot
idrottsutbyte med
Sydafrika*

Som vi tidigare har sagt skall Nordiska ministerrådets förslag underställas Nordiska rådet för yttrande vid 1981 års session, som skall hållas i Köpenhamn i mars månad.

I det förslaget har de fem ländernas kultur- och trafikministrar enats om att en spridning av ländernas radio- och TV-program över Norden skulle främja intresset för och kunskaperna om de nordiska grannländerna och att en nordisk programspridning med utnyttjande av direktsändande satelliter skulle kunna ge värdefulla alternativa möjligheter, i en situation då andra länders radio- och TV-program i ökad omfattning kommer att sändas över land- och språkgränserna.

Ingen torde i dag vilja gå ut och säga att i Sverige skall man förbjuda mellanvägs- och kortvägssändare. Vi har accepterat en fri rörlighet i etern i det avseendet att man kan lyssna på de program man vill. Vi skall inte tro att vi minskar barnens TV-tittande i framtiden, när vi i dag kan konstatera den enorma spridning som videobandspelarna redan har fått och när vi genom att köpa parabolantenner för antagligen mindre än 1 000 kr. kommer att kunna välja och ta in vilka TV-program i världen som vi vill.

Jag ser alltså Nordsatdebatten som ett sätt att hävda den nordiska gemenskapen, de nordiska intressena och de nordiska gemensamma kulturella värderingarna i en hård och skarp konkurrens mot ett enormt internationellt massmediautbud, som vare sig vi vill eller inte kommer att gälla också vårt land.

Det finns kanske skäl att påpeka en sak till: Det kommer inte att bli översatta tyska eller engelska program. Det kommer att bli program som sänds på tyska eller engelska. Den stora del av Sveriges befolkning som inte behärskar något av de kontinentala språken kommer genom ett förbud för Nordsat att förhindras ta del av andra länders kulturutbud via satellitsänd massmedia, på grund av att man i så fall inte får ta emot norska eller danska program som man förstår.

Jag tycker alltså att ett förnekande av Nordsatprojektet är ett ytterligt odemokratiskt förnekande.

Kammaren beslöt att uppskjuta den fortsatta överläggningen om detta betänkande samt behandlingen av på föredragningslistan återstående två gånger bordlagda ärenden till ett senare sammanträde.

10 § Svar på fråga 1980/81:151 om förbudet mot idrottsutbyte med Sydafrika

Anf. 55 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Axel Andersson har frågat mig om sydafrikanska tennisspe-
lares medverkan i tennisturneringen Stockholm Open i november 1980.

Svenska regeringen har tagit klar ställning mot idrottskontakter med apartheidregimen i Sydafrika. Jag vill hänvisa till de nordiska utrikesminis-
ternas gemensamma rekommendation 1978 om att bringa sådana kontakter till ett upphörande.

Tennisturneringen Stockholm Open arrangeras av privata organisationer och inbegrep några professionella spelare av sydafrikansk börd. Visumtvång infördes av regeringen för sydafrikanska medborgare hösten 1978, och de berörda spelarna sökte därför visum för deltagande i turneringen.

Det tillkommer invandrarverket att ensamt fatta beslut i enskilda viseringsärenden.

FN:s generalförsamling antog 1977 en deklaration om apartheid inom idrotten. Sverige röstade för denna, som har karaktären av en rekommendation, eftersom vi stöder dess allmänna målsättning. Vi har dock i FN uttryckligen reserverat oss för att våra idrottsförbund är enskilda organisationer som står fria i sitt handlande. Vi har samtidigt framhållit att vi av konstitutionella skäl varken kan hindra våra medborgare att fritt resa utomlands eller generellt vägra visum åt medborgare i stater vi erkänner.

*Om förbudet mot
idrottsutbyte med
Sydafrika*

Anf. 56 AXEL ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min fråga. Den är föranledd av att sydafrikanska tennisspelare, enligt min uppfattning i strid mot en FN-resolution, gavs visum och därmed möjlighet att delta i tennisturneringen Stockholm Open tidigare i höst.

Sverige har i FN gett sitt stöd åt en internationell deklaration mot apartheid inom idrotten. I deklarationens artikel 6 talas i mycket klara verba om att stater skall vägra visum för idrottsmän – lagidrottsmän såväl som individuella idrottsmän – från varje land som praktiserar apartheid. I samma FN-resolution, artikel 5 punkt f, sägs vidare att lagidrottsmän liksom inviduella idrottsmän från länder som praktiserar apartheid icke skall inbjudas till officiella mottagningar. – Till sådana måste som jag ser det räknas också statsrådsluncher.

Enligt min uppfattning står invandrarverkets beslut att bevilja de sydafrikanska tennisspelarna inresevisum i strid med FN-resolutionens artikel 6. Utrikesministerns åtgärd att inbjuda en av de sydafrikanska tennisspelarna till den lunch som gavs för några av deltagarna i Stockholm Open anser jag också stå i strid med FN-resolutionen.

Herr talman! Det är ett känt faktum att regimen i Pretoria som ett motdrag mot den isolationspolitik som Sydafrika utsätts för, på allt sätt backar upp de fåtaliga besök och resor som görs av sydafrikaner inom olika områden, och det gäller även det idrottsliga området. När något sådant händer – som t. ex. när de sydafrikanska tennisspelarna deltog i Stockholm Open i höstas – ges detta en betydande publicitet på hemmaplan. Detta för i sin tur med sig att även ett opolitiskt idrottsutbyte får politisk karaktär och används i den sydafrikanska regimen som propaganda.

De här aktuella idrottsmännen kan inte sägas representera Sydafrika, för de är ju proffs och representerar i första hand sig själva. Men i anmälningshandlingar, i resultatlistor och i massmedia anges de vara sydafrikaner.

Jag vill gärna tillåta mig, herr talman, att i det här sammanhanget göra en reflexion: Det vore oss alla i den här kammaren och i landet i övrigt fjärran att

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

ett ögonblick benämna Björn Borg eller Ingemar Stenmark som monegasker. Vi är ju alla glada och stolta över att ha dem som svenskar.

Herr talman! Till sist skulle jag vilja vädja till utrikesministern att om möjligt ge invandrarverket sådana direktiv att man där med större stringens och i överensstämmelse med FN-resolutionen kan hantera sådana här visumärenden.

Anf. 57 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Det är inte så som Axel Andersson säger att handlandet från svensk sida står i strid med vad vi har åtagit oss i Förenta nationerna. Som jag redovisade i svaret gjorde vi den reservationen när vi anslöt oss till resolutionen om idrottsutbyte med apartheidregimen att de svenska idrottsförbunden är enskilda organisationer, som vi inte kan ålägga vare sig det ena eller det andra.

Det är inte heller så att invandrarverkets agerande på något sätt står i strid mot den här resolutionen. Invandrarverket är snarare mera följsamt mot resolutionen och andan i den än vad kanske många andra länders motsvarande myndigheter är. Invandrarverket meddelar visum i enskilda fall, men inte när det t. ex. gäller idrottsmän från Sydafrika som kommer hit för att delta i lagtävlingar och alltså tävlar för Sydafrika.

Anf. 58 AXEL ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag ber om ursäkt, herr utrikesminister, men jag har en annan uppfattning om tolkningen av FN-resolutionen. Jag anser att om man antagit en resolutionstext som är så klart utformad att det t. o. m. exakt anges vad det är fråga om, då bör man i invandrarverket åtminstone försöka att skaffa sig sådana beslutsformer och ha sådana underlag och direktiv att man utan besvär i form av tolkningstvister och sådant kan hantera frågorna.

11 § Svar på interpellationerna 1980/81:56 och 65 om en kärnvapenfri zon i Norden, m. m.

Anf. 59 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Eva Hjelmström har i en interpellation till mig frågat mig, om jag anser att Sverige kan gå i spetsen och börja nedrusta. Vidare har hon frågat, om jag är beredd att aktivt verka för en kärnvapenfri zon i Norden med sikte på ett kärnvapenfritt Europa.

I en annan interpellation har Gunnel Jonäng frågat, om jag är beredd att vidta åtgärder för att inleda förhandlingar direkt med de berörda länderna eller inom ramen för en eventuell europeisk nedrustningskonferens i syfte att skapa en kärnvapenfri zon i Norden.

Kaprustningen medför fruktansvärda risker och ett oförsvarligt slöseri med knappa mänskliga och materiella resurser, som skulle kunna komma till produktiv användning. Det är mot den bakgrunden som regeringen fortsätter den sedan decennier mycket aktiva svenska politiken på nedrustningsområ-

det. Denna politik måste ständigt utvecklas, och nya initiativ prövas. Inte minst kapprustningen i Europa medför svåra och alltmer akuta problem.

Det senaste exemplet på regeringens politik på detta område är ett svenskt förslag rörande en europeisk nedrustningskonferens. En precisering av detta förslag kommer inom kort att läggas fram vid den pågående säkerhetskonferensen i Madrid. Förslaget syftar till att främja avspänningen genom minskade rustningar i Europa. Sådana strävanden ligger i hög grad i vårt eget säkerhetspolitiska intresse.

Regeringen har som bekant redan i utrikesdeklarationen den 12 mars i år erbjudit sig att stå som värd för en europeisk nedrustningskonferens, om en sådan skulle komma till stånd.

Andra uttryck för regeringens aktiva nedrustningspolitik är den rad av förslag och initiativ som Sverige tagit såväl i Förenta nationerna som i nedrustningskommittén i Genève.

Sveriges agerande i de internationella nedrustningsförhandlingarna har alltid varit inriktat på FN:s generalförsamlings målsättning att åstadkomma en balanserad nedrustning, varvid målet i varje skede bör vara oförminskad säkerhet på lägsta möjliga nivå av rustningar och militära styrkor.

Arbetet för internationell nedrustning är en utomordentligt viktig och framträdande del av svensk säkerhetspolitik. Samtidigt måste det slås fast att en förutsättning för en oberoende, konsekvent och självständig svensk utrikespolitik är att omvärlden har tilltro till vår vilja och vår förmåga att vidmakthålla en alliansfri utrikespolitik. Detta förutsätter att vi avstår från en ensidig svensk nedrustning. En sådan skulle också negativt påverka den säkerhetspolitiska stabiliteten i Norden.

Den hållning jag här redovisat har gång på gång slagits fast av riksdagen. Denna politik står givetvis fast.

Vad beträffar frågan om en kärnvapenfri zon i Norden vill jag först återknyta till vad jag inledningsvis sade om regeringens aktiva strävanden i fråga om att få till stånd en europeisk nedrustningskonferens. Jag har i detta sammanhang vid en rad direkta kontakter med företrädare för de s. k. ESK-staterna och i åtskilliga uttalanden betonat nödvändigheten av att en europeisk nedrustningskonferens även tar upp kärnvapenkapprustningen.

Slutmålet för förhandlingarna på detta område är ett kärnvapenfritt Europa.

Jag vill erinra om att svenska regeringen tagit initiativet till en omfattande FN-studie om kärnvapen, som är avsedd att sprida aktuell information om och skapa opinion mot dessa vapen. Trots att kärnvapenmakterna vägrat medverka har studien, som gjorts under svensk ledning, nyligen kunnat slutföras på ett mycket tillfredsställande sätt.

Herr talman! Norden utgör i dag de facto en kärnvapenfri zon. Ingen av de nordiska staterna har kärnvapen på sitt territorium. Norge och Danmark har ålagt sig begränsningar i sitt NATO-engagemang, bl. a. genom att i fredstid inte tillåta stationering av kärnvapen på sitt territorium. Samtliga nordiska länder är anslutna till icke-spridningsfördraget och har därigenom av sagt sig möjligheten att skaffa egna kärnvapen.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapenfri zon i Norden,
m. m.*

Från svensk sida har vi förklarat oss beredda att diskutera ett avtal om en kärnvapenfri zon i Norden, förutsatt att andra berörda stater är villiga att delta. Vid fastställandet av den geografiska omfattningen av en sådan zon måste man ta hänsyn till förekomsten av kärnvapen i Nordens närhet. Således bör bl. a. Östersjön ingå i zonen. Vidare bör taktiska och eurostrategiska kärnvapen som är stationerade i zonens närhet dras bort, eftersom de definitionsmässigt skulle bli överflödiga, om en kärnvapenfri zon upprättades. Uppenbarligen måste vi vid vår prövning av alla förslag av denna typ beakta intresset att bevara stabiliteten i Norden.

Jag har med stort intresse läst de uttalanden i frågan som nyligen gjorts från ledande håll inom det norska arbeiderpartiet.

Ett formellt avtal om en kärnvapenfri zon i det redan kärnvapenfria Norden löser inte de problem som kärnvapenkapprustningen i Europa medför. Det avgörande är om de stater som har kärnvapen, framför allt de båda supermakterna, är villiga att åstadkomma en faktisk kärnvapenedrustning.

Jag hoppas att det är realistiskt att ställa vissa förhoppningar på att förhandlingarna om medeldistansvapen i Europa och SALT-processen skall leda till konkreta resultat.

Anf. 60 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! För precis ett år sedan, den 12 december 1979, beslutade NATO att placera ytterligare kärnvapen i Europa – 572 nya robotar som skall smyga fram över berg och genom dalar utan att upptäckas. Beslutet var en ren provokation. Ett nytt skede i upprustningens historia inleddes.

Runt om i Europa, runt om i världen oroar sig människor för kapprustningen. Runt om i världen oroar sig människor för det faktum att kärnvapenarsenalerna i dag uppgår till 60 000 vapen, vilket motsvarar ca 4 ton sprängämne per människa. Även om bara en bråkdel av dessa vapen kommer till användning skulle följden bli en katastrof av en omfattning som man inte kan föreställa sig. Än allvarigare ter sig situationen, om man betänker att utvecklingen tyder på att den i och för sig felaktiga avskräckningsstrategin alltmer överges i riktning mot en strategi för krigföring med kärnvapen. Detta enligt SIPRI:s bedömning.

Eller, herr talman, ponera att en felbedömning görs eller en datamaskin klickar! För inte så länge sedan gick det storlarm i USA:s militärhögkvarter. De amerikanska kärnvapenraketerna osäkrades. De kärnvapenbärande ubåtarna siktade in sig på sina mål. Bombplanen gick till väders. Någon minut senare upptäcktes misstaget. Vad som såg ut att vara ett anfall var ett datorfel. Men katastrofen kunde ha blivit ett faktum.

Rustningskostnaderna uppgår i dag till över 2 000 miljarder kronor. Ola Ullsten instämmer i sitt interpellationssvar till mig och Gunnel Jonäng i att detta är ett oförsvarligt slöseri med knappa mänskliga och materiella resurser – resurser som skulle kunna komma till produktiv användning. Jag tycker, herr talman, att det är bra. Det är också positivt att Sverige tagit initiativ till en nedrustningskonferens i syfte att främja avspänningen genom minskade

nedrustningar i Europa.

Men, herr talman, det är inte tillräckligt. Jag har i min interpellation ställt två frågor. Den första gäller om utrikesministern anser att Sverige kan gå i spetsen och börja nedrusta. Om – som temat löd under Förenta nationernas nedrustningsvecka – "Sverige kan börja".

Då svarar Ola Ullsten "att en förutsättning för en oberoende, konsekvent och självständig svensk utrikespolitik är att omvärlden har tilltro till vår vilja och förmåga att vidmakthålla en alliansfri utrikespolitik".

Han fortsätter: "Detta förutsätter, att vi avstår från en ensidig svensk nedrustning."

Mot detta kan mycket kort invändas: Vi hade så sent som i onsdags en försvarsdebatt i kammaren, där det klart påvisades att regeringen anslutit sig till moderaternas upprustnings- och högerlinje. På vilket sätt, Ola Ullsten, minskar tilltron till vår vilja att upprätthålla en alliansfri politik genom att man skär ner på de 16 miljarder det militära försvaret i dag är uppe i? Snarare är det så att tilltron minskar genom att vi så ensidigt sätter tillit till vapen och krigsmakt i stället för att minska samhällets sårbarhet på olika försörjningsområden. Vi måste, herr talman, lägga om delar av försvarskostnaderna från militär till civil sektor. Vi måste nedrusta och omfördela till bl. a. civilförsvaret och det ekonomiska försvaret. Vi saknar i dag skyddsrum och gasmasker och är över huvud taget mycket sårbara när det gäller folkförsörjningen.

Dessutom kan man konstatera att Sverige i dag är en av världens relativt sett starkast rustade länder. Bland de neutrala staterna i Europa intar Sverige en särställning. Vi rustar dubbelt så mycket som Schweiz, fyra gånger så mycket som Österrike och mer än sex gånger så mycket som Finland. I Norden satsar Sverige nästan lika mycket som alla övriga länder tillsammans. Av de siffrorna skulle man kunna tro att de småländska skogarna utgjorde samma konflikthärd som någonsin en krigsskådeplats, men vi vet alla att så inte är fallet.

Däremot har Sverige och resten av Norden kommit att beröras på ett kvalitativt annorlunda sätt än tidigare av rustningarna. Ända sedan andra världskriget har Norden betraktats som ett fredligt hörn av Europa. Men under det senaste året har denna bild drastiskt förändrats. Genom NATO-beslutet att stationera kärnvapenbärande robotar i Västeuropa kan Sveriges och Finlands territorier komma att utgöra överflygningsområde. Också NATO-beslutet att förhandslagra tung krigsmateriel i Danmark och Norge påverkar oss i högsta grad. NATO-beslutet har också föranlett massiva protester från fredsorganisationer, kvinnorörelser och skilda partier runt om i Europa och Norden. Hundratusentals namn har samlats in.

Ola Ullsten säger i sitt interpellationssvar att det i fredstid inte får tillåtas stationering av kärnvapen i Danmark och Norge. Nej, men förhandslagringarna är illa nog, inte minst mot bakgrund av att det redan tidigare fanns stora lagringar för NATO-flyget i Norge. Och vad händer i krigstid?

Kryssningsrobotarna nämner Ola Ullsten knappt, och jag tvingas tyvärr konstatera att den svenska regeringen fortfarande förhåller sig passiv. Vi

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

hade i december förra året en debatt om detta i kammaren. Varför, Ola Ullsten, kan inte Sverige som ett neutralt och alliansfritt land gå i spetsen för avrustningssträvandena och kraftfullt protestera mot de nya robotarna?

Den nya situationen gör det än mer angeläget att inrätta kärnvapenfria zoner i syfte att nå ett kärnvapenfritt Europa, och jag kommer här in på den andra fråga som jag har ställt och som också Gunnel Jonäng har tagit upp.

Ola Ullsten svarar att Norden i dag de facto är kärnvapenfritt och att det därför inte finns någon anledning att sluta formella avtal. Det löser inga problem, säger han uttryckligen. Jag skulle då vilja citera Alva Myrdal i gårdagens Dagens Nyheter:

”Som en pålitligt både kärnvapenfri och alliansfri stat skulle naturligtvis Sverige ha särskild möjlighet att gå i bräschen för försök att upprätta en avskärmning mot kärnvapen. Men både Undénplanen och Kekkonenplanen har hittills, i stället för att mottagas med en positivt syftande debatt, på ett i efterhand nästan obegripligt sätt åsidosatts av olika svenska regeringar, från 1962 till nu. Efter deklARATIONERNA vid FN-sessionen 1978 och nu proteströrelserna i Västeuropa är det dock dags att ta nya tag.”

Jag tycker att Ola Ullsten skall ta denna maning på allvar. Det är en maning som vi kommunisterna också länge har framfört. En kärnvapenfri zon i Norden skulle dessutom ha stor betydelse, inte minst psykologiskt, i arbetet på ett kärnvapenfritt Europa.

Låt oss handla innan vapnen handlar, var den uppmaning som fredsorganisationer, broderskapare, kvinnoorganisationer, parlamentariker – däribland Johannes Virolainen – från samtliga nordiska länder riktade till fredsparlamentet i Sofia. Inrätta ett kärnvapenfritt Norden! sade man. Frågan kvarstår: Är Ola Ullsten beredd att verkligen gå i bräschen för detta?

För alla dem som är beredda att kämpa mot utplundring och militarism, för alla dem som vill slåss för social utjämning är fredskampen i dag den helt överskuggande frågan. I kväll, på ettårsdagen av NATO-beslutet, genomförs runt om i landet stora demonstrationer. Det är fackeltåg mot kärnvapen arrangerade av Kvinnokamp för fred med stöd av Folkkampanjen mot kärnkraft. Huvudparollerna är ”Ett kärnvapenfritt Europa”, ”Vapenmiljarderna till mat”, ”Nedrustning för en varaktig världsfred” och ”Kärnkraft kan ge kärnvapen”. Jag vill uppmana Ola Ullsten och andra av kammarens ledamöter – jag beklagar att så få av dem är här och tar del av en så viktig fråga – att gå med i denna manifestation.

Herr talman! Jag vet att fler talare från andra partier kommer att gå upp i denna debatt. Jag tycker att det är bra. Jag tror och hoppas att vi också i Sverige skall kunna skapa den breda fredsörelse som är nödvändig om vi skall kunna nå resultat.

Anf. 61 GUNNEL JONÄNG (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min interpellation. Jag skall inskränka mig till att ta upp bara den fråga som jag

har ställt, nämligen frågan om en kärnvapenfri zon i Norden.

Jag vill också ge utrikesministern en eloge. Jag tycker att valet av dag för debatten är perfekt. Det är en dag i både ljus och mörker. Det är, som Eva Hjelmsström sade, nu ett år sedan NATO beslöt om den s. k. moderniseringen av de eurostrategiska vapnen, dvs. om upprustning. På det viset är det en mörk dag. Men det är samtidigt en ljus dag, därför att Nordens kvinnor i dag tänder sina facklor och demonstrerar för fred i världen. Det kan hända att många känner uppgivenhet inför den upprustning som pågår. FN proklamerar ett nedrustningsårtionde – men supermakterna upprustar. Våld och konfrontation kännetecknar världen; fred och försoning existerar bara i människors drömmar och önskningar. Vi kvinnor sluter oss samman i dag – inte i uppgivenhet, utan i kamp och i gemensam strävan för nedrustning och fred.

Som vi alla känner till händer det väldigt litet på nedrustningsfronten. SALT II-avtalet, som undertecknades i fjol, har fortfarande inte ratificerats av den amerikanska senaten. Vi har NATO-beslutet om de nya eurostrategiska vapnen som svar på Sovjets SS 20, dvs. en ytterligare upprustning i ett Europa som redan är rustat mer än nog. Den andra granskningskonferensen – som jag kunde följa på nära håll – granskningskonferensen om NPT-fördraget, havererade totalt, och ESK-konferensen i Madrid höll på att gå samma väg. Låt mig i det sammanhanget säga ett stort och varmt tack till utrikesministern personligen och till den svenska delegationen. Ni hade ju ett mycket avgörande inflytande på konferensens möjligheter att över huvud taget fortsätta. Jag tycker också att det agerandet må kunna tjäna som ett föredöme för oss alla i nedrustningsarbetet: att inte ge tappt, utan att söka konstruktiva lösningar även när nästan ingen längre tror att sådana är möjliga.

Det mesta som sker på detta område är således mycket negativt. Därtill kommer det faktum att avspänningen förbytt i ett betydligt hårdare och kallare klimat.

Skall man försöka finna något positivt är det väl det förhållandet att förberedande kontakter har tagits i Genève mellan USA och Sovjet angående de eurostrategiska vapnen.

I detta läge, när nedrustningsförhandlingarna inte uppnår några resultat och när vapenteknologin utvecklas snabbt, aktualiseras frågan om vad vi kan göra i Sverige och i Norden för att försöka medverka till avspänning och kärnvapenedrustning och för att skydda våra egna territorier från kärnvapenstrategins utveckling.

Riksdagen har lagt fast målsättningen för nedrustningen i Europa – ett kärnvapenfritt Europa. Det är en målsättning på lång sikt. Sverige stöder tanken på en kärnvapenfri zon i Norden – den är dock inte fastlagd som någon målsättning av riksdagen. Den måste ändå ses som ett delmål i det stora sammanhanget.

Det har emellertid hittills inte från svensk sida tagits fram några mer konkreta handlingslinjer när det gäller en kärnvapenfri zon i Norden. Det är fullt förstäeligt, eftersom både Norge och Danmark varit mindre intresserade

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapenfri zon i Norden,
m. m.*

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

av denna fråga. Nu synes emellertid en viss omsvängning ha ägt rum.

Jag har i interpellationen hänvisat till det uttalande som de nordiska centerpartiledarna gjorde i förra veckan, bl. a. om en kärnvapenfri zon i Norden. På det svarar utrikesministern kanske litet märkligt att han just läst de uttalanden som gjorts från ledande håll inom det norska arbeiderpartiet. Det är klart att de också är viktiga i sammanhanget, men kanske är det litet grand av goddag yxskaft över svaret ändå. Det är väl också att missa litet av poängen med min interpellation. Det var ju det som skedde och sker i Norge som är bakgrunden till min interpellation.

På den nordiska centerledarkonferensen i förra veckan, där jag hade förmånen att delta, deltog statsminister Thorbjörn Fälldin, utrikesminister Paavo Väyrynen och stortingsman Johan Jakobsen, dvs. ordförandena i de tre nordiska centerpartierna. Där gjordes följande intressanta uttalande:

”Under drøftelsene ble det gitt utrykk for stor uro over den spenning og usikkerhet som preger den internasjonale situasjon. Det var enighet om at det ikke er noe alternativ til avspenning, og at man må øke anstrengelsene for å trygge de resultater som er oppnådd. Samtidig må man søke etter åpninger og muligheter for å fornye og videreføre avspenningsprosessen. Det ble i den forbindelse særlig pekt på de muligheter som ligger i KSSE-oppfølgingsmøtet i Madrid. Videre ble det understreket at de politiske motsetningsforhold må dempes gjennom konkrete forslag og tillitskapende tiltak.

Arbeidet med nedbygging av kjernefysiske våpen må gis prioritet. Selv om kjernevåpenstatene bærer det tyngste ansvaret, har også andre land et ansvar og en oppgave. Det var enighet om å gi fornyet oppmerksomhet til anbefalingene fra FN's nedrustningssesjon i 1978 om nedrustning, herunder spørsmålet om opprettelse av kjernevåpen-frie soner. Det rådde enighet om verdien av å opprettholde stabiliteten i de nordiske områder.”

Herr talman! Jag skäms litet, eftersom min norska inte är vad den borde vara. Det är väl dess värre så att det egentligen hade varit lättare att läsa på engelska än på norska.

Centerpartierna i Norden vill således erinra om vad FN:s medlemsstater har åtagit sig när det gäller kärnvapenfria zoner genom att vi antagit slutdokumentet från nedrustningssessionen 1978.

Som utrikesministern säger har man också i arbeiderpartiet gjort uttalanden på sistone. Bl. a. har man sagt att man ämnar studera olika nedrustningsförslag, inkl. tanken på en kärnvapenfri zon i Norden.

Ambassadör Jens Erensen har som bekant i höst fört fram förslag om en kärnvapenfri zon i Norden, både i föredrag och i en bok. Det är en bok som inte förefaller finnas att få i Stockholm. Jag har försökt alla möjligheter: riksdagsbiblioteket, utrikesutskottet, UD, kanslihuset och en mångfald bokhandlare. SIPRI hade ett exemplar som enligt uppgift postades till mig här på riksdagen förra veckan. Dess värre har denna post ännu efter en vecka inte nått mig. Jag hoppas att det inte är symptomatiskt för det svenska intresset för boken.

I detta läge anser jag, med hänsyn till det som händer i Norge, att möjligheterna till aktivt målmedvetet handlande när det gäller en kärnva-

penfri zon är större än tidigare. Nu räcker det inte längre med att Sverige förklarar sig berett att diskutera en kärnvapenfri zon. Nu måste vi handla aktivt och ta initiativ i frågan.

Först och främst tycker jag att det är på tiden att man hyfsar språkbruket när det gäller de kärnvapenfria zonerna. Här borde utrikesministern och UD föregå med gott exempel.

Det står i svaret:

”Norden utgör i dag de facto en kärnvapenfri zon.” Enligt min mening är det fel att uttrycka det på det viset. Logiken faller ju också sönder och samman när det några rader längre ned står: ”-- -- om en kärnvapenfri zon upprättades.” På ett ställe i svaret *har* vi alltså en zon – på ett annat *har* vi ingen zon, utan man talar om vad som skulle hända om en zon upprättades.

Det faktiska förhållandet är det att Norden – och det känner vi väl till – icke har kärnvapen på sitt territorium i fredstid. Men Norden är ändå inte att betrakta som en kärnvapenfri zon, eftersom på en sådan måste ställas ytterligare krav när det gäller kärnvapenstationering och liknande. Dessutom måste en kärnvapenfri zon vila på ett avtal mellan berörda länder och kärnvapenmakter.

Att säga att Norden i dag är en kärnvapenfri zon är ett slags hymlande som jag har litet svårt att acceptera. Jag tror att det förvillar begreppen för alla dem som mer och mer engagerar sig i dessa frågor. Det verkar också som om man med det här språkbruket försöker blanda bort korten, och man tar detta att Norden i dag de facto utgör en kärnvapenfri zon som tackning för påståendet att förhållandena trots allt är ganska bra och att vi alltså från svensk sida kan fortsätta att mumla i skägget.

Det är givetvis mängder av frågor som måste diskuteras. Hurdan skall avgränsningen vara för en kärnvapenfri zon i Norden? Här är vi eniga, som jag har uppfattat det, om att den bör omfatta de nordiska länderna och sjöalfallet även Östersjön, som bl. a. förre utrikesministern Hans Blix har uttalat och som även utrikesminister Ullsten säger i svaret här i dag. Kolahalvön räknas ju inte i vanliga fall till Norden och bör inte heller räknas dit i det här sammanhanget. Dessutom har Kolahalvön en speciell betydelse när det gäller den centrala balansen mellan supermakterna, och det är angeläget att vi accepterar det.

En överenskommelse om kärnvapenfri zon bör innebära att zonstaterna inte skall ha kärnvapen, att kärnvapen inte får vara stationerade inom zonen och att kärnvapen inte får sättas in mot mål inom zonen, dvs. ett fullföljande av de negativa säkerhetsgarantier som innebär en försäkran från kärnvapenmakternas sida att inte använda eller hota att använda kärnvapen mot icke kärnvapenstater.

Ett avtal – som således skulle ingås mellan de berörda nordiska länderna och de två supermakterna – måste därför även medföra att taktiska kärnvapen och medeldistansrobotar inte får finnas i ett säkerhetsområde omkring zonen. Ett avtal måste ju gynna alla parter som ingår i det. Det måste ligga också i supermakternas intresse att bevara stabiliteten i Norden.

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Och om de nordiska länderna gör åtaganden när det gäller att ej inneha och att ej stationera kärnvapen på sina områden bör kärnvapenmakterna i gengäld utlova att kärnvapen inte får användas mot mål inom zonen. Följaktligen bör t. ex. de kärnvapen som Sovjet har på Kolahalvön och som är riktade mot mål i Skandinavien dras bort.

Vidare måste frågan diskuteras och prövas, om ett avtal om en nordisk kärnvapenfri zon mellan de nordiska länderna och supermakterna skulle innebära någon förändring av den nordiska balansen eller den säkerhetspolitiska situationen över huvud taget i Nordeuropa.

Den vapentekniska utvecklingen kan ställa Sverige som neutralt land i en besvärlig situation. Hur förfar vi om t. ex. NATO:s kryssningsrobotar går över svenskt territorium mot mål i Warszawapaktsländerna? Det kan vara svårt att hävda vår neutralitet. Denna utveckling visar också på vikten av en kärnvapenfri zon.

Det är naturligtvis stora svårigheter att få till stånd ett avtal. Enda möjligheten är, som jag ser det, att frågan om kärnvapenfri zon i Norden ingår som ett regionalt komplement i SALT- och MBFR-förhandlingarna. Då sätts frågan in i sitt totala sammanhang. Dessa förhandlingar berör ju även inskränkning av kärnvapen. Det är ju vad Sverige begär i ett avtal om kärnvapenfri zon och inskränkning av taktiska kärnvapen och medeldistansrobotar. Detta är ett krav som förmodligen endast kan förhandlas fram inom ramen för övriga förhandlingar om inskränkning, dvs. SALT och MBFR. Därför bör zonfrågan tas upp som en regional fråga i anslutning till dessa förhandlingar. Det skulle också möjliggöra för Sverige att komma till tals i de här sammanhangen.

Det är också angeläget att denna fråga tas upp inom ramen för en europeisk nedrustningskonferens, eftersom den är en delfråga i det vidare målet om ett kärnvapenfritt Europa.

Till sist: Jag tycker nog att utrikesministern är njugg i överkant, när han säger att ett avtal om kärnvapenfri zon inte löser de problem som kärnvapenkapprustningen i Europa medför. Det är det naturligtvis ingen som har sagt eller trott.

Men ändå är det ett besynnerligt resonemang att föra. Om ett avtal är en bra sak för Norden, om det innebär stabilitet i norra Europa, om det innebär en faktisk inskränkning av taktiska kärnvapen i vårt närområde, skulle vi då förkasta det därför att det inte löser "de problem som kärnvapenkapprustningen i Europa medför", som utrikesministern uttrycker det?

Vi som arbetar med nedrustningsfrågorna upplever det precis tvärtom – varje litet steg framåt är betydelsefullt och värdefullt. Och kärnvapenkapprustningen i Europa är ingenting som vi kommer åt annat än med en steg-för-steg-politik.

Jag tycker således att det är dags för aktivitet och initiativ i zonfrågan. Alla de berörda länderna måste därvid vara på det klara med det som gäller för alla förhandlingar och avtal – att det är fråga om ett ömsesidigt givande och tagande. Härvidlag kan självfallet kärnvapenmakterna inte sitta i orubbade bo. De borde kunna inse att man ibland kan vinna på en inskränkning av sin

egen militära verksamhet. Det är mycket värt både för kärnvapenmakterna och för de nordiska länderna om Norden kan bli en kärnvapenfri zon med allt vad det innebär av lugn och stabilitet i denna del av världen.

Nr 48

**Fredagen den
12 december 1980**

Anf. 62 MATS HELLSTRÖM (s):

Herr talman! För oss socialdemokrater framstår ett kärnvapenfritt Europa som ett av de allra viktigaste nedrustningsmål som vi kan ställa upp inom överskådlig tid. Vi har drivit denna fråga i partimotioner. Olof Palme har nyligen tagit upp frågan i en rad nedrustningstal i USA. Och glädjande nog har regeringen tagit upp vår motion. Det finns ju enighet om den i riksdagen, och frågan drivs från regeringens sida i Madrid.

Varför är Europa nu så strategiskt viktigt? Är det inte orealistiskt att driva frågan om ett kärnvapenfritt Europa? Jag tror att det är viktigt att komma ihåg att det i dag mellan Europas stater råder en låg spänning. Om vi bortser från supermakterna, finner vi att det mellan de andra europeiska staterna i dag inte finns några krigsrisker – annat än mycket marginellt, möjligen någonstans vid Medelhavet.

Ändå är Europa den del av världen som kanske är mest nedladdad, eller uppladdad, med kärnvapen – trots den låga spänningen mellan staterna. Det reflekterar naturligtvis att det är supermaktskonflikten som ligger över Europa och åstadkommer den extrema upprustningen i ett område där det i och för sig råder låg spänning mellan staterna. Men det gör det också möjligt, menar vi, att nedrusta kärnvapen i Europa utan att vare sig Warszawapak- tens eller NATO:s legitima säkerhetsintressen rubbas. Även i fråga om andra styrkor är förhållandena sådana att en nedrustning av kärnvapen kan ske i Europa utan att det finns skäl för en jämviktsrubbnig, som i sin tur skulle omöjliggöra en sådan nedrustning.

Jag tror att det är viktigt att tänka på att man ingen annanstans i världen accepterar en massiv kärnvapenuppbyggnad i befolkade områden. I USA finns kärnvapen framför allt på prärien och i öknarna, i Sovjetunionen i stora skogsområden. Det är bara i Centraluropa som kärnvapen verkligen finns i områden som är bland de mest tätbefolkade på jorden.

Det har sagts i den amerikanska debatten, när man nu vill införa det s. k. MX-systemet i Nevada och Utah: Skulle USA:s folk någonsin acceptera att det systemet byggdes upp i närheten av Boston, New York eller Philadelphia? Men det är precis vad man kräver av västeuropéerna.

Skall en kärnvapenedrustning i Europa kunna ske måste man självfallet gå fram steg för steg och på ett sätt som är realistiskt möjligt. Där kommer då frågan om Norden in – ett område där det i dag inte finns några kärnvapen. Sverige har tidigare varit positivt inställt till tanken på kärnvapenfria zoner och har deklarerat det många gånger. Finland har Kekkonenplanen. Men ett problem har varit att de andra nordiska länderna inte varit beredda att gå in i diskussionen. Det har nu skett någonting mycket viktigt i Norge under den allra senaste tiden. Gunnel Jonäng har uppenbarligen svårt att få texter från Norge – det har jag förstått av hennes inlägg. Det går bra att låna den där boken av mig. Den finns på mitt rum.

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Gunnel Jonängs citat var inte hämtat från den just nu aktuella norska debatten, men vi kanske bör återge något av den. Den norske försvarsmministern Thorvald Stoltenberg har nyligen i stortinget sagt följande:

Norge vill arbeta för en atomvapenfri zon i det nordiska området som en del av arbetet för atomfria zoner i ett större europeiskt sammanhang. Vi söker nya vägar. I arbetet för att bidra till rustningskontroll och nedrustning är det viktigt att utvecklingen inte stannar upp därför att vi saknar idéer och förslag till hur vi skall uppnå en ökad säkerhet. Men vi når icke vårt mål – ”det tjener ikke hensikten” – genom att nu gå ut med några detaljerade förslag. Det skulle bara avskärma oss från förhandlingsmöjligheter.

Jag tror att det sistnämnda är väldigt viktigt.

Det är alltså den norska regeringen, det norska arbeiderpartiet och stortinget som går ut och deklarerar att Norge är för en kärnvapenfri zon i Norden, sett i ett större europeiskt sammanhang. Det är en ny situation, och i den nya situationen måste det vara viktigt att den svenska regeringen, som tidigare varit positivt inställd till tanken på kärnvapenfria zoner, nu tar initiativ. Detta saknar jag i utrikesministerns svar. I svaret finns ingen viljeyttring att nu söka finna en minsta gemensam nämnare för de nordiska länderna, så att man kan söka sig fram till något slags arrangemang. Men jag vill varna för den uppläggning som Gunnel Jonäng talade om i sitt anförande, att man i dag skulle spika fast att en atomvapenfri zon skall se ut så och så, att den skall inbegripa Östersjön och de och de områdena. Självfallet måste Kolahalvön diskuteras liksom också Östersjön. Men det vore fel, tror jag, att nu från svensk sida låsa fast sig vid specifika krav och säga att detta är för oss nödvändigt för diskussionerna om en atomvapenfri zon. Jag tror att det vore bättre att ha en öppnare inställning – en sådan som den som reflekteras i Thorvald Stoltenbergs anförande, där han snarast frågar: Finns det en gemensam nämnare?

Det är den processen som nu bör sättas i gång. Man bör aktivt söka uppslag för att se om det i de nordiska länderna finns en gemensam grund för förhandlingar. Man kan gå fram på olika vägar. Alva Myrdal har talat om fredlysning, en unilateral handling land för land.

Det finns olika möjligheter att bygga upp en kärnvapenfri zon. Men framför allt skall man inte bygga upp förslagen så att man – som det sägs i det norska uttalandet – låser förhandlingsmöjligheter. Det är alltså viktigt att Sverige, som har en bakgrund av nedrustningsaktivitet och driver frågan om nedrustning vid den europeiska säkerhetskonferensen i Madrid, söker få fram besked från de andra nordiska länderna, om det finns en minsta gemensam nämnare som visar en väg där vi kan gå vidare.

Till den punkten hoppas jag utrikesministern återkommer i sitt nästa inlägg.

Anf. 63 ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Vid de kongresser som socialistinternationalen och de socialdemokratiska kvinnornas international höll i Madrid för en månad sedan var fred och nedrustning det centrala temat. Alla blev vi mycket snart

överens om hur viktigt det är med internationellt samarbete för att uppnå resultat. Vi var också överens om att varje land för sig måste föra en aktiv utrikespolitik. Vi var alltså väl medvetna om att världen och människorna på vår jord vid mycket få tillfällen efter andra världskriget befunnit sig i ett så farligt militärt konfliktladdat läge som nu.

I detta allvarliga läge får självfallet kravet på fred och nedrustning inte begränsas till de debatter och förhandlingar som förs på olika nedrustningskonferenser. Det är lika nödvändigt att vi t. ex. genom våra folkrörelser arbetar på ett sådant sätt att alla människor ställer upp i en kraftfull opinionsbildning mot rustningsvanvetet och för fred och överlevnad. Frågor om fred och säkerhetspolitik angår ju oss alla, och det är lika viktigt att vi diskuterar det som att vi diskuterar socialpolitik eller utbildning.

På det här området har vi från socialdemokratisk sida föreslagit att man skall använda 1 % av försvarskostnaderna till opinionsarbete för fred och nedrustning. Tyvärr har den här kammaren röstat ned våra förslag. Men jag tycker att inför t. ex. en europeisk säkerhetspolitisk konferens borde det vara skäl att också engagera folkrörelserna för att verkligen få människor medvetna om situationen och på det sättet engagera en bred allmänhet. Utrikesministern kanske är villig att diskutera den frågan vidare.

Inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet har vi ett långt och mångårigt engagemang för just de här frågorna. Vi deltog aktivt i den nämnsamling som partiet gjorde under våren med 60 000 namn. Inför vår nästa kongress arbetar vi fram ett eget säkerhets- och försvarspolitiskt program, som engagerat många tusental kvinnor i ett rådslagsarbete. Bakgrunden är självfallet en övertygelse om att de säkerhetspolitiska frågorna är några av 1980-talets genomgripande politiska angelägenheter, inte minst för att vi nu på bred front börjar knyta an nedrustningen till frågorna om utvecklingen i tredje världen.

Vi tycker att det är viktigt att inte bara arbeta så att vi minskar de traditionella hoten utan också för att få till stånd en förändring från kaos till ordning, och då en ordning som bygger på rättvis ekonomisk fördelning och jämställdhet mellan olika grupper. Mot den här bakgrunden är det också väsentligt att vi jämför det enorma slöseriet på militära ändamål med vad vi satsar på internationellt bistånd. Här är sanningen tyvärr den att det fredliga utvecklingsarbetet i världen har stagnerat.

Eftersom kapprustningen kommit ur kontroll, tycker jag att det är viktigt att Sverige för en aktiv utrikespolitik. Jag saknar liksom Mats Hellström den viljetrytning från utrikesministern som borde ha funnits i botten här och som mera aktivt skulle ha klargjort vad det är man vill driva både utifrån de svenska utgångspunkterna och på vilket sätt vi skall åstadkomma en fridlysning av Sverige eller en kärnvapenfri zon i Norden.

I detta anförande instämde Maj-Lis Lööw och Lisa Mattson (båda s).

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapenfri zon i Norden,
m. m.*

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Anf. 64 BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Låt mig också ta till orda i den här debatten. Jag skulle vilja instämma i en hel del av det som Anita Gradin har sagt om den folkliga förankringen av nedrustningsarbetet.

Vi vet att Sverige har satsat starkt på det internationella nedrustningsarbetet och att Sverige också har ett starkt anseende och en tradition i de internationella nedrustningsförhandlingarna. Insatserna i det internationella nedrustningsarbetet har alltid skett med en bred uppslutning i riksdagen, men tyvärr har det stora levande engagemanget utanför riksdagen och regeringen under många år saknats. Det har saknats som påtryckningsmedel, och det gäller inte enbart i Sverige. Först det senaste året har fredsorganisationerna i alla länder i världen vaknat och börjat agera inför det alltmer överskuggande upprustningshotet.

Om utrikesminister Ola Ullsten på ESK-konferensen i Madrid får uppslutning kring frågan om Europakonferensen är det en framgång för nedrustningsarbetet, men det är en lika viktig bit att arbetet för den folkliga förankringen förstärks. Utan det levande och breda demokratiska inflytandet är nedrustningsarbetet i dagsläget mindre effektivt. Det visade sig inte minst på granskningskonferensen rörande icke-spridningsavtalet i Genève i augusti i år och vid FN:s extrasession i augusti–september, där inga förhandlingsresultat uppnåddes.

Herr talman! En världsoption stoppade kriget i Vietnam. Nu är det viktigt att samma världsoption med kanske ännu bredare förankring arbetar för att få stopp på rustningsvansinnet. I kväll är det en stor demonstration här i Stockholm som organisationen Kvinnor för fred arrangerar. Det är viktigt att det sker en bred uppslutning kring den demonstrationen. Men, herr talman, jag önskar att det också fanns en organisation som hette Män för fred, för fredssaken är inte huvudsakligen en kvinnofråga. Tvärtom är det i allra högsta grad angeläget att männen, som är beslutsfattande i de här frågorna, engageras i nedrustningsarbetet.

Anf. 65 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Den här debatten är som de allra flesta utrikespolitiska debatter i Sveriges riksdag en diskussion i stor enighet. Vi är eniga om att kapprustningen måste stoppas, därför att den innebär ett enormt resursslöseri i en tid då flera människor än någonsin tidigare i jordens historia lider brist på resurser för att överleva.

Det satsas ungefär 500 miljarder USA-dollar på kapprustningen, bara tjugondedelen så mycket på att rädda människor undan svält genom utvecklingsansträngningar.

Det är också alldeles uppenbart att den kapprustning som pågår på intet sätt fyller det syfte som den sägs ha, nämligen att öka säkerheten hos dem som står för rustningen. Tvärtom innebär ju den skärpning av terrorbalansen som hela tiden pågår och den ökning av rustningarna som sker på ömse sidor att risken för att kärnvapen kommer till användning ökar. Det finns inga militärpolitiska eller militärstrategiskt rimliga skäl för den enorma upprust-

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

ning som pågår. Det gäller inte minst Europa – som många har påpekat. Vi har i dag dess bättre – vi får här göra en reservation för vad som händer i Östeuropa just nu – mer avspända förhållanden mellan de europeiska staterna än på länge. Samtidigt har vi större vapenarsenaler i Europa än någonsin tidigare. Bara de kärnvapen som finns på vår kontinent är av sådan omfattning att de skulle kunna förgöra inte bara Europa utan hela jorden många gånger om. De motsvarar i sprängstyrka och farlighet mer än vad som över huvud taget har använts i moderna krig genom historien.

Det är riktigt som Mats Hellström säger att man nog inte skulle acceptera en motsvarande rustningszon om den vore belägen i Förenta staterna. Jag vill inte göra för mycket av filosofin om att Europa har blivit ett slags kärnvapenexercisfält för stormakterna, men någonting ligger i tanken. I varje fall är det inte spänningarna mellan de europeiska staterna som motiverar den stora kärnvapenupprustning som pågår.

Vi är vidare eniga om att vi bör ta upp frågan om kärnvapenrustningarna i Europa i en europeisk nedrustningskonferens och att en sådan konferens bör äga rum. När Mats Hellström och andra, även Gunnel Jonäng, efterlyser initiativ från den svenska regeringens sida – ”det räcker inte med att bara prata längre”, säger man – tycker jag att förslaget om en europeisk nedrustningskonferens, som såvitt jag förstår har stöd i riksdagen från alla partier, är ett bra exempel på ett nytt sådant initiativ från den svenska regeringen.

Vidare kan också, herr talman, konstateras att det finns en bred enighet om viljan att åstadkomma en kärnvapenfri zon i Norden. Vad vi diskuterar är inte önskvärdheten av en sådan utan på vilket sätt den skulle kunna komma till stånd. För egen del tror jag inte att det är ett rimligt sätt att begränsa en sådan zon till Finland och Sverige – det skulle nog i hög grad tas som en ursäkt, om en sådan begränsad zon skulle komma till stånd, för att man inte skulle vidga området med hänsyn till de garantier som en kärnvapenfri zon måste innehålla.

När man uttalar sig för en kärnvapenfri zon är det nog nödvändigt att över huvud taget fortsätta den traditionella svenska politiken på detta område, som innebär att man sedan man har sagt att man är för en sådan zon måste ställa vissa krav på hur den skall komma till och vilken geografisk omfattning den skall ha. Det är väl också uppenbart att en förutsättning för en kärnvapenfri zon i Norden är att det finns ett intresse från alla länder som berörs av området – och dit hör rimligen alla Östersjöländer – att praktiskt delta i sådana förhandlingar.

Hela idén om kärnvapenfria zoner bygger på tanken att kärnvapenmakterna är beredda att göra åtaganden om att inte använda kärnvapen i de områden som förklaras som kärnvapenfria zoner, ett slags negativa garantier. Man kan naturligtvis hysa tvivel om vad sådana garantier faktiskt skulle vara värda, om supermakterna eller andra stormakter ansåg att det låg i deras säkerhetsintresse att använda kärnvapen. Men t. v. vet vi att redan tanken att ikläda sig sådana garantier stöter på motstånd i de internationella förhandlingar där den här frågan diskuteras.

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Jag vill f. ö. till Gunnel Jonäng säga att jag är fullt på det klara med skillnaden mellan det faktum att de nordiska staterna inte har kärnvapen och att det inte föreligger en kärnvapenfri zon i Norden. Av vad jag redan sagt framgår att upprättandet av en sådan zon förutsätter medverkan inte bara av de länder som ingår i zonen utan i första hand av de länder som skulle kunna hota staterna inom denna zon med kärnvapen, dvs. stormakterna. Och något sådant intresse har ännu inte märkts.

Jag tror att Gunnel Jonäng också pekade på de enorma svårigheter som finns när det gäller att åstadkomma en kärnvapenfri zon, när hon själv som ett villkor för detta ställer att Sovjetunionen skulle ta bort sina kärnvapen från Kolahalvön, där man som bekant har Murmanskbasen med kärnvapenubåtar. Jag tror att det ligger långt borta i utopiernas värld att få Sovjetunionen att gå med på sådana villkor.

Framför allt Eva Hjelmström – eller kanske dess bättre bara Eva Hjelmström – berörde tanken på en ensidig svensk nedrustning. Det finns en bred enighet i riksdagen om att en sådan inte skulle tjäna något rimligt syfte. Det skulle först och främst innebära att tilltron till den svenska neutralitetspolitiken allvarligt försvagades. Det skulle inte vara ett säkerhetsintresse för Europa. Det skulle innebära att den nordiska stabiliteten – som ibland kallas den nordiska balansen – också försvagades. Den förutsätter nämligen att man har tilltro till Sveriges förmåga att skydda sin neutralitet.

Till sist, herr talman, finns det givetvis risker för tekniska misstag inom dataområdet när det gäller försvaret och de sofistikerade vapen som vi nu talar om. Sverige har också i olika internationella sammanhang aktualiserat riskerna av att detta skulle kunna bli de utlösande faktorerna för ett kärnvapenkrig. Dess värre måste man nog konstatera att de politiska riskerna är ännu större. Det var inga tekniska misstag som ledde fram till den sovjetiska invasionen av Afghanistan. Det hot som Polen nu upplever beror heller inte på några datatekniska komplikationer.

Anf. 66 GUNNEL JONÄNG (c):

Herr talman! Mitt tidigare inlägg var långt, och jag skall nu begränsa mig så mycket som möjligt – jag skall också resa i väg för att demonstrera och tala i Norrköping.

Jag vill först bara notera den enighet som råder mellan olika partier. Detta är tack och lov oftast fallet när det gäller utrikespolitiska frågor i alla deras olika variationer.

När det gäller hänvisningen till gjorda uttalanden noterar jag att Mats Hellström uppenbarligen inte är intresserad av att de nordiska centerledarna har gjort uttalanden angående kärnvapenfria zoner. Jag tycker faktiskt att dessa uttalanden är värdefulla i sammanhanget. Det är ju ändå så att centern sitter med i regeringarna både i Sverige och i Finland.

Sedan finns det väl ändå ingen anledning att kritisera mig för att jag hänvisade till Norges arbeiderparti i stället för till den norska regeringen. Det är ändå faktiskt så att det är arbeiderpartiet som regerar i Norge.

Mats Hellström vill varna för mitt sätt att låsa fast uppfattningar i förväg.

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

Jag måste säga att det också är en missuppfattning. Jag talade hela tiden om vikten av förhandlingar, om vikten av givande och tagande, och det måste självfallet gälla alla. Det är så det måste gå till, men vi måste också ha en utgångspunkt för vårt agerande.

Jag skulle vilja läsa upp ett uttalande här som antogs för en halvtimme sedan av ordföranden i folkpartiets ungdomsförbund, Peter Örn, och ordföranden i centerns ungdomsförbund, Anders Ljunggren:

”Tiden är nu mogen för mer aktiva insatser för att upprätta en kärnvapenfri zon i den nordiska delen av Europa och Östersjöområdet. Sverige har som ett alliansfritt land ett särskilt ansvar och måste nu öka sina insatser för att en kärnvapenfri zon skall komma till stånd.

Den s. k. Kekkonenplanen utgör en utmärkt grund för de diskussioner och förhandlingar som måste föregå zonen upprättande. Initiativet till en kärnvapenfri zon måste komma från de nordiska staterna. Självklart måste kärnvapenstaterna godkänna planen. Åtskillnad bör göras mellan taktiska kärnvapen å den ena sidan och strategiska kärnvapen å den andra sidan. Målet måste vara att kärnvapenstaterna förbinder sig att inte stationera taktiska kärnvapen riktade mot det område som ingår i den kärnvapenfria zonen, och att man avvecklar befintliga sådana. De strategiska kärnvapnen regleras sedan genom bilaterala förhandlingar mellan stormakterna.

Som ett steg på vägen bör Alva Myrdals initiativ i Dagens Nyheter den 12 december övervägas. Det innebär att Sverige och Finland tar första steget mot upprättandet av en kärnvapenfri zon.

Vi ser skapandet av en kärnvapenfri zon som ett steg för att underlätta avspänningsprocessen i dess helhet. Stormakternas kärnvapenrustningar i Europa utgör i dag det främsta hotet mot civilisationens överlevnad. De senaste årens svårigheter att nå framsteg i avspänningspolitiken motiverar att alliansfria stater, som Sverige, i en politiskt stabil del av världen tar nya initiativ. Mänsklighetens överlevnad är i dag hotad, och det ökar behovet av samtal och förhandlingar om avspänning och nedrustning. Förhandlingar om en kärnvapenfri zon i de nordiska länderna är ett steg i rätt riktning.”

Jag gör ingen personlig kommentar till denna skrivelse, som jag alldeles nyss fick i min hand, men jag tyckte det kunde vara intressant att framföra den.

Mot bakgrunden av den enighet som råder här när det gäller målsättningen vill jag än en gång tacka utrikesministern för svaret på interpellationen. Det finns ingen anledning för mig att här gå in i närkamp. Möjligen skulle jag kanske vilja tillråda utrikesministern att göra som det står i julevangeliet, som vi snart skall läsa, att gömma och begrunda detta som har sagts i sitt hjärta.

Anf. 67 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det är helt riktigt, Ola Ullsten, att det bara är jag i den här debatten som har tagit upp de svenska rustningskostnaderna, men jag tycker det är rimligt och riktigt att göra det. Ola Ullsten fördömer med patos andras rustningar, men då måste man också se till den egna situationen. Jag tycker

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

att man där bör vara konsekvent.

Jag fick inte ordentligt svar på den förra frågan, om på vilket sätt vår alliansfrihet skulle skadas eller hotas om vi började nedrusta nu. Jag skulle i det sammanhanget vilja läsa upp vad de bäggre fredsforskarna Wilhelm Agrell och Håkan Winberg säger i sin bok om säkerhet och nedrustning. De framhåller följande i slutkapitlet:

”Det är närmast farsartat när svenska statsråd på fullt allvar säger att det inte finns någon motsättning mellan vår aktiva internationella nedrustningspolitik (bl a inom ramen för Genève-förhandlingarna) och vår växande export av vapen och tillverkningslicenser, liksom vårt växande internationella samarbete på det rustningsindustriella området. En ny svensk nedrustningspolitik måste präglas av konsekvens på denna punkt, våra nedrustningssträvanden är på sikt meningslösa om vi själva agerar på ett sätt som vi anser vara förkastligt för andra.”

Sedan kommer de med en rad förslag hur man skall gå till väga. Jag rekommenderar Ola Ullsten att läsa den boken.

Så några ord om den kärnvapenfria zonen. Gunnel Jonäng förklarar sig mycket nöjd med Ola Ullstens senaste svar. Tyvärr är jag inte lika nöjd. Jag tyckte att han krånglade till det. Visst förklarade sig utrikesministern vara för en zon, men alla de förbehåll som gjordes för att man över huvud taget skulle komma fram till någonting gjorde att det framstod som näst intill omöjligt. Om jag uppfattade Ola Ullsten rätt uttryckte han heller inte någon vilja att ta initiativ från svensk sida i den här frågan.

Herr talman! Det finns, som flera andra talare framhållit här, en mycket bred opinion runt om i Norden för att man skall skapa en kärnvapenfri zon. Jag tycker att Ola Ullsten bör ta fasta på den nu, och snabbt agera.

När det gäller att mobilisera folkrörelserna för fredsforskning är jag helt överens med de tidigare talarna. Det är ju bra att också andra partier uppenbarligen sluter upp bakom de krav som ställs från socialdemokratiskt håll och från vänsterpartiet kommunisterna att man skall anslå medel för att verkligen skapa en bred opinion också i Sverige.

Anf. 68 MATS HELLSTRÖM (s):

Herr talman! Utrikesministern sade någonting om att regeringen hade visat sina strävanden genom att driva frågan om nedrustningen på säkerhetskonferensen i Madrid. Jag kan instämma i mycket av Ola Ullstens analys av den europeiska situationen, och jag har inte heller någon kritik av hur man agerar när det gäller den europeiska nedrustningskonferensen. Tvärtom vore det intressant att höra vilka möjligheter man ser att nå framgång med det svenska initiativet i Madrid.

Men jag tror att det är viktigt att också se på de nordiska frågorna, t. ex., som det sagts i den norska debatten, en atomvapenfri zon i Norden som en del i arbetet för atomvapenfria zoner i ett större europeiskt sammanhang.

Jag tror att vi utöver vad som sker i Madrid också måste diskutera det nordiska. Vi har en utmärkt möjlighet att göra det efter den omsvängning som skett i Norge, där arbeiderpartiet helt gått in för atomvapenfria zoner

och där centerledaren gjort ett uttalande, som visserligen inte är i direkt anslutning men som ändå närmar sig frågan. Det är ju bra.

Jag skulle också vilja ta upp en annan aspekt på varför det nu är viktigt att agera nordiskt. De nordiska länderna har ju i kanske ovanligt hög grad en gemensam kultur, och det förekommer ett stort ekonomiskt samarbete. Vi talar om den nordiska stabiliteten. Ändå har de fem nordiska länderna valt mycket olika säkerhetspolitiska lösningar. Island har sin speciella lösning. Norge och Danmark är de enda som har ungefär samma lösning. Sverige har sin neutralitet, och Finland har sin, definierad på ett annat sätt. Är det inte snarast egendomligt att länder som i övrigt har så likartade villkor, av omständigheternas makt har valt så olika säkerhetspolitiska lösningar? Detta borde snarast vara en varningssignal för oss.

Vi har i Norden upplevt en lågspänningsperiod. Men det faktum att vi trots allt har så skiljaktiga lösningar på det säkerhetspolitiska området när vi annars är så relativt överens borde vara en varningssignal. Norden kanske inte i all framtid kommer att förbli ett lågspänningsområde. Och om en konflikt uppstår, kan spänningen öka snabbt i Norden.

Det finns en rad utvecklingstendenser under de senaste åren som, under sämre omständigheter, skulle kunna leda till en ökad spänning i Norden. Murmansk ligger vid Rysslands enda utlopp i fritt hav. Nordsjön kommer i framtiden att få stor ekonomisk betydelse på grund av oljefyndigheterna. Vi har också kryssningsrobotarna, som är ett hot på ett nytt sätt. Det finns även andra element i den nordiska utvecklingen som snarare drar de nordiska länderna från varandra än till varandra, vilket också framhålls i den norska bok som här har citerats.

Just på grund av att vi har så skiljaktiga lösningar på det säkerhetspolitiska området och kan se tendenser till centrifugala krafter på detta område i Norden, borde det nu vara viktigt att söka finna den minsta gemensamma nämnaren för de nordiska länderna. Sverige skulle kunna ta initiativ för att se vilka vägar som är framkomliga för att skapa någon form av atomvapenfri zon. Men vi skall naturligtvis vara mycket försiktiga med att från början tala om hur den skall se ut.

Ola Ullsten var kanske litet väl pessimistisk, när han enbart målade upp de svårigheter som är förknippade med att skapa en sådan atomvapenfri zon. I en artikel i Tiden i början av året har Alva Myrdal gjort en jämförelse med det arbete som på 1960-talet påbörjades, i hög grad av henne, för att få fram internationella förbud mot inhumana vapen. Hon understryker hur det förhandlingsarbete som hon och framför allt Hans Blix har lagt ner nu – visserligen efter lång tid – har lett till utmärkta resultat. Det har varit fråga om en stegvis förhandlingsteknik, som enligt Alva Myrdal mycket väl skulle kunna användas också i det sammanhang som vi nu diskuterar. Nordiska uppslag till olika typer av zoner i Norden bör kunna ses som ett led i någonting som längre fram skulle kunna leda till en form av kärnvapennedrustning i Europa som helhet.

Jag tror att denna arbetsteknik, som framgångsrikt har tillämpats under flera olika svenska regeringar, mycket väl skulle kunna tillämpas också när

Fredagen den
12 december 1980

*Om en kärnvapen-
fri zon i Norden,
m. m.*

det gäller att finna gemensamma nämnare för de nordiska ländernas säkerhet.

Anf. 69 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Eva Hjelmström undrade varför en ensidig svensk nedrustning skulle vara problematisk för vår alliansfrihet. Det är helt enkelt på det viset att vår alliansfrihet är en förutsättning för vår neutralitet. Och en förutsättning för vår neutralitet är att det finns en tilltro till det svenska försvaret. Om vi skulle avskaffa det svenska försvaret, skulle denna tilltro försvinna. Mer komplicerat än så är det inte.

När det gäller frågan om en kärnvapenfri zon i Norden hoppas jag att det inte, på grund av att vi har pekat på svårigheterna, har verkat som om den svenska regeringens intresse för en sådan zon är obefintligt eller mycket svagt. Men en fundamental politisk svårighet är att det i första hand egentligen inte kommer an på de nordiska ländernas vilja att åstadkomma en sådan zon. De nordiska länderna är redan länder utan egna kärnvapen. Jag har också svårt att tro att något av de nordiska länderna har någon annan mening än Sverige när det gäller värdet av att – om det vore möjligt – skapa garantier mot kärnvapenanslag mot våra territorier. Det avgörande för om ett sådant garantisystem, som en kärnvapenfri zon förutsätter, skall kunna komma till stånd är att de stater som har kärnvapen är beredda att ge sådana garantier. Hittills har vi inte sett några tecken på att de är det.

Jag tar gärna fasta på det Mats Hellström säger om behovet av att arbeta nordiskt. Det gör vi i praktiskt taget alla andra internationella frågor, och det här är en internationellt säkerhetspolitiskt viktig fråga för de inblandade staterna. Och även om olikheten i säkerhetspolitisk orientering naturligtvis medför vissa svårigheter när det gäller att samordna agerandet på det militärpolitiska området, så kan man säga att just olikheten också innebär möjligheter. På sitt paradoxala vis är det ju de olika säkerhetspolitiska bindningarna i Norden som tillsammans skapar det vi brukar kalla den nordiska balansen och därmed en relativ stabilitet i vår del av Europa. Vi har all anledning att slå vakt om den, och vi har all anledning att fördjupa samarbetet mellan de nordiska länderna även på detta område.

Vad sedan gäller Madridkonferensen, kan jag för dagen inte svara mer på Mats Hellströms fråga om hur det kommer att gå där än att säga att vi om några dagar skall precisera det svenska förslaget. Vi kommer vid den tidpunkten att veta hur Warszawapaktsländernas förslag ser ut och hur västsidans förslag ser ut. Vår förhoppning är att den svenska lösningen skall kunna innehålla komponenter som kan vara acceptabla för båda sidor och möjligen bana vägen för en kompromisslösning.

Jag vill dock gärna understryka att vi på inget sätt tänker avrusta våra strävanden i det här avseendet, men realismen bjuder oss att ha en ganska försiktigt optimistisk hållning till möjligheterna att lyckas i det internationella klimat som nu har skapats. Men vi kommer att lansera förslaget. Vi kommer att få stöd för de grundläggande tankarna, såvitt jag förstår från de neutrala och icke alliansbundna staternas sida. Och vi har förutom

nedrustningsargumentet på vår sida också argumentet att Madridkonferensen, om den inte skulle leda till resultat på det här området, riskerar att sluta i total tomhet. Och jag tror att uteblivandet av konkreta beslut i Madrid kan få mycket allvarliga konsekvenser för hela den europeiska säkerhetstanken, som den uttrycks i slutdokumenten från Helsingforskonferensen.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 70 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Helt kort: Jag har inte pläderat för ett totalt avskaffande av försvaret, vilket man kunde få intryck av i Ola Ullstens senaste inlägg. Jag har pläderat för nedrustning av det militära försvaret och en omfördelning till ekonomiskt försvar och civilförsvar, för att – och det är inte minst viktigt – minska sårbarheten i det svenska samhället.

För att återgå till den nordiska zonen, så tycker jag att Ola Ullsten är alltför pessimistisk vad gäller möjligheterna att få till stånd en kärnvapenfri zon i Norden. Jag tycker inte att de argument han förde fram för att det skulle vara omöjligt och orealistiskt är särskilt övertygande. Tvärtom – jag hyser gott hopp om att vi genom en bred opinion skall kunna tvinga fram ett sådant ställningstagande i de nordiska länderna och också få till stånd en överenskommelse med de berörda kärnvapenmakterna.

Jag kan enbart beklaga att det uppenbarligen ännu inte kommer att tas något kraftfullt initiativ från den svenska regeringens sida i den här frågan. Men jag förutsätter att tiden arbetar för fredsfrågan och att vi så småningom kommer därhän att vi får denna zon.

12 § Svar på interpellation 1980/81:19 om samarbetet mellan i-länder och u-länder

Anf. 71 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Björn Molin har frågat följande:

Hur bedömer utrikesministern möjligheterna att efter FN:s extra session i höst gå vidare i arbetet

1. att finna en global överenskommelse mellan industriländer och u-länder,
2. att förverkliga målsättningen om massiva resursöverföringar till u-länderna och
3. att påverka detta arbete i positiv riktning genom ytterligare initiativ från svensk sida?

I motiveringarna till sina frågor har Björn Molin tecknat en ganska dyster bild av felslagna förhoppningar och misslyckade förhandlingar. På det hela taget kan jag instämma i denna bakgrundsteckning.

Visserligen har det internationella utvecklingsarbetet gjort en del framsteg och visserligen lyckades årets FN-församling nå enighet om en

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

internationell utvecklingsstrategi. Det saknas inte heller exempel på enskilda länder som under 1970-talet fullföljt en ambitiös biståndspolitik. Men huvudintrycket av 1970-talets utveckling när det gäller samarbete mellan olika nationer på utvecklingsområdet är ändå mycket dystert. Trots deklarationer och åtaganden har det totala bistandsflödet minskat. Flera stora industriländer har gjort kraftiga nedskärningar i sina biståndsanslag som ett led i den ekonomiska åtstramningen. Samtidigt vet vi att i-ländernas ekonomiska problem i oljekrisernas spår bleknar i jämförelse med situationen i de oljeimporterande u-länderna.

Vi vet också att 800 miljoner människor i dag lider brist på det allra nödvändigaste: rent vatten, mat och bostäder.

Trots denna mörka bild av det internationella utvecklingssamarbetet saknas det inte positiva drag. Det har under 1970-talet ägt rum en snabb ekonomisk utveckling i u-världen som helhet. Takten i den utvecklingen överträffar t. o. m. 1960-talets. Under 1970-talet har tillväxten i u-länderna för första gången legat högre än i i-länderna.

Den snabba tillväxten i u-världen har emellertid inte varit jämnt fördelad. U-länderna är inte någon homogen grupp. Där finns de rika, men likväl underutvecklade oljeproducerande länderna. Där finns en växande grupp u-länder med snabb industrialisering som gör sig gällande på världsmarknaden i allt högre grad. Där finns också en grupp u-länder som är mycket fattiga och där tillväxten har varit låg.

Tyvärr tvingas man konstatera att 1970-talets relativt positiva utveckling i u-länderna kommit till stånd trots otillräckliga insatser från de västliga industriländerna. Östländerna påtar sig traditionellt inget som helst ansvar för de fattiga ländernas ekonomiska och sociala situation. U-länderna har därför i högsta grad varit hänvisade till sina egna ansträngningar. Deras behov av kapital har huvudsakligen tillgodosetts genom upplåning på den kommersiella kapitalmarknaden. Deras skuldbörda är i dag alarmerande stor.

Samtidigt har den ekonomiska utvecklingen i u-länderna utgjort ett av de mer expansiva inslagen i en i övrigt sviktande världsekonomi. U-länderna som grupp svarar numera för en viktig del av den totala efterfrågan i världsekonomin. Den stimulans som efterfrågan från u-länderna utgjort i t. ex. Västeuropa rör sig om tiotusentals arbetstillfällen.

Ett ömsesidigt beroende har alltså växt fram mellan i- och u-länder. U-länderna är beroende av i-länderna för sin överlevnad. I-länderna är beroende av u-länderna för att få avsättning för en del av sin produktion.

I u-länderna finns de väldiga behoven. I oljeländerna finns mer pengar än man förmår använda. Överskottet uppgår i år till 120 miljarder US-dollar. I industriländerna finns ledig produktionskapacitet och utbildad arbetskraft som går arbetslös.

Dessa tre förhållanden utgör var för sig väldiga och svårlösta problem men också stora möjligheter. Om u-länderna får tillgång till oljepengar kan de därmed köpa de varor och satsa på de projekt de behöver. Det handlar om energisatsningar, om bevakningsanläggningar, om utbildning, om bostads-

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

byggande osv. För att klara dessa investeringar behövs den industrialiserade världens kunnande och lediga produktionskapacitet. Utnyttjandet av denna kapacitet måste dock förenas med åtgärder för att undvika att inflationen i de olika länderna förvärras. De investeringar som görs i u-länderna bidrar till dessa länders sociala och ekonomiska utveckling. Till vår moraliskt motiverade strävan efter rättvisa och utjämning kan alltså också läggas en dimension av gemensam nytta.

Det är mot den bakgrunden man måste se strävandena att få i gång globala förhandlingar om relationerna mellan de industrialiserade länderna och utvecklingsländerna med konkreta åtaganden av alla deltagande parter.

Hittills har sådana förhandlingar ofta lett till att u-länderna lagt fram maximikrav, som utgör summan av alla enskilda u-länders krav, medan i-länderna motsatt sig förändringar. Östländerna har i regel inte deltagit aktivt.

I ett försök att bryta denna låsning har bl. a. Brandt-kommissionen understrukit det ömsesidiga ekonomiska beroendet mellan alla länder och behovet av lösningar, där man kan kombinera olika åtgärder.

En realistisk syn på dessa frågor måste utgå från att förhandlingsuppgörelser blir möjliga endast när båda sidor anser sig ha något att vinna på dem.

Energifrågan utgör en central frågeställning för i-länderna, som vill få till stånd överenskommelser om bättre förutsebarhet beträffande leveranser och priser. De fattigaste u-länderna behöver uppgörelser, som säkrar deras livsmedelsförsörjning och bistånd till utveckling. OPEC-länderna borde ha intresse av åtaganden om restriktivare oljeförbrukning i i-länderna och ökad teknologiöverföring. Alla parter har intresse av att vidmakthålla en fri världshandel.

FN:s extra generalförsamling lyckades inte enas om proceduren för den globala rundan. Under den pågående ordinarie generalförsamlingen har kontakterna fortsatt med sikte på en uppgörelse om dagordning och förhandlingsmetodik. För dagen är det ovisst om en sådan uppgörelse kan nås.

Som Björn Molin påpekat är emellertid problemen många. Den nya regeringen i USA tillträder inte förrän i slutet av januari nästa år. Vilken hållning den regeringen kommer att inta i sakfrågorna vet vi inte ännu. Ett annat problem gäller OPEC-ländernas roll. Kriget mellan Iran och Irak har gjort att OPEC uppskjutit sina ställningstaganden och att man fortfarande är osäker om dessa länders hållning inför nord-sydrundan.

Den svenska regeringen har från början stött tanken på en global förhandling. Samtidigt anser vi det väsentligt att största möjliga klarhet kan nås, innan förhandlingen börjar. Enligt vår uppfattning måste dagordningen vara tillräckligt specifik för att tillåta effektivt förberedelsearbete. Proceduren måste klart lägga fast att de berörda internationella organisationernas mandat och roll inte får inskränkas genom förhandlingen, något som vi anser väl kan förenas med tanken på en avslutande paketuppgörelse.

Vår förhoppning är fortfarande att förhandlingen kommer i gång under

första halvåret 1981. Sedan åtskilliga månader tillbaka har intensifierad samordning pågått mellan departementen i dessa frågor, och vi är beredda till aktiva insatser för att få i gång och genomföra den s. k. globala rundan.

I detta sammanhang vill jag också nämna att tanken på ett toppmöte om nord-sydfrågor nu preciserats. I början av november hölls ett utrikesministermöte mellan elva länder i Wien. I detta möte, som jag själv deltog i, drogs riktlinjerna upp för ett toppmöte i juni nästa år. Ett väl genomfört möte med stats- och regeringschefer från i sammanhanget betydelsefulla länder kan få en positiv inverkan på den globala rundan. Från svensk sida kommer vi att delta aktivt i förberedelserna för toppmötet. Ett nytt möte på utrikesministernivå skall hållas i Wien i mars nästa år.

Även om förhandlingsbilden inför den globala rundan ännu är oklar, kan vi förutse att frågan om resursöverföringar till u-länderna blir av stor betydelse.

Dels gäller det återslussning av överskottsländernas resurser i ett kortsiktigt perspektiv, dels gäller det att se till att resursöverföringarna till fattiga länder fungerar också på längre sikt.

Nya grepp krävs både av regeringar och av internationella organisationer. Jag skall här nämna några av de punkter vi ger särskild uppmärksamhet i detta sammanhang:

1. En ökning av det officiella biståndet är nödvändig, särskilt i de länder som ännu är långt ifrån 0,7-procentsmålsättningen. Dit hör USA och flera andra västländer med en mycket stark ekonomi. Nya metoder att uppnå denna målsättning måste prövas. Därvid måste man överväga vilka typer av internationell beskattning som kan vara praktiska och ekonomiskt lämpliga. Alla metoder är förvisso inte lämpliga. En skatt på internationell handel t. ex. vore orättvis och olämplig.

2. Alla slag av resursöverföringar måste stimuleras. De internationella finansinstitutionerna har en viktig roll. Genom att öka världsbankens garantikapital eller ändra relationen mellan kapital och inlåning skulle man kunna mobilisera nya kapitalresurser för utveckling.

3. Särskilda insatser för energiproduktion i de oljeimporterande u-länder som har så allvarliga energiförsörjningsproblem att de har det svårt att klara de mest elementära behoven kan kräva nya kapitalinsatser. Världsbanken planerar att skapa särskilda utlåningsmöjligheter för energisektorn. Vi stöder sådana initiativ.

4. De oljeimporterande u-ländernas betalningsbalansproblem kan inte lösas på kort sikt. Ökad andel icke projektbundna lån, s. k. programlån, från internationella utvecklingsbanker, måste eftersträvas. IMF:s roll i recyclingprocessen måste stärkas och Valutafondens behov av resurser tillgodoses. IMF har redan modifierat villkoren för sitt bytesbalansstöd och även öppnat möjligheter för längre återbetalningsperioder.

5. Skuldfrågan måste särskilt bevakas även i fortsättningen. UNCTAD kom i höstas överens om vissa riktlinjer för framtida konsolideringar. Man måste hjälpa u-länderna att undgå betalningskriser, vilka f. ö. skulle kunna få svåra verkningar också på andra håll i världen.

Vi är medvetna om att snabba resultat är svåra att uppnå på många av dessa områden.

Men det ökade ömsesidiga beroendet innebär att en planmässig ökning av resurserna till den fattiga delen av världen inte bara är en humanitär plikt utan också en av förutsättningarna för industriländernas framtida ekonomiska tillväxt. Vi kommer från svensk sida att energiskt driva denna linje i de förhandligar som nu förestår.

Sverige kan också genom egna åtgärder bidra till den opinionsbildning som är nödvändig för att driva fram internationella åtgärder.

Bland det viktigaste vi kan göra är att hålla fast vid enprocentmålet trots de ekonomiska problem vi f. n. brottas med. Vårt bistånd är en del av Sveriges utrikespolitiska profil.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

Anf. 72 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret.

Bakgrunden till interpellationen är det arbete som under föregående årtionde har bedrivits för att minska skillnaderna mellan fattiga och rika länder och att påskynda utvecklingsgraden hos de fattiga. Förslaget om en ny ekonomisk världsordning är det hittills viktigaste instrumentet för att söka minska den globala ojämlikheten. Den långsiktiga bakgrunden till detta förslag var givetvis den olikartade resurstillgången och levnadsstandarden mellan u-länder och i-länder. Den akuta orsaken till att u-länderna vid årsskiftet 1973-1974 begärde en extra session i FN för att behandla förslaget om en ny ekonomisk världsordning var verkningarna av världssvälten och världsinflationen i början av förra årtiondet. Den av oljekrisen framkallade världsinflationen drabbade de råvaruproducerande u-länderna särskilt hårt. I-ländernas exportprodukter till u-länderna steg snabbare i pris än de råvaror som u-länderna exporterade. U-länderna fick betala mera till i-länderna. U-ländernas bytesbalans försämrades och deras skuldbörda ökade drastiskt. Den ökade belastning på u-länderna som skapades av världsinflationen har beräknats vara fem gånger större än ökningen av biståndet till u-länderna under samma tid.

Det var mot denna bakgrund som u-länder med mycket olika politiskt system och mycket olika ekonomisk utvecklingsgrad kunde samlas bakom kravet på ett nytt internationellt ekonomiskt system. U-länderna kunde vidare konstatera att den internationella biståndsverksamheten under den perioden, räknat i fast penningvärde, faktiskt hade minskat.

Den av världsinflationen framkallade ekonomiska krisen i de råvaruproducerande länderna sammanföll vidare i tiden med ett antal valutakriser i mitten av 1970-talet. Detta ledde till krav på tillskapande av någon typ av fast världsvaluta, som skulle hindra att valutaförändringar blev avgörande för ett lands exportinkomster.

I det nya ekonomiska systemet ingick olika instrument för att stabilisera u-ländernas exportinkomster. Man har t. ex. föreslagit att när priset sjunker på en råvara som är central i ett lands export så skall detta land kunna få ekonomisk kompensation. På det viset skulle i första hand de länder som i sin

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

export är beroende av en enda vara kunna få garantier för en viss exportinkomstnivå. Kompensationen till de länder som drabbades av förändringar i råvarupriserna skulle i princip bestå av lån ur en fond administrerad av den Internationella valutafonden.

Under vissa förutsättningar skulle dock de fattigaste länderna kunna bli befriade från återbetalningsskyldighet till fonden, och då skulle kompensationsen alltså i princip vara bidrag. Det här sammanhänger med frågan om skuldavskrivningen, och u-länderna har vid upprepade tillfällen rest krav på avskrivning av en del av de skulder som har uppstått till följd av tidigare biståndskrediter.

Ett mera långtgående inslag i den nya ekonomiska världsordningen var tanken på indexreglerade världspriser. Genom indexreglerade priser skulle förhållandet mellan i-ländernas exportinkomster och u-ländernas exportinkomster vid oförändrad varumängd bli stabil. Till principen om fasta exportinkomster för u-länderna hör också tankar om buffertlager i internationell regi, som skulle hindra att fluktuationer i efterfrågan på en viss råvara skulle drabba det land som för sin ekonomi var beroende av en enda råvara. U-länderna krävde att FN:s handelsorgan (UNCTAD) skulle upprätta en stor i-landsfinansierad fond som skulle bekosta dessa buffertlager, vilka alltså i sin tur skulle hindra stora prisfluktuationer.

Förslaget om en ny ekonomisk världsordning behandlades första gången i FN:s generalförsamlings sjätte extra session på våren 1974 och återupptogs vid generalförsamlingens sjunde extrasesion 1975, då principiell enighet nåddes inom världsorganisationen kring deklarationen om en ny ekonomisk världsordning.

Betydelsen av beslutet om den nya ekonomiska världsordningen låg i att den var ett första försök att på global bas ta itu med utvecklingsproblemen. Den ställde stora krav på uppoffringar från den rika världens sida. Om man där stannade vid några vackra fraser om betydelsen av ett förbättrat samarbete, några marginella förändringar i u-ländernas marknadstillgång och några nya fonder inom FN-systemet skulle naturligtvis resultaten i realiteten bli mycket begränsade och besvikelsen i u-världen stor.

Jag tror att man nu, fem år senare, måste konstatera att den rika världen aldrig levde upp till de förhoppningar som hade knutits till det fortsatta arbetet på den nya ekonomiska världsordningen och på den utmaning att finna globala lösningar av utvecklingsproblemen som denna resolution utgjorde. Låt vara att arbetet har fortsatt – vid UNCTAD-konferenserna, vid den s. k. nord-syddialogen och inom andra delar av FN-systemet – så har likväl de konkreta resultat som många trodde skulle komma fram ur arbetet med en ny ekonomisk världsordning i allt väsentligt uteblivit. Den nya ekonomiska världsordningen blev inte som man tänkt sig en metod att omstrukturera världshandeln och världsekonomin för att därmed höja levnadsvillkoren för människorna i de fattiga länderna. Den blev inte en väg till ett nytt internationellt samarbete där alla världens länder kunde medverka på jämställd bas.

Från svensk sida har vi i de många förhandlingar som under dessa år ägt

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

rum – inom och utom FN – sökt ge vårt stöd till de konkreta förslag som skulle följa upp resolutionen om en ny ekonomisk världsordning. Vi har verkat för en internationell överenskommelse om skuldavskrivning för u-länderna. Vi har på olika sätt sökt driva fram en höjning av andelen offentligt bistånd, så att det skulle bli möjligt att inom rimlig tid förverkliga FN:s biståndsmål på 0,7 % av bruttonationalprodukten. Men resultaten har i stor utsträckning uteblivit. I många länder har ingen ökning alls skett utav biståndet räknat i reala termer, och under de senaste åren har överföringarna till u-länderna från några av de stora industriländerna rent av minskat.

Jämförelsen mellan 1975 och 1980 visar att förståelsen i västvärldens rika länder var ringa för att det var en gemensam uppgift att skapa en fungerande handel och en effektiv marknad där inte länder eller varor diskriminerades. Den rika världen, ledd av Förenta staterna och Sovjetunionen på var sin sida, tog aldrig till vara de instrument för internationellt samarbete som den nya ekonomiska världsordningen hade kunnat utgöra.

Den faktiska utvecklingen i de fattiga länderna har bara i relativt få stater varit gynnsam. Alltjämt gäller att fattigdomen, svälten och massarbetslösheten är dominerande inslag i u-länderna. Livsmedelsbristen i de värst drabbade länderna har inte kunnat hävas, vare sig genom livsmedelsleveranser från den rika världen eller genom förbättringar i den inhemska livsmedelsproduktionen. Mycket tyder dess värre på att den kusliga spådom som Morris Strong gjorde för fyra år sedan, nämligen att 1 miljard människor kommer att dö av svält före år 2000, är riktig. Också barnadödligheten har förblivit stor. För några dagar sedan nådde oss UNICEF:s rapport att mer än 10 % av de barn i världen som fötts år 1979 nu är döda.

Herr talman! Jämförelsen mellan 1975 och 1980 tecknar alltså – såsom också utrikesministern säger i sitt interpellationssvar – en ganska nedslående bild. Utvecklingsansträngningarna har inte varit så framgångsrika som man då tänkte sig, och utvecklingsoptimismen har delvis brutits. Då föreställde man sig att välståndet trots allt var ett uppnåeligt mål för alla och överallt. Man trodde att produktionsstegringen i den industrialiserade världen kunde nyttiggöras för det stora flertalet och att också utvecklingsländerna så småningom skulle få dragligare förhållanden, i första hand genom en ökning av industriproduktionen. De rika länderna skulle då tillfälligt, i avvaktan på denna utveckling, kunna lindra nöden genom biståndsinsatser. Nu är det inte många som vågar hävda att välståndet och freden är möjliga att realisera i hela vår värld.

Det är emellertid, herr talman, inte avsaknaden av konkreta förslag till lösningar av den fundamentala obalansen mellan fattiga och rika länder som saknas. Tvärtom: alltifrån Romklubben till Brandt-kommissionen har betydelsefulla analyser tagits fram och värdefulla förslag sett dagens ljus. Det avgörande har i stället varit viljan att finna lösningar.

Den s. k. globala rundan erbjuder nu en ny möjlighet att överbrygga motsättningarna mellan i-länder och u-länder och att utveckla ett globalt samarbete, till nytta för alla länder. Det nya med den globala rundan ligger sannolikt främst i att energiförsörjningsfrågorna inkluderats och att denna

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

globala överenskommelse på det viset – som också utrikesministern påpekade – kan bli en faktor som driver på i-ländernas framtida tillväxt. I-ländernas behov av en säker energiförsörjning kan kopplas till u-ländernas behov av industriprodukter och teknologi. Det är inte minst värdefullt i en situation med ett lågt kapacitetsutnyttjande inom industriländerna.

Det nya i tankegångarna bakom den globala rundan är alltså att stryka under att det finns en nyttogemenskap mellan i-länder och u-länder.

Det är givetvis viktigt att Sverige fortsätter sina ansträngningar att få i gång förhandlingsmaskineriet för den globala rundan, och jag noterar utrikesministerns förväntan att förhandlingarna skall komma i gång första halvåret 1981. Jag instämmer också i utrikesministerns bedömning att den procedur med en avslutande paketlösning, innehållande konkreta åtgärder på olika områden som förts fram i FN, vore en framkomlig väg.

För svensk del gäller i det sammanhanget bara att fortsätta ett målmedvetet arbete med ambitionen att bekämpa fattigdom, svält, överbefolkning och massarbetslöshet och att med vår egen biståndspolitik som föredöme visa vår medvetenhet om de grundläggande problemen i vår tid. Också i detta avseende delar jag utrikesministerns syn.

Anf. 73 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Efter världskriget delades världen in i rika och fattiga länder. Åtskilliga åtgärder vidtogs för att förbättra förhållandena i en söndertrasad värld. GATT kom till, liksom systemet med fasta växelkurser. IMF och Världsbanken fick sina grundprinciper fastställda, och i stort fungerade denna internationella ordning tillfredsställande under åtminstone 1960-talet. Handeln liberaliserades, och u-länderna fick speciella handelspreferenser.

Men sedan hände något på 1970-talet. Problemen för det internationella valutasystemet kulminerade, och de fasta växelkurserna bröt samman samtidigt som OPEC-länderna fyrdubblade oljepriset. Resultatet blev ökade betalningsbalansproblem och en tilltagande protektionism i de icke oljeproducerande länderna.

1974 antog FN deklarationen om ett handlingsprogram för en ny ekonomisk världsordning.

Det råder enighet om att den gamla världsordningen spelat ut sin roll och att förändringar måste till. Det är därför djupt beklämmande för världen att konstatera misslyckandet vid extrasessionen nu i höst.

Men kan det vara så att svårigheterna att åstadkomma en överenskommelse beror på faktorer som sällan förs fram till ytan och inte bara på de motsättningar i fråga om innehållet i förhandlingar och i fråga om procedurfrågor som råder mellan i- och u-länder?

Det finns en tendens, inte minst i vårt land, att vid behandling av sådana här frågor "skära i- och u-länder över var sin kam".

Har inte 1970-talet med sin växande osäkerhet om framtida ekonomisk utveckling och stora förändringar i ekonomiska maktförhållanden medfört att olikheterna mellan olika i-länder har skärpts på samma sätt som mellan olika u-länder, vilket utrikesministern påpekade i sitt svar?

Låt mig ta u-länderna först. Sydkorea, Singapore, Hongkong och Taiwan kan i dag knappast karakteriseras som u-länder. Deras bruttonationalprodukttillväxt har vida överträffat de flesta i-länders. De har medvetet och lyckosamt praktiserat en renodlad exportfrämjande politik. De har en fri valuta- och kapitalmarknad, inga tullar och handelshinder och har lyckats med en inre inkomstutjämning.

Andra länder som tidigare betraktats som u-länder har uppnått enastående ekonomisk tillväxt genom förekomsten av egen olja.

Den viktigaste delen inom en ny ekonomisk världsordning är frågan om resursöverföringar resp. en ökad handel.

Jag vill nu fråga utrikesministern om det är rimligt att tänka sig att också andra u-länder skall kunna åstadkomma motsvarande tillväxt genom en intensiv satsning på export, inte bara av råvaror utan också av industriprodukter, när dessa länder genom ökat bistånd och resursöverföringar bygger upp sin egen industri.

Hur kommer då i-länderna att reagera? Kommer vi att möta en växande protektionism? Vilken beredskap har vi att möta konkurrensen, och hur villiga är vi att avstå från den? Vi kan ju själva erinra oss debatten i Sverige när det gäller tekoindustrin. En växande industrialisering i och export från u-länderna får klara och preciserade följder för vår egen och andra i-länders produktion med krav på ökad forskning och utveckling för att klara det teknologiska framförhållande som blir nödvändigt för i-världen om den inte skall avskärma sig genom ökade handelshinder och därmed motverka den nya ekonomiska världsordningen.

En annan sak: I utrikesministerns svar saknar jag en antydning om att alla i-länder måste samordna sina insatser så att de blir lika värda. Vad innebär det? Vi har i dag i världen två stora maktblock. Varför förs det inte fram krav på att östländerna skall ta sitt ansvar? Fortfarande accepteras att östländer vägrar att ge bistånd i konvertibla valutor. Hela diskussionen om en ny ekonomisk världsordning har koncentrerats till en fråga om växande handel och resursöverföringar från de västliga marknadsekonomierna till u-länderna, samtidigt som många av de senare i allt högre grad anammar en öststatspolitik i de egna länderna.

Det vore därför intressant att höra utrikesministerns uppfattning om öststatsekonomiernas roll, såväl i de förhandlingar som pågår som i de framtida resursöverföringarna. Särskilt intressant blir detta när det gäller den nya strategin inför det tredje utvecklingsårtiondet.

Så till frågan om resursöverföringar. Som svar pekar utrikesministern på recycling, bl. a. med hänsyn till industriländernas betydande outnyttjade produktionskapacitet. Men, herr utrikesminister, det är väl i hög grad kortsiktigt. Enligt min uppfattning måste man se frågan om massiva resursöverföringar i ett längre perspektiv, eftersom det gäller strukturella problem i u-länderna, vilkas lösning varken kan eller får vara beroende av konjunkturväxlingar i västvärlden. Man kopplar helt enkelt samman resursöverföringarna med konjunkturstimulans.

När det gäller resursöverföringen i stort är väl annars Brandt-rapportens

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

förslag riktigt med sitt påskyndande av industrialiseringsprocessen och en snabbare produktivitetstillväxt. Men här fyller också de privata kapitalrörelserna en uppgift, och det nämns inte i utrikesministerns svar. Internationell upplåning är ju, en ren tillförsel av resurser, liksom joint ventures, då privat kapital blandas med bistånd. Det gäller – det vill jag gärna säga – inte i samma grad de allra fattigaste u-länderna. Men man får inte underskatta den privata kapitalmarknadens betydelse för resursöverföringarna.

Utrikesministern säger så i sitt svar att större delen av OPEC-överskottet motsvaras av stora finansiella underskott i i-länderna. OPEC-ländernas samlade tillgångar har ökat dramatiskt under de senaste åren, men eftersom min taletid är ute ber jag, herr talman, att få återkomma senare när det gäller OPEC-ländernas ekonomi.

Anf. 74 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Ingrid Sundberg ställde en rad frågor. Somliga kan jag svara på, andra kan varken jag eller någon annan svara på.

En svår fråga är: Kan andra u-länder utvecklas industriellt lika snabbt som den serie av länder som Ingrid Sundberg nämnde? Ja, jag tror att det kommer att fortsätta att växa upp tidigare industriellt underutvecklade länder med en betydande konkurrensförmåga gentemot de gamla industriländerna. Det kommer att ske i de u-länder där man har naturliga resurser för industriell verksamhet och där man har de politiska, sociala och ekonomiska förutsättningarna att ta vara på dessa resurser. Utvecklingen kommer kanske att gå snabbare även i fortsättningen än vi har förutsatt. Ingen trodde väl för 20–30 år sedan att Sverige skulle få stora problem när det gäller att sälja sådana basvaror som massa, papper, malm, stål och rent av verkstadsprodukter på grund av konkurrens från länder som då inte ens var länder utan koloniala, undertryckta och fattiga områden. I dag har en del av dessa länder vuxit sig starka och skapar en del av den nya ekonomiska världsordning som vi alla talar så mycket om.

Ingrid Sundberg frågar också om vi har en beredskap och en vilja att ta emot denna import av råvaror och fabricerade varor. Jag hoppas att det skall visa sig att vi har den beredskapen och den viljan. Förutsättningen för att dessa länder kunnat bli ekonomiskt relativt starka, liksom förutsättningen för att Sverige en gång blev det, var ju att det finns en fungerande världshandel.

I det korta perspektivet kan det vara frestande att framför allt i ekonomiskt besvärliga lägen avskärma sig från omvärlden och förhindra import på sektorer där vi själva har sysselsättningssvårigheter. I det långa loppet har vi alla nytta av att frihandeln bevaras och stärks. Där vi blir utkonkurrerade får vi försöka hitta andra marknader med andra produkter, marknader där vi kan vara framgångsrika.

Vidare: Har inte alla i-länder i världen ett gemensamt ansvar gentemot u-länderna, både på handelns område och när det gäller biståndsöverföringar? Har inte också öst ett sådant ansvar? Svaret är ja. Jag har många gånger gett uttryck för den indignation som den svenska regeringen – och jag tror

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

riksdagen – känner inför den nästan fullständiga likgiltigheten från öststaternas sida när det gäller att delta i ansträngningar för social och ekonomisk utveckling i de u-länder på vilkas sida de i politiska sammanhang gärna säger sig stå och vilkas politiska sympatier de också försöker få – men som de sällan kvitterar med några ekonomiska hjälpinsatser.

Det konstaterandet hindrar naturligtvis inte att man kan känna en motsvarande indignation över att ekonomiskt rika länder som Förenta staterna och andra avancerade västliga i-länder inte förmår komma upp till mer än en tredjedel av det biståndsmål som FN satt upp och som Sverige – med långt mindre resurser – har lyckats nå för ganska länge sedan.

Jag delar det beklagande som både Ingrid Sundberg och Björn Molin uttalat över att de internationella förhandlingarna om råvaror, energi, handel, finansiella och monetära frågor mellan i- och u-länder ännu inte ens har kunnat starta på grund av procedurhinder. Samtidigt vill jag upprepa den förhoppning som jag uttryckte i mitt svar, att förhandlingarna faktiskt skall komma i gång. Sedan den amerikanska regeringen har installerats, sedan utvecklingen inom OPEC förhoppningsvis har stabiliserats och sedan vi nu också har det västtyska valet bakom oss tror jag att framsteg skall kunna nås, så att man i varje fall kan komma i gång med dessa förhandlingar.

Det har talats mycket om utvecklingen i u-länderna, och man har frågat vem som skall göra insatser. Som svar på den frågan vill jag först och främst säga att u-länderna själva naturligtvis måste göra insatser. Det är de själva som hittills har svarat för huvuddelen av de insatser som medfört att de har utvecklats – och under det senaste årtiondet rent av kan redovisa en ekonomisk tillväxt som är större än i-ländernas. Så kommer det också att förbli i fortsättningen. Det är på dem själva det i första hand kommer an. Det är klart att detta kommer att kräva mycket av politisk vilja, mycket av vad Ingrid Sundberg kallade för strukturella förändringar i dessa länder. Det innebär effektivare administration, avskaffande av korruptionen, högre grad av politisk och social ordning över huvud taget.

Men en hel del måste vi också vara beredda att göra. Jag vill peka på några områden där vi kan åstadkomma resursöverföringar på ett naturligt sätt.

För det första måste vi vara beredda att betala stabila priser för de råvaror som u-länderna exporterar. Sverige har därför medverkat till upprättandet av den gemensamma fonden, som har just det syftet.

För det andra måste vi vara beredda – och därvidlag tycks jag ha Ingrid Sundbergs stöd, vilket gläder mig – att ta emot ökad import av färdigvaror, halv- eller helfabrikat, och även understödja u-ländernas marknadsföring av sådana produkter på i-landsmarknaderna. Sverige gör i det avseendet en hel del insatser.

För det tredje måste vi vara beredda att öka det offentliga biståndet. Sverige har uppnått FN:s s. k. 0,7-procentsmål och t. o. m. överskridit det. Skulle alla andra länder också göra det, så skulle det totala internationella bistandsflödet öka med 33 miljarder dollar, vilket skulle innebära mer än en fördubbling och få en helt avgörande betydelse för utvecklingen i u-länderna.

För det fjärde måste vi också räkna med ett vidgat bistånd från de internationella organisationerna. Här kan vi åter peka på att de stora, ekonomiskt starka länderna är de som ger minst till de internationella biståndsorganen, medan små länder – de nordiska, Holland och andra – ger per capita avsevärt större belopp än vad de ekonomiskt starkare länderna anser sig kunna prestera.

För det femte: Björn Molin nämnde skuldavskrivningar. Sverige tog ett initiativ för några år sedan och föregick med vad vi hoppades skulle bli ett gott exempel. På den punkten har vi också blivit sannspådda. Det anses i dag att de fattigaste länderna inte har några problem med sina biståndsskulder – de har i regel avskrivits. Dessa länder har skaffat sig desto större krediter på den enskilda kapitalmarknaden och lider alltså likväl under svår skuldbörda. Det svenska initiativet fick efterföljare och underlättade u-ländernas finansiella situation högst avsevärt.

För det sjätte behövs vad som kallas massiva resursöverföringar. Det kan ske på många sätt. Jag tycker själv att det mest framgångsrika sättet är att öka Världsbankens utlåningskapacitet genom förändringar av de regler som gäller för Världsbankens utlåning. Det skulle inte bara stödja utvecklingsprojekt i u-länderna utan också i hög grad bidra till att nyttiggöra det överflöd av kapital som finns och som i dag skapar inflation i världsekonomin. Jag syftar givetvis på det kapitalöverskott som härrör från oljeländernas oljeexport.

Sist men inte minst är det nödvändigt, som Ingrid Sundberg nämnde, att det privata kapitalflödet också tas i anspråk för reella utvecklingsansträngningar i u-länderna.

Anf. 75 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka utrikesministern för svaret på mina frågor och inte minst för att utrikesministern tog upp frågan om den fria kapitalmarknaden.

I interpellationssvaret säger utrikesministern att OPEC-ländernas tillgångar beräknas vara 120 miljarder dollar. Samtidigt säger utrikesministern att industriländernas skulder är ungefär lika stora, att det alltså finns ett samband där. Jag tycker att det är att vara utvecklingspessimist, för om man går tillbaka i tiden finner man att för bara två år sedan var OPEC-ländernas samlade tillgångar 57 miljarder dollar. Det har alltså skett en enorm tillväxt under bara två år. Vi vet också att arabbankernas tillgångar, om än okända, är ofantligt stora och att inlåningen lär öka lavinartat. De enorma förmögenheterna kommer alltså att börja aktiveras, men i vad mån de kan kanaliseras till Världsbanken och komma u-länderna till godo vet man väldigt litet om. Det skulle vara intressant att få höra utrikesministern ge några synpunkter på vad man kan göra i det fallet. Det är nog ändå så att industriländernas underskott förhoppningsvis inte växer i samma takt, och då är det ju angeläget att åtminstone skillnaden kan komma tredje världen till godo.

Utrikesministern pekar på betydelsen av de internationella finansinstitu-

tionerna. Jag instämmer helt i utrikesministerns uppfattning om den stora roll som de spelar.

I kammaren har vi ju många gånger diskuterat IMF:s roll när det gäller recycling. I och för sig är den väl, kvantitativt sett, ganska begränsad – 10–15 %. Men den är ju av mycket stor betydelse, därför att lån från IMF utgör en sorts garanti för en stabiliserande inriktning av låntagarlandets ekonomi. Det var därför glädjande att utrikesministern betonade vikten av att stärka IMF:s ställning.

Herr talman! Jag är ledsen att ytterligare besvara utrikesministern men skulle vilja ställa ytterligare en fråga: Är det inte något kortsiktigt att betrakta sambandet mellan ledig produktionskapacitet i i-länderna och behoven av utveckling i u-länderna som ett viktigt skäl för att klara u-ländernas problem? Skall verkligen möjligheterna att lösa u-ländernas problem vara beroende av konjunktursvängningar i västvärlden?

Anf. 76 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Man får skilja mellan vad som är det huvudsakliga motivet för olika åtgärder och vad som är effekten av dem. Jag menar inte att man när man diskuterar utvecklingsansträngningarna i de fattiga länderna skall ha som utgångspunkt att stödja ekonomierna i industriländerna. Men vi vet att det fungerar på det sättet att ökad köpkraft i världsekonomin totalt sett – och det blir ju ett av resultaten av att utvecklingen i u-länderna lyckas – kommer hela världsekonomin till godo. Detta borde vara ett stöd för de på solidaritet grundade ansträngningarna att hjälpa u-länderna.

Det är mot den bakgrunden som jag ser det som en angelägen uppgift att dels ta i anspråk det kapital – kapitalöverskott om man så vill – som härrör från oljeexporten och som de oljeexporterande länderna inte själva har resurser att absorbera, dels ta i anspråk det överskott av arbetskraft och tekniskt kunnande som finns i industriländerna, för att tillgodose behov av olika slags investeringar i u-länderna. Många av dessa investeringar är fundamentala för att människor alls skall överleva. Jag kan inte se något fel i det resonemanget.

Jag tycker det är rimligt att använda Världsbanken. Om man ökar Världsbankens utlåningskapacitet – eller snarare medger Världsbanken en större upplåningskapacitet – kommer man att suga upp en del av de oljepengar som annars skulle gå till andra ändamål. Tanken är ju att pengarna därmed skulle komma just utvecklingsansträngningarna till godo, vilket inte skulle bli fallet i en annan situation.

Jag tror till sist att det är nödvändigt att i sammanhanget också säga att om en sådan kraftig utlåningsökning till u-länderna skall vara möjlig, kommer det att krävas särskilda subventionssystem för att klara de fattigaste u-ländernas räntekostnader, så att inte resultatet till sist blir att man ytterligare förvärrar u-ländernas skuldbörda och därmed hela deras ekonomiska situation.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om samarbetet
mellan i-länder
och u-länder*

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

13 § Svar på interpellation 1980/81:46 och fråga 172 om ett oljeembargo mot Sydafrika, m. m.

Anf. 77 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Pär Granstedt har i interpellationen om ett oljeembargo mot Sydafrika ställt följande frågor till mig:

1. Är utrikesministern beredd att ge en fullständig redovisning av vilka svenska företag och svenska intressen som deltar i export och transporter av olja och oljeprodukter till Sydafrika samt teknisk rådgivning, reservdelsförsörjning, kapitalförsörjning etc. till oljeindustrin i Sydafrika?

2. Är utrikesministern beredd att ta initiativ till svensk lagstiftning i enlighet med FN-resolutionen av den 12 december 1979 om oljeembargo?

3. Är utrikesministern beredd att ta initiativ till eller medverka i ett oljeembargo gemensamt med de övriga nordiska länderna samt eventuellt andra västeuropeiska länder som kan tänkas visa intresse (t. ex. Holland och Belgien)?

Bertil Måbrink har frågat om jag avser vidta åtgärder som innebär total isolering av apartheidregimen.

Jag avser besvara interpellationen och frågan i ett sammanhang.

Den svenska Sydafrikapolitiken har ett brett stöd inte bara i vårt land, utan den överensstämmer också med inställningen i övriga nordiska länder, med vilka Sverige samarbetar nära även i denna fråga.

Vi fördömer Sydafrikas apartheidpolitik och Sydafrikas vägran att ge upp den olagliga ockupationen av Namibia. För att få Sydafrika att avskaffa apartheidpolitiken och lämna Namibia måste det internationella trycket mot den sydafrikanska regimen ökas. Den väg FN-stadgan anvisar för att pressa fram en fredlig lösning är i sista hand ekonomiska sanktioner. Sedan länge förespråkar Sverige att FN:s säkerhetsråd inför sådana sanktioner mot Sydafrika.

På senare tid har situationen i landet förvärrats. Det kan betyda att stunden för utbredd våld rycker närmare. Namibiaförhandlingarna, som sedan två år ännu pågår till följd av sydafrikanska förhållningsmanövrer, har av Sydafrika kunnat utnyttjas som skydd mot sanktionsåtgärder. Samtidigt företar Sydafrika upprepade militära angrepp mot grannländer, såsom Angola.

I denna oacceptabla situation har Sverige med ökad styrka krävt att säkerhetsrådet utan ytterligare dröjsmål vidtar effektiva påtryckningsåtgärder. Säkerhetsrådet beslutade 1978 om ett vapenembargo. Aktuella förslag i FN om utvidgning av vapenembargot har vårt fulla stöd.

Bland andra möjliga åtgärder har vi pekat på möjligheten att införa ett oljeembargo. Vi har också krävt att säkerhetsrådet bör överväga stopp för nyinvesteringar och finansiella lån till Sydafrika. Denna höst har vi föreslagit att länder som delar vår grundsyn i en gemensam särskild framställning till säkerhetsrådet ytterligare skall trycka på i denna sak. Diskussionen härom pågår.

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

Redan hotet om sanktioner upplevs som en påtaglig realitet i Sydafrika. Detta framgår av uttalanden av sydafrikanska regeringsmedlemmar och av de motåtgärder som förbereds ifall sanktionshotet förverkligas.

I väntan på att säkerhetsrådet skall handla har vi haft ökad anledning att undersöka vad som kan göras utanför FN:s ram. Fjolårets lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia var ett led i dessa strävanden. Ett viktigt syfte med lagen var att inspirera andra länder att göra något motsvarande och i sista hand skapa ett tryck på säkerhetsrådets medlemmar. Vi vet att holländska regeringen utreder möjligheterna att agera efter svenskt mönster.

Svenska regeringen har nyligen tillsatt en utredningsman för att göra en genomgång av hittillsvarande erfarenheter av lagens effekter och för att med utgångspunkt härifrån kartlägga möjligheterna att vidta åtgärder på andra områden, t. ex. överföring av tjänster.

Ett omfattande stöd lämnas till befrielseörelser i södra Afrika och till apartheidpolitikens offer.

Vi har utlovat kraftigt stöd till de s. k. frontstaternas regionala samarbete som syftar till att minska deras ekonomiska beroende av Sydafrika.

I sitt unilaterala agerande mot Sydafrika måste varje land välja åtgärd alltefter sina speciella förutsättningar. Självfallet bör åtgärden avse områden av någon substans i förbindelserna med Sydafrika, detta även där effekten väntas bli rent psykologisk. Här ligger ett element av trovärdighet i vårt handlande som har beaktats i de svenska åtgärderna hittills.

För att bedöma frågan om ett svenskt oljeembargo mot Sydafrika är det därför väsentligt att man, som Pär Granstedt gör, först frågar sig vilka kontakter vi har med Sydafrika på detta område.

När det gäller oljeprodukter finns en obetydlig, statistiskt belagd exportpost på 0,1 milj. kr. Även om transportsidan är svår att överblicka, eftersom många fartyg utchartras på lång tid, har vi inte belägg för någon svensk oljefrakt till Sydafrika.

Sverige intar också sedan gammalt hållningen att vår medverkan i sanktioner mot annan stat förutsätter ett beslut eller en rekommendation om sådana åtgärder av FN:s säkerhetsråd.

Sveriges stöd för FN:s generalförsamlings resolution om oljeembargo tar främst sikte på resolutionens uppmaning till säkerhetsrådet att skyndsamt överväga ett sådant embargo. Som framhölls i en gemensam nordisk röstförklaring till resolutionen ser vi dess efterföljande uppmaning till medlemsstaterna att vidta en rad åtgärder som en förlängning av denna centrala paragraf och beroende av att säkerhetsrådet fattar ett sanktionsbeslut.

Församlingsresolutionen aktualiserar därför ingen svensk lagstiftning på området. Av vad jag hittills sagt bör framgå att vårt deltagande i en begränsad länderkrets för att genomföra ett oljeembargo mot Sydafrika inte är aktuellt. De svenska synpunkterna härvidlag torde i allt väsentligt delas av övriga nordiska länder.

Av det som sagts får även Bertil Måbrinks fråga i huvudsak anses besvarad.

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

Naturligtvis kan berörda svenska företags eventuella investeringar i säkerhetssystem vid sina fabriker i Sydafrika komma att falla under lagen för förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika. Vi följer noga den ökande militariseringen i Sydafrika och konsekvenserna av den utvidgade lagstiftningen på området.

Sammanfattningsvis måste vårt huvudmål förbli att söka få till stånd ett säkerhetsrådsbeslut om sanktioner mot Sydafrika. Detta är vad Sydafrika fruktar. Ett fortsatt tryck mot säkerhetsrådet kan därför ha väl så stor psykologisk inverkan på Sydafrika som staters enskilda åtgärder.

Anf. 78 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min interpellation.

Av svaret framgår det att – som vi väl vet – Sverige sedan lång tid är pådrivande när det gäller aktiviteter mot apartheidregimen i Sydafrika – det gäller såväl handlande inom FN för att få till stånd sanktioner som stöd till befrielseströrelser.

När det gäller Sydafrika har vi dessutom gått så långt att vi har frångått en annars viktig princip, nämligen att bara vidta sanktioner när det finns ett beslut eller en rekommendation från säkerhetsrådet. Vi har fattat beslut om ensidiga sanktioner, som förbud mot industriinvesteringar, därför att vi anser att Sydafrika är ett exceptionellt fall. Vi menar att även om vi kan ogilla många regeringar i världen av olika skäl, så är just apartheidregimen i Sydafrika ett specialfall som kan motivera att det vidtas ensidiga svenska sanktioner. Vi kan på det sättet visa vår avsky och försöka bidra till påtryckningarna.

Det finns i utrikesministerns svar på denna punkt en viss ambivalens skulle jag vilja säga. Dels hänvisas i svaret till denna gamla princip som vi i allmänhet tillämpar att bara vidta sanktioner när det finns säkerhetsrådsbeslut därom, dels sägs i svaret: "I väntan på att säkerhetsrådet skall handla har vi haft ökad anledning att undersöka vad som kan göras utanför FN:s ram." Jag tycker att detta uttalande av utrikesministern är mycket bra, och det är naturligtvis också realistiskt. Vi har väl inte alltför stora illusioner om att få mycket snabba och radikala ställningstaganden i säkerhetsrådet. Det var en stor framgång när vi inte minst tack vare svenska insatser fick till stånd ett vapenembargo, och vi hoppas naturligtvis att vi skall få ytterligare beslut i säkerhetsrådet. Men vi är medvetna om – och det framgår också av utrikesministerns svar – att det kan behövas svenska insatser också utanför FN:s ram. Det är naturligtvis här som frågan om en oljebojkott kommer in i bilden.

Generalförsamlingen har uttalat sig för den men vi har ännu inte fått till stånd något säkerhetsrådsbeslut, och det är ovisst om vi kan få det inom en nära framtid.

Om Sverige skall delta i en oljebojkott blir då, såvitt jag förstår, en fråga om huruvida det är meningsfullt att Sverige gör det. Det är klart att en åtgärd som kan upplevas som ett slag i luften snarast kanske kan få ett löjets

skimmer över sig. Det ligger därför mycket i det som utrikesministern säger, då han hänvisar till att vår handel när det gäller oljeprodukter statistiskt sett ligger omkring 100 000 kr. – det är kanske inte mycket att bråka om, och det är i varje fall inte belagt att det finns skeppningar på svenska båtar till Sydafrika.

Men bakgrunden till min fråga är mycket speciell, och den känner naturligtvis också utrikesministern till. Det gäller alltså det parlamentsbeslut som har fattats i Nederländerna med en uppmaning till nederländska regeringen att ta initiativ till en oljebojkott. Den nederländska regeringen har sagt till parlamentet – om jag är rätt underrättad – att man kan tänka sig detta under förutsättning att man får göra det tillsammans med ett antal andra länder, och man har då särskilt pekat på de skandinaviska länderna som har en framskjuten ställning när det gäller påtryckningar mot Sydafrika.

Även om en svensk oljebojkott inte skulle få betydelse med hänsyn till omfattningen av svensk oljehandel eller oljeskeppning till Sydafrika, finns det alltså anledning att tänka sig att en svensk medverkan – en svensk beredvillighet att medverka i en sådan här bojkottaktion – skulle kunna dra med sig en internationell bojkott, omfattande länder som spelar en mycket större roll för den internationella oljehandeln än vad Sverige gör. Därmed skulle vi kunna få en effekt. Ser man frågan om ett svenskt deltagande i en bojkottaktion mot denna bakgrund, blir den betydligt större än vad exporten på 100 000 kr. ger vid handen.

Jag skulle, för att vara mer konkret, vilja ställa en fråga till utrikesministern. Låt oss anta att vi ser en möjlighet till en internationell bojkott, med deltagande av ett antal i detta sammanhang betydande länder i Europa, som vi tror kan få en faktisk effekt på situationen i Sydafrika. Om Sveriges medverkan i en sådan bojkottaktion kan ha betydelse för att bojkotten alls kommer till stånd, är utrikesministern då beredd att ta initiativ till svensk medverkan i en sådan aktion? Jag säger detta även mot bakgrund av att ett stort antal oljeexporterande länder redan bojkottar Sydafrika. Det finns alltså en grund att här bygga vidare på. En oljebojkott som inkluderar några av de stora skeppar- och handelsländerna på detta område skulle faktiskt kunna få en mycket påtaglig effekt på Sydafrikas försörjningsläge, även utan ett beslut i säkerhetsrådet.

Herr talman! Avslutningsvis är alltså min fråga: Om en sådan här möjlighet till en effektiv bojkottaktion uppstår och Sveriges handlande har betydelse, kan man då tänka sig att Sverige deltar i en sådan bojkottaktion?

Anf. 79 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag tackar för svaret på den fråga som jag har ställt.

Den lag om förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika som har funnits sedan förra året var naturligtvis ett steg framåt i vårt avståndstagande från den avskvärda rasistregimen.

Det är ingen överdrift att konstatera att lagen redan när den antogs var

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

behäftad med brister. Lagen gör det ju som bekant möjligt att ge dispenser när det exempelvis gäller ersättning av förslitet material. Sådana dispenser innebär att man samtidigt utökar produktionskapaciteten i Sydafrika. Man kan inte ersätta en 20 år gammal maskin med en ny och tro att kapaciteten skall vara densamma.

Regeringen har dessutom varit ganska generös när det gäller dispensgivningen. I stället borde man ha sagt nej till varje dispensansökan.

Dessutom hade det riktiga varit att man från början helt förbjudit svenska företags verksamhet i Sydafrika. Detta har den borgerliga regeringen motsatt sig. Regeringen kryper bakom FN och menar att det är FN som skall ta initiativ till en bojkott av Sydafrika på alla områden. Då först skulle den bli effektiv. Det är klart att ju fler länder som deltar i en bojkott, desto effektivare bekämpas apartheidregimen. Men det betyder inte att en total svensk isolering av Sydafrika skulle vara verkningslös. Jag anser att den skulle få avsevärda effekter och bidra till att rasistregimen skulle få sig en känbar örfil, som dessutom skulle påskynda regimen fall.

Jag påstår detta därför att de svenska företagens verksamhet i Sydafrika är så omfattande och berör sådana områden som är livsviktiga för rasistregimens ekonomiska och militära politik.

Mai Palmberg har i en bok med namnet Gränslösa affärer i fem punkter angett vilken betydelse de svenska företagens verksamhet i Sydafrika har för den sydafrikanska ekonomin:

1. De ställer teknologiskt kunnande till Sydafrikas förfogande i nyckelbranscher som kullagerförsörjning, kraftöverföring och gruvmaterialtillverkning.

2. De ger Sydafrika politisk prestige.

3. De underlättar mekaniseringen inom gruvhanteringen i ett läge då bristen på arbetskraften är akut.

4. De bidrar genom sitt stöd till gruvsektorn också till Sydafrikas ekonomiska expansion.

5. De bidrar aktivt till energiförsörjningen, bl. a. genom Atlas Copcos, Alfa-Lavals och Sandviks leveranser till SASOL-projektet – ett projekt där man försöker utvinna olja ur kol.

Dessutom har det – som jag tagit upp i min fråga – det senaste halvåret skett sådana förändringar som gör att de svenska företagen ytterligare binds upp till den omfattande militarisering som skett i Sydafrika. Det är framför allt två lagar som innebär att svenska företag som åläggs vissa uppgifter av rasistregimen och som innebär att svenska företag tvingas ställa sig på rasistregimens sida mot den förtryckta majoritetens krav på demokrati och frihet.

Det finns en lag i Sydafrika som kan tvinga företag att direkt involveras i militärapparaten. Det är alltså industrier som producerar sådant material som är nödvändigt för exempelvis rustningsindustrin och militären. Sådana företag skall lyda direkt under försvarsministeriet. Enligt säkra källor är SKF redan utsett och inordnat i den sydafrikanska rustningsindustrin. Med säkerhet kan man utgå från att detta också gäller Sandvik, Alfa-Laval och

Atlas Copco.

Pär Granstedt har tagit upp frågan om oljeembargot. Jag tycker att det är dåligt av den svenska regeringen och av utrikesministern att tillbakavisa kravet att man skulle ta initiativ så att ett antal länder förutom Sverige kan få till stånd ett sådant här effektivt oljeembargo mot Sydafrika. Det är viktigt.

Men det är lika viktigt att man nu försöker åstadkomma en total isolering av Sydafrika, dvs. att de svenska företagen förmås att över huvud taget inte ha någon verksamhet i Sydafrika. Utrikesministern har inte tillbakaviserat uppgifterna om de nya lagarna som tvingade in svenska företag i militärapparaten och krigsindustrin. Dessutom spelar de svenska företagen en viktig roll för den sydafrikanska ekonomin. Det påstår de ju själva, exempelvis i stora annonser i de sydafrikanska tidningarna. Därför är oljeembargot och isoleringen viktiga.

Alfa-Laval skänkte i våras en s. k. försöksanläggning för framställning av metanol till Sydafrika. Sydafrikaregimen är väl medveten om att det finns en fara med oljeembargot, och därför pågår det nu en febril verksamhet för att ersätta olja med andra energi- och bränsleformer. Och i det läget går alltså ett svenskt företag in och skänker en metanolanläggning där man skall försöka att i stor skala framställa metanol. Dessutom deltar, som jag sade tidigare, Alfa-Laval med livlig aktivitet i försöken att göra olja av kol.

Jag tror att båda de här sakerna – total isolering och oljeembargo – är viktiga i nuvarande läge. Jag förstår inte riktigt vad utrikesministern menar när han säger: "Vi följer nog den ökande militariseringen i Sydafrika och konsekvenserna av den utvidgade lagstiftningen på området."

Om jag inte har fel i vad jag sagt nu om de utökade lagarna, om svenska företags betydelse för den sydafrikanska ekonomin och om de svenska företagens aktivitet i samband med att Sydafrika försöker hitta andra energiformer, vad är det då som ytterligare krävs för att vi skall gå vidare och försöka få till stånd en total isolering av apartheidregimen? Vad är det som saknas enligt utrikesministerns uppfattning? Kan man egentligen komma längre i samarbetet med rasistregimen? Kan man spela en mera betydelsefull roll än vad de svenska företagen gör just nu? Måste vi inte nu vidta ytterligare åtgärder?

Anf. 80 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Jag har i säkert ett dussintal debatter försökt klargöra för Bertil Måbrink att vi har vissa principer för svenskt handlande när det gäller sanktioner. De kan enklast uttryckas så att vi på handelsns område håller oss till de internationella förpliktelser vi iklätt oss. Det innebär att avsteg görs bara när beslut om sådana fattats av FN:s säkerhetsråd. Så länge den förutsättningen inte är uppfylld kan några ensidiga svenska handelsblockader eller bojkotter inte sättas in mot Sydafrika med mindre än att vi bryter mot grundläggande och av riksdagen fastslagna principer.

Vi bör naturligtvis eftersträva att säkerhetsrådet fattar sådana beslut som möjliggör för oss att delta i sanktionsåtgärder mot Sydafrika. Vi har också

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

tagit initiativ i den riktningen när det gäller nyinvesteringar. Vi vill emellertid gärna behålla vår trovärdighet i FN-sammanhang, och därför brukar vi innan vi ställer krav invänta tillfällen då det kan bedömas som någorlunda realistiskt att vi kan få gehör för dem. När det gäller oljeembargot har vi ännu inte bedömt att en sådan situation föreligger, även om vi haft kontakter med andra länder för att diskutera intresset av en gemensam hänvändelse till säkerhetsrådet med krav på ett oljeembargo.

Vad sedan gäller Pär Granstedts allmänna fråga hade den ungefär följande innebörd: Om en situation skulle uppstå så att Sverige skulle kunna delta i en internationell bojkott, kommer vi då att medverka till en sådan? Jag vet inte riktigt vilken typ av situation Pär Granstedt tänker på, men jag tror inte att det vore särskilt meningsfullt att vi engagerade oss i en nordisk aktion tillsammans med Holland, som här har nämnts. Jag gör det av det skälet att Sverige inte exporterar någon olja och att vi inte heller har någon oljefrakt på svenska kölar till Sydafrika. När det gäller Norge har regeringen där förvässat sig om att de företag som utvinner olja och gas på norska kontinentalsockeln inte säljer den vidare till Sydafrika. De övriga nordiska länderna har ingen olja att sälja. Jag tror alltså att det vore ett ganska meningslöst slag i luften att begränsa en aktion på det viset att den skedde med deltagande endast av dessa nationer. Jag ser inte att vi har någon anledning att över huvud taget göra avsteg från den princip som jag har deklarerat, nämligen att handelssanktioner skall vara beslutade av FN:s säkerhetsråd för att Sverige skall kunna delta i dem.

Anf. 81 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Snusförnuftiga utrikesministrar eller skolmästaraktiga sådana har aldrig imponerat på mig.

Man införde en nyinvesteringsförbudslag. Den skulle inte gå längre än att man lät de svenska företagen övervintra i Sydafrika till dess att apartheidregimen och detta system skulle försvinna. Så fördes diskussionen. Men nu försöker Ola Ullsten göra detta till en handelsfråga, trots att jag har redogjort för vad som sedan har hänt i Sydafrika. Det rör sig ju inte enbart om handel, utan om att svenska företag har produktion i Sydafrika. Det är ju någonting annat än vanlig reguljär handel mellan olika länder. Det trodde jag att en svensk utrikesminister hade begripit. Eller också begriper Ola Ullsten det, men vill inte diskutera vad det handlar om utan försöker föra över diskussionen till ett annat plan.

Det rör sig också om att rasistregimen har antagit ett antal lagar som gjorts ännu mera raffinerade under det här året. Dessa lagar har tvingat in de svenska företagen i Sydafrikas militärapparat. Det är ju det som det handlar om. Jag har frågat om inte detta ger oss anledning att ta ytterligare ett steg för att isolera apartheidregimen. Det visar sig alltså att de svenska företagen aktivt deltar i apartheidsystemets militärapparat mot den förtryckta folkmajoriteten.

Vidare har jag pekat på hur de svenska företagen aktivt stöttar upp den sydafrikanska ekonomin just genom sin betydelse på olika viktiga industri-

avsnitt. Dessutom har jag visat att Alfa-Laval nu aktivt deltar för att utvinna olja ur kol. Dessutom skänkte företaget i våras en försöksanläggning för framställning av metanol.

Det är alltså dessa saker som jag har tagit upp. Utrikesministern måste ju ha ännu bättre kunskaper än jag. Har jag fel eller har jag rätt, och vilka slutsatser drar utrikesministern? Handlar det fortfarande bara om att övervintra eller rör det sig om någonting annat?

Anf. 82 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag måste erkänna att jag har litet svårt att genomskåda utrikesministerns argumentation då det gäller de svenska möjligheterna att genomföra en oljebojkott.

Såvitt jag förstår bygger grundtanken på två saker. Först gäller det hänvändelsen till FN:s säkerhetsråd. Skall jag tolka vad utrikesministern säger så, att det numera anses att vi kan vidta ensidiga sanktioner gentemot Sydafrika om det handlar om kapitalöverföringar, investeringar och eventuellt också vid överföring av know-how – det håller ju på att utredas –, medan vi däremot är förhindrade att vidta ensidiga sanktioner mot Sydafrika, om det rör sig om olja eller om det över huvud taget kan rubriceras som handel? Är det en ny svensk utrikesdoktrin att vi kan vidta sanktioner beträffande investeringar och know-how, men inte då det gäller sådant som mera allmänt kan rubriceras som handel – och dit skulle då en oljebojkott höra? Det är i så fall intressant att kunna konstatera detta, men jag har svårt att riktigt förstå vad det är som gör skillnaden så enormt stor mellan en kapitalöverföring och en oljeleverans.

Det andra resonemanget går ut på att en handelsbojkott som omfattar bl. a. de skandinaviska länderna och Holland skulle vara verkningsslös. Det är klart att jag förstår synpunkten, om man bara ser på den olja som produceras i den länderkretsen. Men nu är det kanske inte detta som är det stora problemet när det gäller försörjningen med olja i Sydafrika. De allra flesta oljeproducerande stater bojkottar ju redan Sydafrika, men på något mirakulöst sätt får Sydafrika i alla fall en mängd olja. Detta beror naturligtvis på att det är mycket svårt att följa oljans väg från källan till konsumenten. Vill man strypa oljetillförseln är det viktigt att man också angriper transport- och handelsleder. Och på det området är ju fler av de här berörda länderna relativt betydelsefulla och har också en rätt stor potentiell betydelse, eftersom det i flera fall är fråga om betydande sjöfartsnationer. Men vi behöver inte förirra oss in i en alltför djup debatt om enskilda länders betydelse för Sydafrikas oljeförsörjning.

Jag vill i första rummet ha ett principiellt uttalande från utrikesministern. Skulle det vara tänkbart att Sverige gick med i en oljebojkott som inte var beslutad i FN:s säkerhetsråd, om vi hade anledning att förmoda att den bojkotten kunde få betydelse för situationen i Sydafrika och om det var av vikt att Sverige var med? Att jag frågar det här sista beror på att andra länder har hänvisat till Sverige när det har rests krav på att de skall delta i

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

*Om ett olje-
embargo mot
Sydafrika, m. m.*

oljebojkotten. Det kan alltså vara betydelsefullt för andra länders agerande hur Sverige uppträder.

Anf. 83 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Först till herr Måbrink. Vi har en lag som innebär förbud mot nya investeringar i svenska företag i Sydafrika. Om alltså företag vill engagera sig i militärindustrin eller i militärproduktionen i Sydafrika – och detta förutsätter investeringar – kan alltså Sverige förbjuda de investeringarna liksom vi med hjälp av den lagstiftning som finns kan förbjuda alla nyinvesteringar av svenska företag i Sydafrika över huvud taget. Lagstiftningen medger visserligen dispensmöjligheter, men den tvingar inte regeringen att ge dispens.

Till Pär Granstedt skulle jag vilja säga att jag kanske är en aning förvånad över att han inte har klart för sig att det finns en skillnad mellan kapitalöverföring mellan länder och handel. När det gäller handeln har Sverige iklätt sig vissa internationella förpliktelser bl. a. via GATT-stadgan och OECD-regler. Om vi skall kunna delta i en bojkott mot någon stat måste vi bryta mot de utfästelserna. Och vi har sagt att det vill vi inte göra. Vi kan delta i sanktioner bara under förutsättning att säkerhetsrådet har påbjudit dem. Därför försöker vi – där vi tror att vi har möjlighet till framgång att få säkerhetsrådet att fatta sådana beslut.

Vad det gäller kapitalöverföringar däremot finns inga motsvarande internationella bindningar, och därför har vi kunnat anta den ensidiga svenska lagstiftningen, som innebär förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika.

Vad slutligen gäller oljan har jag sagt att det – även om vi skulle acceptera att bryta mot de internationella regler som vi har sagt oss vilja följa på handelns område – skulle förefalla aningen besynnerligt om vi valde ut just varuområdet olja, där det inte förekommer någon som helst export från Sverige. Det vore en föga heroisk insats att säga att vi skall upphöra med en export som vi aldrig har ägnat oss åt.

Anf. 84 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det är riktigt som utrikesministern säger att även investeringar i militära anläggningar eller militär materiel, privatarméer osv. faller under den svenska lagstiftningen när det gäller förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika. Men det är på det sättet att sekretesskraven i Sydafrikas lagstiftning när det gäller det här området säger att de svenska företagen inte får lämna ut uppgifter. Sådan är den sydafrikanska lagstiftningen, och vad jag förstår tvingas de svenska företagen följa den på detta område.

Det är alltså omöjligt, vad jag förstår, för den svenska regeringen att få fram dessa uppgifter – i alla fall kan den inte få dem via de svenska företagen. De kommer inte att få lämna ut dem. Då måste man söka andra vägar.

Anf. 85 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag upplever det som om utrikesministern angriper den här frågan litet väl formalistiskt. Nu är det alltså GATT och andra handelsavtal som är ett hinder. Men om vi ansåg att de övriga skälen var tillräckligt starka skulle vi säkert klara av de problem som dessa handelsavtal utgör. Det tror jag inte, och det tror nog inte heller utrikesministern, skulle bereda några större svårigheter. Det kanske kommer protester från Sydafrika men knappast från något annat håll.

Vi är helt överens om att betydelsen av en svensk oljebojkott materiellt sett skulle bli mycket blygsam. Det framhöll jag även i mitt första anförande, men jag pekade också på att en svensk medverkan har anförts av andra stater som en förutsättning för att de skulle vidta sådana åtgärder. Sverige har alltså i viss mån nyckeln till en mer omfattande bojkottaktion som kan bli betydelsefull. Med hänsyn till den roll som Sverige traditionellt har spelat när det gäller påtryckningar mot Sydafrika tycker jag att det är tråkigt att andra regeringar skall använda Sverige som argument mot de opinionsgrupper i de egna länderna som vill driva fram hårdare sanktioner mot Sydafrika. Sverige kommer i en tvivelaktig position genom den attityden. Om vi ville skulle vi antagligen kunna lämna ett konkret bidrag till ökade påtryckningar mot Sydafrika. Då borde vi inte gömma oss bakom argument av som jag tycker något formell karaktär. På det sättet hindrar vi oss själva att utträta något mot Sydafrika.

Anf. 86 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Herr talman! Den dag som Sverige har nyckeln i sin hand att isolera Sydafrika ekonomiskt tror jag att vi inte en sekund skulle tveka att använda den. Men det har vi inte. Pär Granstedts utgångspunkt är helt fabricerad.

Det finns ett intresse hos den holländska regeringen att samarbeta med de nordiska länderna, och vi har svarat positivt och haft samtal med holländarna i New York. Vid dessa har jag sagt att vi är intresserade av att vi, i ett läge där det bedöms som någorlunda rimligt att vi skulle få framgång, gör en gemensam framställning till säkerhetsrådet för att få sanktioner till stånd.

Jag är en aning förvånad över att Pär Granstedt betraktar våra förpliktelser mot GATT-stadgan och andra regler som garanterar frihandeln i världen som formalistiska och som någonting som man kan strunta i när det passar en. Det gör inte jag.

Anf. 87 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Just i det här fallet menar jag att det är formalistiskt att hänvisa till GATT-stadgan som ett hinder. Om man har den politiska viljan att vidta sanktioner mot Sydafrika anser jag att det hindret bör kunna övervinnas. Det var alltså inte fråga om någon generell kommentar om GATT-stadgan.

*Om det kommunala stödet till barnomsorgen***14 § Svar på fråga 1980/81:152 om det kommunala stödet till barnomsorgen****Anf. 88** Socialministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Ingegerd Troedsson har frågat mig om jag avser att överväga sådan ändring i lagstiftningen att det blir möjligt för kommun att införa vårdnadsbidrag i syfte att ge stödet till barnomsorgen en rättvis utformning.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har nyligen upphävt ett beslut som fattats av Robertsfors kommun om att lämna kommunal vårdnadsersättning till föräldrar för vård av barn i åldern 1–2 år. Ersättningen skulle vara 1 000 kr. per barn och månad.

Jag har under hand fått veta att kommunen kommer att överklaga beslutet hos regeringsrätten.

Frågan om kommunernas möjligheter att lämna ersättning till föräldrar för vård av barn kommer således att prövas av regeringsrätten. Regeringsrättens prövning bör därför avvaktas.

Anf. 89 Förste vice talmannen INGEGERD TROEDSSON (m):

Herr talman! Jag får tacka socialministern för svaret. Som jag anförde i min fråga kan det kommunala stödet till en daghemsplats för de minsta barnen uppgå ända till bortåt 40 000 kr. om året, och för en familjedaghemsp plats kan det kommunala bidraget i allmänhet beräknas till ungefär 15 000 kr. Till det kommer betydande statliga bidrag.

Man kan ju förstå om många föräldrar upplever detta som orättvist. De som kommer i åtnjutande av kommunal barnomsorg får således inte bara statligt stöd utan också ett betydande kommunalt bidrag till vården av sina barn, medan de som själva ordnar med barntillsynen eller som avstår från förvärvsarbete och därmed också från lön för att sköta barnen inte får ett enda öre. Självklart leder detta till en större efterfrågan på kommunal barnomsorg än vi skulle ha med ett rättvisare system.

Man kan därför väl förstå de kommuner som redan har beslutat om eller som överväger vårdnadsbidrag eller vårdnadsersättning till småbarnsföräldrar. Syftet är i allmänhet trefaldigt: dels vill man ge stödet till barnomsorgen en rättvisare utformning, dels hoppas man på så sätt få ett klarare begrepp om det verkliga behovet av kommunal barntillsyn, dels – och inte minst – vill man i en period av nödvändig åtstramning minska behovet av utbyggnad av de mycket kostnadskrävande barnstugeplatserna för de minsta barnen. Bäst vore naturligtvis – det vill jag gärna understryka – om regering och riksdag kunde införa vårdnadsbidrag eller på annat vis ge familjestödet en rättvisare utformning. Men i avvaktan på detta är osäkerheten om den kommunala kompetensen olycklig.

Nu är ju, som statsrådet anför, ännu ingen rättslig prövning genomförd av lagligheten i kommunal vårdnadsersättning och kommunalt vårdnadsbidrag annat än i Västerbottens länsstyrelse, och det beslutet har ju överklagats. Nu menar socialministern i frågesvaret att regeringsrättens beslut bör avvaktas.

Jag beklagar naturligtvis att socialministern inte för dagen är beredd att säga mer än detta, och jag avser att återkomma i frågan, om regeringsrättens beslut skulle ge vid handen att kommunala vårdnadsbidrag är olagliga.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

Om barnomsorgen

15 § Svar på interpellation 1980/81:51 om barnomsorgen

Anf. 90 Socialministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Inga Lantz har frågat mig dels om jag ämnar vidta några åtgärder för att trygga en kvantitativt hög utbyggnad av barnomsorgen, så att åtminstone den begränsade planen från år 1976 kan hållas, dels vilka initiativ jag ämnar ta för att kommunerna skall prioritera byggande av daghem och fritidshem på bekostnad av familjedaghem, dels hur jag ser på de kvalitativa försämringar av barnomsorgen som planeras inom vissa kommuner.

Den år 1976 av riksdagen antagna målsättningen för utbyggnaden av barnomsorgen innebar att hela behovet av barnomsorg för barn till förvärvsarbetande och studerande föräldrar samt för barn med behov av särskilt stöd skulle tillgodoses inom en tioårsperiod, dvs. i realiteten i slutet av år 1986.

Statistiska centralbyrån har på socialdepartementets uppdrag under våren 1980 genomfört en bred undersökning av hur familjerna i Sverige ordnar sin barnomsorg och vilken efterfrågan som fanns under våren och inför hösten 1980.

Jämfört med det antal förskolebarn som under februari och mars 1980 hade plats inom den kommunala barnomsorgen visade undersökningen på en efterfrågan av ytterligare 137 000 platser, varav 99 000 efterfrågade plats i daghem, 33 000 plats i kommunalt familjedaghem och 3 000 plats i annan form av kommunal barnomsorg. Motsvarande efterfrågan för skolbarn var 46 000 platser, varav 38 000 i fritidshem och 6 000 i kommunalt familjedaghem.

Denna undersökning och de av socialstyrelsen sammanställda utbyggnadsplaner som finns i kommunerna visar att kommunal barnomsorg för förskolebarn efterfrågas för totalt 348 000 barn, medan tillgången på platser år 1984 beräknas till 305 000. Jag bedömer det mot den bakgrunden troligt att riksdagens målsättning för barnomsorgen kan tillgodoses.

För skolbarnens del visar jämförelsen att balans mellan tillgång och efterfrågan på platser kan nås redan år 1984. Som förutsättning gäller givetvis att kommunernas utbyggnadsplaner genomförs och att förvärvsfrekvensen inte drastiskt förändras.

Jag vill här gärna tillägga till det svar på interpellationen som utdelats att det i tidningarna i dag finns uppgifter som pekar på att kommunerna planerar en minskning av byggandet under år 1981 av daghems- och fritidshemsplatser. Enligt vad jag i dag på förmiddagen inhämtat från Kommunförbundet, som gjort en rundringning till kommunerna, har en jämförelse gjorts mellan den konsumtionsökning som blev följd av de planer jag tidigare redogjort för och den konsumtionsökning som de nu fastställda budgetförslagen för

1981 innebär. Den minskning som då visar sig motsvarar kostnaderna för ca 4 000–5 000 daghemsplatser och 2 500 fritidshemsplatser. Det är dock inte, med de uppgifter vi har i dag, självklart att dra den slutsatsen att en sådan minskning av ökningen i konsumtionsutrymmet beror enbart på en neddragning av antalet nya platser. Ett ökat kostnadsmedvetande hos kommunerna kan vara en annan och trolig förklaring.

Jag vill också i detta sammanhang påpeka att den allmänna ekonomiska utvecklingen naturligtvis är av avgörande betydelse bl. a. för de faktiska möjligheterna att bygga ut kommunernas barnomsorg. Utrymme och riktlinjer för en ökning av den kommunala verksamheten behandlades av riksdagen under våren 1980. Den nyligen publicerade långtidsutredningen redovisar ett avsevärt mycket mer begränsat utrymme för kommunal konsumtionsökning än vad som då kunde förutses. Och det är naturligtvis den som nu till viss del beaktats av kommunerna. Med utgångspunkt i bl. a. långtidsutredningen kommer en samlad bedömning med riktlinjer för de kommunala verksamheternas utveckling att föreläggas riksdagen under våren 1981 efter överläggningar med kommunförbunden. Regeringen och företrädare för kommunerna är överens om att barnomsorgen är ett prioriterat område.

Kommunernas utbyggnadsplaner visar också att familjedaghemmens andel av det totala antalet platser i heldagsomsorgen beräknas minska från 40 % år 1979 till drygt 32 % år 1984. Byggandet av daghem och fritidshem prioriteras således av kommunerna. Jag vill samtidigt understryka att statistiska centralbyråns undersökning visar att det f. n. finns en otillfredsställd efterfrågan även av nya platser i kommunala familjedaghem och andra former av kommunal barnomsorg.

Som svar på Inga Lantz tredje fråga vill jag nämna att jag har för avsikt att senare föreslå regeringen att förelägga riksdagen den proposition som aviserats med förslag om förenklade statliga regler i barnomsorgen. Bl. a. övervägs sådana ändringar i nuvarande regler att anordnandet av små daghem i bostadsområdena underlättas. Avsikten är att ge kommunerna ökade möjligheter att erbjuda en god barnomsorg.

Anf. 91 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag skall be att få tacka för svaret.

I statistiska centralbyråns barnomsorgsundersökning år 1980 framgår det att efterfrågan på barnomsorg är mycket stor. I denna undersökning efterfrågas kommunal barnomsorg av ca 50 % av förskolebarnen och 30 % av 7–10-åringarna.

För en tid sedan fanns det en annan undersökning, också från SCB, som visade att det 1980 behövs 500 000 daghemsplatser och att det i kommunernas beräkningar skulle behövas 380 000 fritidshemsplatser. Hur man än räknar visar det sig att behovet är jättestort.

Det finns i dag plats för 30 % av förskolebarnen i den kommunala barnomsorgen, och av de 30 procenten får bara 17 % plats i daghem, trots att de flesta föräldrar efterfrågar just daghem. 70 % av förskolebarnen står alltså

utanför den kommunala barnomsorgen.

För barnen i skolåldern är situationen ännu värre. Bara 16 % får plats i den kommunala barnomsorgen och bara 9 % av dessa i fritidshem.

Av den senaste SCB-undersökningen framgår det klart att utbyggnadstakten inte följer efterfrågan och behovet.

Egentligen tycker jag att sådana här undersökningar inte borde behövas. Men så länge man envisas med att bygga ut barnomsorgen inte efter barnens behov av omsorg utan efter barnens föräldrars behov i form av deras s. k. förvärvsfrekvens, så länge fyller sådana här rapporter en funktion.

I dag får alltså bara 17 % av barnen plats på daghem och 9 % plats på fritidshem. Det lär fortfarande finnas kommuner som inte har ett enda daghem, och i många kommuner saknas det avdelningar för småbarn. Det fattas fritidshem i en del kommuner, och för en tid sedan fattades det fritidshem i inte mindre än en tredjedel av kommunerna.

Kommunerna är i dag skyldiga att upprätta s. k. barnomsorgsplaner, men man är inte skyldig att bygga daghem, eftersom det inte finns någon lagstiftning på det här området. Det finns särskilda modeller för hur man upprättar de här planerna. I Huddinge kommun, där jag haft tillfälle att vara med i detta arbete under de år denna skyldighet funnits för kommunerna, har man börjat med en spalt där antalet barn finns, och därefter kommer en ny spalt där det står hur stor procent av barnens föräldrar som förvärvsarbetar samt en spalt som upptar antalet barn med särskilda behov. Sedan redovisas hur många som får plats, därefter kommer den s. k. behovsnivån och sist den s. k. servicenivån.

Under hela det här spaltarbetet med barnomsorgsplanen sker det en uttunning. Först tar man den lägsta anständiga siffra man kan ange för att beräkna den s. k. förvärvsfrekvensen. I Huddinge beräknar man i årets plan den här förvärvsfrekvensen till 60 %, trots att den ligger på 70 % *genomsnittligt* för riket för kvinnor med barn i dessa åldrar. Och i Huddinge ligger denna siffra högre än genomsnittet, för förvärvsfrekvensen är erfarenhetsmässigt större i denna typ av kommuner än i andra. Sedan beräknar man antalet barn med behov av särskilt stöd till 10 %, trots att grannkommunerna redovisar procenttal som ligger mellan 25 och 40. Det sker med andra ord en kraftig uttunning av beräkningarna till dess man kommer fram till den s. k. behovsnivån. Behovsnivån är inte alls detsamma som servicenivån. När man har tagit hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna och de praktiska förutsättningar som finns, bestämmer man var man skall hamna då det gäller servicenivån. Jag vill, för att visa hur det kan skifta, ta ett exempel från Huddinges plan som skall antas på måndag kväll i fullmäktige i Huddinge. För fritidshemsbarnen har man kommit fram till en behovsnivån på 76 % 1985, men servicenivån skall samma år vara 58 %. Det är alltså ett glapp på närmare 20 % mellan behovsnivån och servicenivån.

Herr talman! När riksdagen 1976 anslöt sig till regeringens överenskommelse med Kommunförbundet om att bygga 100 000 platser i daghem och 50 000 platser i fritidshem fram till 1981, så var det bara vpk som hade en annan mening. Vi menade att den överenskomna utbyggnadstakten var

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

Om barnomsorgen

alldeles för låg för att man inom rimlig tid skulle uppnå en acceptabel utbyggnadsnivå. Vårt krav var i stället att man under perioden skulle åstadkomma en successiv höjning av utbyggnadstakten, så att 250 000 platser skulle vara klara 1981. Anledningen till att man successivt ville höja utbyggnadstakten var att man skulle hinna med att öka antalet förskollärare och fritidspedagoger.

I dag är läget sådant att man inte ens kommer att uppfylla den här målsättningen som fastställdes 1976.

Vi menar att utbyggnadstakten måste höjas och att kommunerna måste åläggas att åtminstone följa den av riksdagen fastställda planen. Vi anser att planeringen skall vara inriktad på att inom en tioårsperiod kunna erbjuda alla barn i aktuella åldrar en plats i samhällets barnomsorg.

Kommunerna måste ges ekonomiska möjligheter att klara av en fortsatt och mer intensifierad utbyggnad av barnomsorgen.

Av SCB:s undersökning framgår att kommunerna hade lika många eller fler platser i familjedaghem än i daghem – detta trots att föräldrarna i första hand efterfrågar platser i daghem och fritidshem. Jag kan nämna att i Huddinge kommun planerar den borgerliga majoriteten att bygga ut fritidshemmen att täcka 40 % av det totala platsantalet, alltså nära hälften, trots att föräldrarna inte vill ha den formen av tillsyn. Över huvud taget tycker jag att det i debatten om barnomsorgen märks en tendens att privatisera barnomsorgen. Olika lösningar med s. k. alternativa barnomsorgsformer – trefamiljssystem t. ex. – diskuteras ute i kommunerna. Tankar på överinskrivning gör sig åter gällande.

Det finns också tendenser att lösa den stora kvantitativa efterfrågan på barnomsorg genom att kvalitativt ytterligare försämra barnomsorgen. Det är fel och djupt oroande inför framtiden. I stället bör den kvantitativa och den kvalitativa utbyggnaden ske parallellt.

I svaret som jag fått uttalas ingen oro inför framtiden – vare sig för den kvantitativa eller för den kvalitativa utbyggnaden. Det sågs att 1976 års målsättning var att alla barn med förvärvsarbetande föräldrar och barn med särskilt behov av stöd skulle få plats senast 1986. Hur skall det gå till? Det dröjer ju bara fem år innan vi är där. Karin Söder bedömer det i svaret som troligt att man skall kunna uppnå detta mål. Men hittills har kommunerna inte klarat av barnomsorgen. Vilka garantier finns det då för framtiden, speciellt med tanke på de många kommuner som har dålig ekonomi? Regeringens sparplan betyder ju ytterligare ekonomiska försämringar för kommunerna.

För skolbarnen kommer det att vara full behovstäckning 1984, säger Karin Söder. Men det beror verkligen på hur man räknar. Här finns ett mycket stort dolt behov av platser. Föräldrarna efterfrågar inte barnomsorg för sina skolbarn, av olika orsaker. Man vet att det är hart när omöjligt att få någon plats. Utbyggnaden av fritidshem har eftersatts ännu mer än utbyggnaden av daghem. Därför ställer man sig inte i kö, och man kommer inte in i någon statistik. Avgifterna i många kommuner är också väldigt höga. Det ligger, menar jag, ett stort ansvar bl. a. på Karin Söder när det gäller att klargöra hur

viktigt det är hur skolbarn får social omvårdnad i en trygg miljö när deras föräldrar arbetar.

Karin Söder påpekar att den allmänna ekonomiska utvecklingen är av avgörande betydelse för de faktiska möjligheterna för kommunerna att bygga ut barnomsorgen. Det är verkligen att slå huvudet på spiken. Långtidsutredningen anser att utrymmet för kommunal verksamhet är avsevärt mer begränsat än vad man kunnat förutse. Hur skall då löftena kunna infrias? Inte minst de rapporter vi har fått i dag är oroande på den här punkten.

I en rapport från den s. k. planeringsgruppen för barnomsorg visar det sig att det finns fler orsaker till att kommunerna inte bygger ut barnomsorgen i snabbare takt. Fyra av fem kommuner säger att det är av ekonomiska skäl. Kommunerna har inte råd att bygga. Ungefär hälften av kommunerna sade att det var driftkostnaderna som var svårast, medan en fjärdedel av kommunerna ansåg att investeringskostnaderna var värst. Många kommuner hade svårt att skaffa mark. Det gällde förstås i första hand storstadskommunerna. Denna rapport kom 1979, och siffrorna är väl två eller två och ett halvt år gamla. Förmodligen har det ekonomiska läget ytterligare förvärrats ute i kommunerna, likaså tillgången på markutrymme.

Alla tillgängliga data och alla erfarenheter hittills visar att vpk har haft och har rätt i sina krav när det gäller hur man skall kunna garantera en utbyggnad som motsvarar ett verkligt behov. Vpk har sagt att det behövs en lagstiftning för att trygga barnens rätt till bra daghemsplatser och fritidshemsplatser. Vi har sagt att kommunerna vid all stadsplanläggning måste reservera mark för barnomsorgen, för annars finns det ingen mark senare. Vi har sagt att kommunerna måste få full kostnadstäckning för att bygga bort daghemsbristen, för annars har kommunerna inte råd.

Nu står vi inför ett stort behov av utbyggnad utan att vare sig de praktiska eller de teoretiska förutsättningarna finns för att inom rimlig framtid tillgodose barnens behov av en bra barnomsorg, i varje fall att döma av regeringens passiva ointresse för barnomsorgen, som man kan läsa ut av det svar som jag har fått i dag av Karin Söder.

Till frågan om familjedaghemmens andel säger Karin Söder att familjedaghemmen kommer att minska i antal. Men det kan jag inte utläsa i SCB:s undersökning, och inte heller de erfarenheter jag har från olika kommuner tyder på detta.

När det gäller frågan om kvalitet hänvisar Karin Söder till en proposition som skall komma. Jag förmodar att det är den som skulle komma den 20 november och som jag har läst om i propositionsförteckningen. "Förenklade statliga regler" skall det bli, står det. Det låter ju trevligt, men vad betyder det? Förmodligen betyder det kraftig kvalitetsförsämrning, tvärt emot vad den borgerliga regeringen lovade då man sade att statliga garantinormer, miniminormer, skulle utarbetas för bl. a. gruppstorlek och personaltätthet. Det är ett gammalt löfte som ni avgivit här i riksdagen, bl. a. tillsammans med vänsterpartiet kommunisterna.

Följer man förslaget i departementspromemorian från 1979, nr 3, som jag

förmodar att propositionen tyvärr kommer att bygga på, tas också den enda norm som finns i dag, nämligen ytnormen, bort. Det hela blir bara lösa rekommendationer. "God barnomsorg", säger Karin Söder. Jag tycker man kan förstå vad resultatet blir ute i kommunerna, om man slipper tvingande miniminormer. Fattiga kommuner kommer inte att anse sig ha råd med bra kvalitet i form av bl. a. mindre barngrupper och ökad personaltäthet. Sådana tendenser kan vi redan avläsa ute i kommunerna. Vi kan se hur man börjar tumma på båda dessa kvalitetskrav.

Herr talman! Sammanfattningsvis vill jag säga att jag är mycket oroad för barnomsorgen. Ännu mer oroad blir jag, när jag läser Karin Söders svar. Hon inser nämligen inte de faror som hotar barnomsorgen både kvantitativt och kvalitativt. Karin Söder viftar bort de åtgärder som skulle kunna garantera en bra barnomsorg. Det tycker jag är förfärande.

Anf. 92 BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! När riksdagen 1976 fattade beslutet om att barnomsorgen under en tioårsperiod skulle byggas ut till full behovstäckning och att vi som ett första steg på det arbetet under de första fem åren skulle bygga 100 000 daghemsplatser och 50 000 fritidshemsplatser, stöddes det av en bred majoritet i riksdagen. Centern och folkpartiet anslöt sig ju till den socialdemokratiska regeringens förslag. Dessutom hade vi som bakgrund den överenskommelse som hade slutits mellan regeringen och Kommunförbundet. Vi var glada över den här breda uppslutningen. Vi upplevde den som en garanti för att detta viktiga reformarbete praktiskt skulle kunna genomföras.

Vi anser att alla som deltog i beslutet har ett ansvar i första hand gentemot barnen och föräldrarna för att klara detta. Men det är klart att vi i samband med regeringsskiftet blev oroliga för hur det skulle gå med barnomsorgen. Det blev vi därför att vi förutsåg vilket inflytande moderaterna skulle få och kände till deras motstånd mot barnomsorgen. Vi var oroliga för att centern och folkpartiet skulle byta sida och i regeringen bete sig som de har gjort ute i kommunerna, nämligen intimt samarbeta med moderaterna. Det visade sig också snart att vår oro var berättigad. Alla de åtgärder som skulle ha behövt vidtas för att trygga barnomsorgsutbyggnaden uteblev, trots de rapporter som snabbt kom om att kommunernas utbyggnadsplaner inte var tillräckliga. Alla de förslag som vi lade fram om åtgärder för att påverka situationen – alltifrån ökade statsbidrag för att stimulera kommunerna till krav på en plan för utbyggnad – avvisades också. För egen del har regeringen underlåtit att agera i praktisk handling. Vackra ord har man kostat på sig men inte handling. Tvärtom har vi fått en rad nedslående besked om åtgärder som borde ha vidtagits men som har uteblivit.

Vi har t. ex. fått veta att det inte skall bli någon ny överenskommelse med Kommunförbundet. Den sedan länge utlovade propositionen om barnomsorgen, som också Inga Lantz nämnde, har uteblivit. Ingen kan ge besked om när den skall komma. Det kunde inte socialministern heller – jag hoppas hon kommer att göra det. Det går ju envisa rykten om att förseningen beror på att

också detta är en fråga som regeringen grälar om i långbänken.

Den här förseningen har i sin tur lett till att riksdagsarbetet kraftigt försenats. Det finns bl. a. ett femtontal motioner som väntar på behandling i samband med propositionen. Bland dem finns vår partimotion med krav på en plan för barnomsorgsutbyggnaden. Det är naturligtvis mycket allvarligt att regeringen i denna mycket svåra situation dels själv underlåter att handla, dels försvårar för riksdagen att handla.

Jag kan inte tolka det material som har presenterats under det här året på det lättsinniga sätt som socialministern gör i sitt interpellationssvar, och det tror jag inte heller att så många andra kan göra. Det finns ingen möjlighet att på grundval av det materialet påstå att riksdagsbeslutet skall kunna fullföljas. Det finns heller ingen möjlighet att vifta bort som något betydelselöst att i dag 200 000 barn saknar den trygga omsorg de behöver.

På grund av de faktiska förseningar som ägt rum i kommunernas planering de senaste åren kommer den planerade utbyggnaden av barnomsorgen enligt beräkningar som har gjorts i själva verket inte att kunna fullföljas förrän omkring år 2000.

Det besked som kommit i dag innebär faktiskt att kommunerna nu har skurit ned den planerade ökningen med en fjärdedel. Om det inte är 5 000 daghemsplatser och 2 500 fritidshemsplatser som man har skurit ned, så måste det vara kvaliteten man har dragit ned på. Vad skulle det annars vara?

Jag måste fråga socialministern om hon verkligen tycker att detta är någonting som man inte behöver bry sig om, t. o. m. något man kan lovprisa som ökat kostnadsmedvetande? Är detta något som tyder på att kommunerna prioriterar barnomsorgsutbyggnaden i det svåra ekonomiska läget?

Vi tycker, herr talman, att de borgerliga regeringarna har visat en upprörande brist på ansvar i den här frågan. Men det är ännu inte för sent att *ändra sig*. Därför vill jag avslutningsvis ställa några frågor till socialministern: Känner ni er ännu bundna av och medansvariga för 1976 års beslut och vad som står i regeringsdeklarationen? Är ni beredda att ompröva beslutet att inte sluta någon överenskommelse med Kommunförbundet? Är ni beredda att ansluta er till vårt förslag att utarbeta en plan för barnomsorgsutbyggnaden och redovisa den för riksdagen? Jag vill i det sammanhanget, herr talman, säga att de uttalanden som finns i interpellationssvaret om att en eventuell sådan plan skulle grunda sig på de principer som finns redovisade i långtidsutredningen är ytterligt skrämmande.

Anf. 93 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Jag delar den oro som både Inga Lantz och Birgitta Dahl här har givit uttryck för när det gäller utsikterna för utbyggnaden av daghemmen och fritidshemmen.

Det är precis som Birgitta Dahl sade, att vi alla vid regeringsskiftet 1976 var oroade över hur det skulle bli med den här verksamheten i fortsättningen. Men vi hoppades ändå att de borgerliga regeringarna skulle vara aktiva för att se till att den överenskommelse som hade träffats med Kommunförbun-

Om barnomsorgen

det verkligen fullföljdes. Vi hade genom lagstiftning, höjda statsbidrag osv. lagt grunden till en god barnstugeverksamhet.

Jag tycker hela den svenska riksdagen – i varje fall representanterna för centern, folkpartiet och socialdemokraterna – bör vara oroad över utvecklingen. Föräldrarna är oroad, och de fackliga organisationer som under många år har drivit frågan om utbyggd barnomsorg är högst oroad.

När Karin Söder nu försöker förringa uppgifterna i dagens tidningar om Kommunförbundets undersökningar vill jag säga att de på det hela taget stämmer med det resultat som LO fått vid en enkät i LO-sektionerna. Vi har ännu inte fått in svar från alla sektioner, men de vi har fått visar entydigt på att vi kommer att få en nedskärning av barnstugeverksamheten. Vi kommer att få en kvalitetsförsämring. Där ges exempel på att man höjer intagningsåldern, dvs. att barnen inte får komma in på daghemmen vid den ålder som tillämpats tidigare. Man försämrar matstandarden. Man hänvisar föräldrarna som söker barnomsorg till privata daghem – och vilka föräldrar har råd att betala privata daghem?

Det finns alltså en mycket berättigad oro inför den passivitet som den borgerliga regeringen visar i de här frågorna. Jag skulle vilja fråga: Vad har de borgerliga regeringarna gjort på det här området efter 1976? Det är lätt att svara på, för det är i stort sett ingenting. Det är skrämmande att uppleva den passivitet som vi nu ser och vilket resultat det får när siffrorna börjar komma fram om att daghemsutbyggnaden kommer att minska.

Jag tror att utbyggnaden av barnomsorgen är en av de viktigaste insatserna i förebyggande syfte när det gäller barn- och ungdomsvård. Karin Söder har i andra sammanhang mycket att göra när det gäller åtgärder för att förebygga ungdomsproblem – drogmissbruk och sådant är det som kanske diskuteras mest i dessa dagar. Jag tror att det är väldigt viktigt att vi får en tillförlitlig utbyggnad av barnomsorgen. Det är en viktig funktion för att föräldrarna skall kunna känna trygghet för sina barn. Det är viktigt att barn har en god uppväxtmiljö, och barnstugorna är en angelägen del i det.

Här har talats om den proposition som skall komma, och Karin Söder säger att den kommer. Det är märkligt med den här propositionen. I våras skulle den handla om vissa kvalitetsfrågor inom barnomsorgen, men i dag och i den propositionsförteckning som vi har fått handlar den om förenklade statliga regler i barnomsorgen. Det bidde alltså en tumme – ja, inte ens det, eftersom propositionen har dragits tillbaka!

Jag tycker att det vore på sin plats att Karin Söder redogjorde för när propositionen kommer och vad den kommer att innehålla.

Det är fel när det i svaret står att utrymme och riktlinjer för ökning av den kommunala verksamheten behandlades av riksdagen under våren 1980. Så skedde inte, därför att riksdagen sköt på behandlingen av de motioner som Birgitta Dahl har nämnt, just därför att man väntade på regeringens proposition.

Varför har det inte kommit någon proposition? Vad kommer den att innehålla?

Jag vill också fråga: Vad avser regeringen att ta för initiativ när det gäller överläggningar med Kommunförbundet för att kunna klara behovstäckningen fram till 1986? Det är föga troligt, som Karin Söder anger i sitt svar att riksdagens målsättning kommer att tillgodoses. Det behövs aktiva insatser, inte minst från regeringens sida.

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

Om barnomsorgen

Anf. 94 Socialministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Jag kan säga till samtliga talare här att min oro för barnen, för deras trygghet och deras möjligheter till en god utveckling i en tid med de svårigheter som vi nu har är lika stor som någon annans. Jag delar också Gertrud Sigurdsens uppfattning att det finns ett nära samband mellan den omsorg vi kan ge våra barn och våra möjligheter att förebygga drogberoende och andra sociala problem.

Jag delar också uppfattningen att barnomsorgen i hela dess vidd spelar en mycket betydelsefull roll för barnens trygghet och också för föräldrarnas trygghet när de är i förvärvsarbete. För de ensamstående föräldrarna är daghemmet eller familjedaghemmet kanske den enda vuxenkontakten utöver den man får i arbetslivet, och detta är ju av en oerhört stor betydelse.

Sedan är det ju på det sättet – och det vill jag gärna understryka – att vi står bakom de deklARATIONER som gjordes i samband med det program som antogs 1976. Det har blivit en förskjutning – som är mycket beklaglig – i utbyggnaden. De bedömningar vi kan göra i dag – som dock är något osäkra – visar i varje fall på att vi bör uppnå denna målsättning med kanske ett års fördröjning. Men då bör vi också ta i beaktande att utbyggnaden av familjedaghemmen i kommunal regi under denna tid har skett med betydligt större utbyggnadstakt än vad som har förutsetts vid uppgörelsen. På det sättet har alltså ett större antal barn än som ursprungligen var tänkt fått sin omvårdnad ordnad, och därmed uppnås målet tidigare än vad som kunnat ske genom själva daghemsutbyggnaden.

Det är också på det sättet att SCB:s undersökning ger oss en bild av vilka behov som föreligger inkl. de dolda behoven, eftersom undersökningen är gjord så att den upptar även önskemål som finns för framtiden.

Jag vill i detta sammanhang också understryka att de regeringar som funnits sedan 1976 uppfyllt de ekonomiska förpliktelser i övrigt som har fastlagts. Detta innebär en successiv ökning i enlighet med den ekonomiska utvecklingen, vilket var överenskommet. Ingen propå har kommit från Kommunförbundet om att denna överenskommelse skulle ändras.

Jag har fått ett antal frågor i olika avseenden. Det har ställts frågor om den proposition som har aviserats, och jag är den första att beklaga att den av olika skäl har försenats. Propositionen kan väntas i början av nästa år. Men jag har gjort den bedömningen att det är bättre att den blir något fördröjd och att man får med alla de delar som man vill ha med i propositionen. Förberedelsearbetet kommer då att ta längre tid. Jag beklagar livligt om detta har försenat riksdagens arbete, men jag hoppas att propositionen när den läggs fram skall bli en bra utgångspunkt för både den kvantitativa och

Fredagen den
12 december 1980

Om barnomsorgen

den kvalitativa utbyggnaden av barnomsorgen i vårt land.

Beträffande frågan om en ny uppgörelse med kommunerna aviserar jag i svaret att regeringen har för avsikt att ta upp de ekonomiska mellanhavandena med kommunerna när det gäller den kommunala ekonomin. I den diskussionen kommer det också att bli en debatt om vilka områden som skall prioriteras. I detta sammanhang kan ju också frågor om en eventuell plan för utbyggnad komma med i debatten, men det får då ske i samarbete med kommunförbunden.

Här ställdes också en del andra frågor. Det gäller de uppgifter som i dag har lämnats från Kommunförbundets rapport. Man har efterlyst en större oro från min sida när det gäller den rapporten. Jag uttryckte mig kanske inte tillräckligt tydligt i det lilla inpass i interpellationssvaret som berörde denna del, men självklart ser jag med oro på att vi inte kan fullfölja de planer som kommunerna hade på det sätt som vi tidigare i år trodde. Dessa planer var lovande med hänsyn till den SCB-undersökning som har gjorts när det gäller behovet. Men jag vill, innan jag vidare kommenterar dessa siffror, få ett bättre underlag för hur vi skall hantera dem. Jag vill se vad det är för innehåll i siffrorna.

Jag apostroferades för min kommentar om kostnadsmedvetandet. Jag vill understryka att ett kostnadsmedvetande inte nödvändigtvis behöver medföra en kvalitetsförsämring. Jag vill också understryka att ett kostnadsmedvetande när det gäller omsorgen om människor, såväl barn som sjuka och äldre, inte får medföra en kvalitetsförsämring. Det är viktigt att det betonas i detta sammanhang. Och det finns faktiskt möjligheter att förena de två goda tingen kostnadsmedvetande och hög kvalitet. Men det finns en gräns, efter vilken man kommer in på en kvalitetsförsämring. Det gäller att förhindra att man överskrider denna gräns.

Till sist vill jag, herr talman, understryka att jag personligen och regeringen ägnar frågan om en god och för framtiden utbyggd barnomsorg stor uppmärksamhet i budgetarbetet. Jag upprepar att barnomsorgen, i likhet med långvården och omsorgen om de sjuka, är ett prioriterat område. Så kommer det att förbli också i framtiden.

Anf. 95 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag vill först varna socialdemokraterna för att sätta sig på alltför höga hästar. Under den långa period då socialdemokraterna hade möjlighet att vidta åtgärder gjorde man ingenting. Socialdemokraterna hade kunnat se till att förutsättningarna för barnomsorgen blivit mycket bättre. Gertrud Sigurdson sade att socialdemokraterna lade grunden. Jag tycker faktiskt inte det. Socialdemokraterna har ett mycket stort ansvar för att situationen ser ut som den gör. Men den borgerliga regeringen har självfallet förvärrat situationen och kommer också i fortsättningen att göra det.

Socialdemokraterna har aldrig stött vpk:s krav när det gällt att garantera utbyggnaden av eller en bra kvalitet på barnomsorgen. Socialdemokraterna stödde inte ens den reservation i vilken centern, folkpartiet och vpk krävde statliga miniminormer. Då sade socialdemokraterna nej. Detta skall klart

sågas ifrån. Det finns ingen anledning att yvas så mycket som Birgitta Dahl och Gertrud Sigurdsen här gör. Med detta vill jag inte ha sagt att socialdemokraterna inte skall jobba vidare med denna fråga. Om socialdemokraterna kommer tillbaka till regeringsmakten, får de ta nya tag.

Kjell-Olof Feldts uttalande i somras skall kanske stå för honom själv, men han är ändå, som jag har uppfattat det, en av de ledande socialdemokraterna. Och Kjell-Olof Feldts och även andra ledande socialdemokraters uttalanden i denna fråga bådar inte gott för framtiden, vare sig när det gäller kvantitet eller i fråga om kvalitet. Detta vill jag klart deklarera för de socialdemokratiska ledamöter som deltar i denna debatt.

Karin Söder uttrycker oro i allmänna fraser, men det hjälper inte. Det behövs även åtgärder för att trygga en bra barnomsorg. Det hjälper inte heller att hela tiden upprepa att barnomsorgen är ett prioriterat område, när vi kan konstatera att situationen inom barnomsorgen har varit dålig och nu försämras. Och inför framtiden kommer den antagligen att bli ännu sämre, både när det gäller antalet platser och i fråga om vilken verksamhet som skall bedrivas.

Det fattas hundratusentals platser. Jag tycker nämligen att man inte, vilket andra partier gör, skall utgå från föräldrarnas behov av daghemsplatser. Man skall i stället utgå från barnens behov av daghemsplatser. Här kommer också det in som Gertrud Sigurdsen sade om det förebyggande syftet. I förebyggande syfte måste vi utgå från alla barns rätt till en bra barnomsorg.

Det blir ett års fördröjning innan vi har nått målet för barnomsorgens utbyggnad, sade Karin Söder. Det gäller om man utgår från planen från 1976, men målsättningen för den planen är enligt min mening alldeles för låg, om vi skall trygga en bra förebyggande omsorg om våra barn.

Sedan pekade Karin Söder på att familjedaghemmen klarar platsantalet totalt sett, och det kanske de gör. Vi har också sett hur man ute i kommunerna går över till familjedaghem. Det är farligt, för då har man kommit bort från den kollektiva, sociala omvårdnad och fostran som barnomsorgen är. Det går inte att jämföra de här formerna av tillsyn: Familjedaghemmen arbetar under helt andra förutsättningar – därmed inte ett ont ord sagt om alla de familjedaghemsmammor som verkligen gör en storartad insats för många barn i detta land. Men de arbetar under andra förutsättningar. Och jag tror man kommer bort från målsättningen för barnomsorgen om man låter den här utvecklingen fortsätta.

Det jag har tagit upp är inte någon nyhet – vänsterpartiet kommunisterna har fört fram dessa krav, men de har inte stötts av något parti här i riksdagen. Utvecklingen visar att daghemmen hade behövts och att de behövs ännu mer i dag. Det måste lagstiftas på detta område, så att det blir lika naturligt att ett barn får en daghemsplats som att barnet får en skolplats när det fyller sju år. Man måste se till att kommunerna får full kostnadstäckning för att klara utbyggnaden. Man måste garantera kvaliteten med åtminstone miniminormer. Det är de åtgärderna man måste vidta. Det gäller också markreservationer för att klara utrymmet för barnomsorgens utbyggnad.

Det är sådana här konkreta åtgärder som måste till för att man skall klara problemen. Det räcker inte och hjälper inte att Karin Söder säger att hon är oroad, om hon inte kopplar ihop den oron med konkreta åtgärder.

Det är klart att det kommer att kosta. Och det kostar ännu mer ju längre man dröjer med att vidta åtgärderna. Men detta är sådant som måste få kosta. Man får dra in på annat i stället och ändra andra förhållanden i den ekonomiska politiken. Här är det en katastrofal situation. Jag är väldigt förvånad över att man är så pass – nonchalant kanske är ett hårt ord – ointresserad av att ta itu med de här frågorna, vilket mycket av den diskussion vi hittills hört har visat och som jag kan läsa ut av detta svar och av tidigare debatter.

Anf. 96 BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Jag har nu vid ganska många tillfällen diskuterat de här frågorna med Karin Söder och jag har börjat känna igen ett mönster. Det visar sig att när man riktar angrepp mot regeringen och Karin Söder för deras sätt att sköta barnomsorgen, så är Karin Söders standardsvar ett mycket vackert tal om hennes och regeringens djupa engagemang i barnens problem. Men det börjar klinga alltmer ihåligt för varje gång det upprepas som försvar för att inte vidta de praktiska åtgärder som krävs för att vi skall kunna skapa ett samhälle som är bra för barnen.

Man börjar också lägga märke till att det är stor skillnad mellan de löften som utställs och vad som faktiskt görs.

När vi för drygt ett år sedan diskuterade den här frågan i den allmänpolitiska debatten var rubriken på tidningarnas referat – och den gick tillbaka på ett pressmeddelande som hade utsänts – att "Karin Söder lovar 100 000 nya daghemsplatser till 1981. Riksdagens beslut skall fullföljas inom den föreskrivna tiden." – Det var alltså ett löfte.

I en stort uppslagen intervju 1975 i en tidning, där Karin Söder och jag utfrågades om den då diskuterade tioårsplanen, uttalade Karin Söder att en tioårsplan betraktades av henne och hennes parti som en minimimålsättning 1975.

Men hur man än läser dessa siffror kan man icke läsa dem så som Karin Söder och andra i regeringen brukar tolka dem, nämligen att det blir bara ett års försening och att det dessutom inte är någon verklig försening, eftersom man i stället har byggt fler familjedaghem.

Alldeles oavsett vad man tycker om daghem eller familjedaghem innebar 1976 års beslut bl. a. att det skulle byggas 100 000 platser i daghem och 50 000 platser i fritidshem till 1981. Det framgår av statistiken att det fattas 17 000 daghemsplatser och ännu fler fritidshemsplatser. Det framgår av statistiken och av erfarenheterna från de här åren att det programmerade resultatet regelmässigt måste räknas ner för varje år. Varje år visar det sig nämligen att kommunernas planer inte håller. I de flesta kommuner är det en flerårig försening i planförverkligandet av många skäl, inte minst därför att regeringen inte har påtagit sig uppgiften att fungera som pådrivande kraft.

När det dessutom i dag publiceras siffror som visar att till denna försening kommer att kommunerna i sina planer skrivit ner en fjärdedel av de belopp som man borde ha anslagit för att fullfölja planerna för nästa år, då är detta en mycket allvarlig sak. Jag måste säga att det tyder på en brist på kunskap om och förståelse för hur problemen verkligen är eller en brist på ansvar för dem, eller kanske bådadera, om man säger som det står i interpellationssvaret, att detta tyder på att vi skall kunna klara det. Om Karin Söder och regeringen verkligen hade varit intresserade, så skulle Karin Söder tvärtom ha sagt: Vi känner djup oro över detta och skall genast vidta åtgärder för att komma till rätta med problemen. Om man menar allvar med att man skall prioritera frågorna, så skulle man ha svarat det.

Jag kan inte, även om jag vill vara välvillig, tolka vare sig interpellationssvaret eller Karin Söders klargöranden här som att hon lovar att lägga fram en plan för den fortsatta utbyggnaden i samråd med kommunförbunden och efter en uppgörelse med dem. Det som hon talar om är något helt annat. Det är vad som skall stå i regeringens nästa sparproposition, och den kommer att grundas på långtidsutredningens sociala grundprinciper och den nuvarande regeringens orättfärdiga fördelningspolitik. Då kan det ju faktiskt bli raka motsatsen som presenteras oss. Jag är inte ett dugg lugnad. Man har i stället anledning att känna oro för att regeringen deklarerar att man måste gå ifrån planen precis som kommunerna har gjort, inte bara passivt utan medvetet i årets budgetbeslut.

Därför vill jag verkligen uppmana Karin Söder att skingra min oro genom att ytterligare förtydliga vad som är Karin Söders och regeringens avsikter med det ni skall komma med i vår. Tänker ni sluta en uppgörelse med Kommunförbundet som innebär att ni nu satsar allt på att förverkliga riksdagsbeslutet, eller tänker ni göra motsatsen?

Anf. 97 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Jag vill först säga till Inga Lantz att jag tror att hon skall vara tacksam för att det under de senaste 48 åren i ungefär 44 år har varit socialdemokratiska regeringar i det här landet som har tagit initiativ och som har byggt ut barnomsorgen. Jag vill påstå att dessa socialdemokratiska regeringar har fört en realistisk politik. När man som vänsterpartiet kommunisterna aldrig har suttit och aldrig kommer att sitta i regeringsställning är det givetvis lätt att göra sig populär genom att ställa orealistiska krav när det gäller samhällets utbyggnad på detta och många andra områden.

Karin Söder säger att hon är den första att beklaga att den här propositionen ännu inte har lagts fram. Hon säger att den skall komma i början av nästa år och att fördröjningen beror på att arbetet är omfattande, eftersom det är viktigt att man får med barnomsorgens alla delar. Det uttalandet fattar jag så, att propositionen kommer att vara innehållsrik. Där kommer det inte bara att tas upp, som det står, "förenklade statliga regler i barnomsorgen", utan där kommer det också att behandlas vissa kvalitetsfrågor m. m. I början av 1981 förväntar vi oss en fyllig proposition från Karin Söder om barnomsorgen.

Sedan säger Karin Söder i sitt svar att det skall bli överläggningar med kommunförbunden, men det gäller ju hela den kommunala verksamheten. Hon säger vidare att det kommer att debatteras vilka områden som skall prioriteras.

Då skulle jag vilja ställa denna enkla fråga till Karin Söder i hennes egenskap av socialminister: Kommer ni att vid dessa överläggningar hårt driva frågan, så att vi får till stånd en ny uppgörelse om barnomsorgen, en ny uppgörelse mellan Kommunförbundet och regeringen som sedan kommer att föreläggas riksdagen? Kommer ni också att i regeringen driva frågan för att få till stånd en lösning? Ni säger ju att regeringen och företrädare för kommunerna är överens om att barnomsorgen är ett prioriterat område.

Anf. 98 Socialministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Jag vill först göra ett tillrätalläggande beträffande en sak i Gertrud Sigurdsens tidigare anförande. Hon tog upp följande mening i mitt svar: "Utrymme och riktlinjer för ökning av den kommunala verksamheten behandlades av riksdagen under våren 1980." Det gjorde man faktiskt i anslutning till finansplanen, och det gällde alltså den kommunala verksamheten. Jag vill inte att Gertrud Sigurdsens uttalande skall stå oemotsagt.

Då Birgitta Dahl säger att vi bedriver en orättfärdig politik, tycker jag att det finns skäl att något beröra vad som faktiskt har hänt sedan 1976 och särskilt vad som har hänt bara under det senaste året. Under det senaste året har ju föräldraförsäkringen byggts ut. Vi har också avsevärt höjt barnbidragen. Gertrud Sigurdsen talade med rätta om socialdemokraternas insatser under deras regeringstid, som ju, vilket Gertrud Sigurdsen själv sade, var väldigt lång. Faktum är emellertid att det 1976 fanns 81 000 daghemsplatser. I enlighet med den plan som då antogs har en utbyggnad skett, så att det blir nära nog en fördubbling nästa år. Det tog alltså mycket lång tid innan de där 81 000 platserna blev färdiga. Jag tycker att det är väl värt att nämna detta i det här sammanhanget. Det har, som här sagts, blivit en fördröjning av utbyggnadsplanerna. Jag kan försäkra, att när jag talar om att det är betydelsefullt att nämna att de kommunala familjedaghemmen har byggts ut mera än vad som förutsågs 1976, är detta inte för att dölja det förhållandet att de 100 000 daghemsplatserna inte kommer att byggas ut inom den beräknade tiden. Det är emellertid ett förhållande som måste framhållas när det gäller antalet barn som får en omsorg i den kommunala barnomsorgen. Jag tycker att detta inte får negligeras i sammanhanget.

Det är, som här sagts, riktigt att våra förhandlingar med kommunförbunden kommer att gälla den kommunala ekonomin. I det sammanhanget kommer också prioriteringen att diskuteras. Hittills har vi varit eniga om att barnomsorgen skall prioriteras, och jag kan försäkra att jag med emfas kommer att hävda detta även vid de kommande förhandlingarna. Huruvida det vid de diskussioner som ligger framför oss kommer att utkristallisera sig ett behov av en plan är för tidigt att uttala sig om. Jag tror att det i detta sammanhang är viktigt att vi för en ingående diskussion med kommunerna om det totala omsorgsbehovet, varvid även de äldre kommer in i bilden. Det

måste bli en planmässig behovstäckning på båda dessa områden. Det ena motsäger inte det andra, men jag kan lova att jag för min del kommer att medverka till en prioritering av barnomsorg och äldreomsorg i det sammanhang som vi har talat om tidigare.

Jag tror inte att vi innerst inne har så olika meningar om behoven. Jag tror att vi är lika medvetna. Jag tror också, för att apostrofera vad Inga Lantz sade tidigare beträffande vissa socialdemokratiska uttalanden, att medvetenheten om de ekonomiska förutsättningarna och medvetenheten om prioriteringsbehoven är mycket stora och att vi säkert också för framtiden kan hitta en gemensam nämnare i det här avseendet.

Anf. 99 BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Jag vill inte bestrida att det finns frågor där vi har en närallgande syn. Men så länge centern och också folkpartiet föredrar att samarbeta med moderaterna kommer man inte att kunna arbeta i den riktning som en sådan eventuell gemensam syn skulle leda till, utan man kommer att arbeta i en motsatt riktning. Det är ändå, förutsätter jag, ett medvetet val från centerns och folkpartiets sida vem man skall samarbeta med.

Karin Söder protesterar mot att jag kallade den här regeringens politik, där moderaterna har så stort inflytande, för orättfärdig och gav ett par exempel på vad som har hänt i år. Visst är det sant att man har byggt ut föräldraförsäkringen – om än på ett sätt som vi inte tycker är tillräckligt bra. Man kan ju inte utnyttja den försäkringen om man är ensamstående förälder eller låginkomsttagare – eftersom den inte ger full ersättning för inkomstbortfall. Och man har byggt ut barnbidragen.

Men de här sakerna kan på intet sätt väga upp alla försämringar som barnfamiljerna samtidigt har drabbats av och som de har drabbats av i större utsträckning än någon annan grupp, eftersom de har en särskilt stor försörjningsbörda, ett särskilt stort konsumtionsbehov. Och de kommer att drabbas ännu värre när matprishöjningar och bostadskostnadshöjningar slår igenom efter nyår.

Samtidigt som man har gjort så här mot barnfamiljerna, som Karin Söder säger sig vilja värna om – och det har slagit allra värst mot dem som har lägst inkomst att försörja sina barn på och ordna sin barnomsorg med – har man delat ut miljarder till dem av oss som inte behöver mer pengar. Om de miljarder som har satsats på skattesänkningar åt de rika – miljarder som man underlåter att ta in, eftersom man inte sätter åt skattesmiteriet effektivare – funnes tillgängliga, så skulle vi kunna åstadkomma underverk för barnen. Då skulle vi kunna klara barnomsorgen. Då skulle vi slippa att på det sätt som den borgerliga regeringen tvingat igenom dra ned vuxenstödet och resurserna till skolan. Då skulle vi ha något att satsa på åldringsvården. Jag vidhåller att det är en orättfärdig politik.

Sedan noterar jag att Karin Söder fortfarande inte vill lova att det skall komma en plan eller en överenskommelse med Kommunförbundet om den fortsatta barnomsorgsutbyggnaden. Hon formulerade sig t. o. m. som om

hon vore tveksam om det behövs en plan. Det tycker jag är ett besked som är negativt nog i sig självt. Jag tror nämligen att vad vi har lärt oss av de här åren är att det behövs en plan i nära samarbete med kommunerna och en pådrivande regering – för att någonting skall hända. Så har vi ju gjort på andra angelägna områden för att få en utbyggnad till stånd, och när vi har trots att inte ens en överenskommelse om en plan har varit tillräcklig, då har vi t. o. m. lagstiftat för att tvinga fram en reform. Så gjorde vi med skolan. För barnomsorgen valde vi att försöka att på frivillighetens väg åstadkomma en planerad överenskommen utbyggnad. Men vi sade att om det visar sig att detta inte är tillräckligt måste vi ta till lagstiftning för att kunna fullfölja den utbyggnadsplan som vi hade fattat beslut om. Utvecklingen visar att vi kommer att misslyckas – för det är ett misslyckande när utbyggnaden inte sker i tid. Och ändå är socialministern, som är den mest ansvariga av alla, inte ens säker på om vi behöver en plan.

Anf. 100 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det är klart, Gertrud Sigurdsen, att jag inte är tacksam för att det har varit en borgerlig regering under de här åren. Men jag hade varit väldigt tacksam om socialdemokraterna hade fört en bättre politik i fråga om barnomsorgen. Jag vidhåller min uppfattning att socialdemokraterna på detta område inte har tagit sitt ansvar. Men det är bra om de vill vara med och jobba hårdare och på ett annat sätt i framtiden.

Jag har ställt tre frågor till Karin Söder. Den första frågan var om socialministern tänkte vidta några åtgärder för att trygga en kvantitativt hög utbyggnad av barnomsorgen. Svaret på den frågan är nej. Och ingenting har i debatten framkommit som tyder på att socialministern ämnar rucka på detta nej.

Den andra frågan var om socialministern var beredd att ta initiativ för att kommunerna skall prioritera byggandet av daghem och fritidshem på bekostnad av familjedaghem och familjefritidshem, eftersom föräldrarna hellre vill ha daghem där en annan form av verksamhet bedrivs. Från regeringshåll tänker man inte ta några sådana initiativ.

Min tredje fråga var: Hur ser socialministern på de kvalitativa försämringarna av omsorgen? Jag kan konstatera att inte heller i det avscendet hyser Karin Söder någon oro.

Det hjälper inte att hela tiden tala om att man är anhängare av en god barnomsorg, när man inte är beredd att vidta de åtgärder som behövs för att få en sådan.

Birgitta Dahl talade för en mjuk linje – om det inte går med överenskommer kan man tänka sig en lagstiftning. Men det har ju visat sig att det inte går. Situationen är som Birgitta Dahl själv sade katastrofal. Vi har från vänsterpartiet kommunisterna sedan många år krävt en lagstiftning. Här skall det inte vara några frivilliga åtaganden från kommuner som anser sig ha råd med en utbyggnad. Det skall vara en rättighet för alla barn att få en plats inom den kommunala barnomsorgen. Det är häpnadsväckande att man inte ens på socialdemokratiskt håll har insett att här måste vi lagstifta.

Lagstiftning, kostnadstäckning och garantier för en bra kvalitet inom barnomsorgen – det är de konkreta åtgärder som behövs för att vi skall komma någonstans i den här frågan. Om man inom regeringen säger sig vilja värna om barn och ungdom, är det otroligt att man inte störtar att fatta dessa beslut.

Anf. 101 Socialministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Inga Lantz vet lika väl som någon annan att prioriteringen mellan daghem och familjedaghem görs ute i kommunerna. Med den utveckling som vi i dag har kommer, som också framgår av mitt svar, den relativa andelen familjedaghem att minska under de närmaste åren.

Vid flera tillfällen under den här debatten har jag påpekat behovet av en kvantitativ utbyggnad och talat om de diskussioner som vi skall ha med Kommunförbundet för att kunna arbeta vidare i enlighet med de mål som riksdagen redan har antagit om behovstäckning under en tioårsperiod. Dess värre blir det dock något års förskjutning, enligt vad vi i dag kan bedöma. Och detta – jag upprepar det, eftersom det uppenbarligen är så svårt att fatta det – inger mig lika stor oro som någon annan. Det är därför som vi arbetar med en proposition med förslag om hur vi skall kunna fullfölja planerna på ett kvalitativt och kvantitativt riktigt sätt.

Det är också därför som vi har tagit upp prioriteringsdiskussioner med Kommunförbundet om just barnomsorgens utbyggnad. Det är väl värt att nämna att ökningen av utgifterna för barnomsorgen är 950 milj. kr. det här budgetåret – en icke så liten summa.

Sedan till frågan om kvaliteten i fråga om barnomsorgen. Det är inte bara en fråga om personaltätthet, barngruppernas storlek och personalens utbildning – som ju är oerhört viktiga kvalitetsfaktorer – utan det är också kvaliteter i många andra avseenden som jag vill ta tillfället i akt att nämna här i dag: det är hur föräldrarna medverkar, det är hur personalen samarbetar, det är barnomsorgslokalernas lokalisering och det är de aktiviteter som man bedriver både inom denna verksamhet och ute i samhället. Vi kan se att vi här i Sverige har en betydligt högre standard internationellt sett än vad man har i många andra länder. Det framgår om man jämför det som är mätbart, såsom personaltätthet, barngruppernas storlek, personalens utbildning, öppethållandetider, kosthållning m. m.

Jag vill också gärna ta tillfället i akt att peka på att personaltättheten successivt har ökat sedan 1976 i daghem och fritidshem samt i barngrupperna, bl. a. på grund av att fler föräldrar har förkortat sin arbetsdag, så att man har fått in allt fler barn med kortare vistelsetider. Detta har alltså bidragit till en avlastning av barngrupperna under olika perioder, och även den höga efterfrågan på deltidsplatser har på det sättet kunnat bidra till en högre kvalitet. Det är också så att bland personalen i barnomsorgen har andelen med förskollärare- och barnskötarutbildning ökat under de senaste åren.

Det är just de här utgångspunkterna för barnomsorgen som jag ser som särskilt positiva för framtiden – även om jag är mycket väl medveten om att resurserna är ojämnt fördelade över landet, beroende på att det finns

områden där problemen är speciellt accentuerade och där det finns många barn med särskilda behov.

Jag vill gärna när det gäller regeringens arbete sedan 1976 säga att den skatteutjämning som har ägt rum under de här åren – som jag tidigare har nämnt här i kammaren – behöver upprepas. Den har tredubblats sedan 1976, till båtnad för de svagare kommunerna, där omsorgen inom den sociala servicen spelar en mycket stor roll för att de skall kunna få samma möjligheter som de starkare kommunerna har.

Jag vill vidare peka på det förhållandet att den allmänna arbetsgivaravgiften har tagits bort, vilket ytterligare har förstärkt kommunernas ekonomi. Det har därigenom varit möjligt för kommunerna att bygga ut den sociala servicen.

Den politik som regeringen har fört har alltså inte haft en orätfärdig inriktning. Det har varit en politik som under den här tiden har varit förenad med många ekonomiska svårigheter när vi försökt att föra solidaritetspolitiken vidare – jag dristar mig att använda honnörsordet solidaritetspolitik även i dag, liksom jag gjorde i går.

16 § Anmäldes och bordlades

Skatteutskottets betänkanden

1980/81:11 om ändrade regler för villabeskattningen, m. m. (prop. 1980/81:42)

1980/81:12 om stimulans av aktiesparandet (prop. 1980/81:39)

1980/81:18 om representationsavdrag (prop. 1980/81:68)

1980/81:19 om följdlagstiftning på skatteområdet med anledning av den nya sekretesslagen m. m. (prop. 1980/81:70)

Justitieukskottets betänkande

1980/81:15 om bötesstraffen (prop. 1980/81:38)

Lagutskottets betänkanden

1980/81:2 om åtgärder för att begränsa äktenskap med minderåriga

1980/81:5 om trafikförsäkringsbonusens fördelning vid skilsmässa

1980/81:8 om bostadsrätt

Utrikesutskottets betänkanden

1980/81:15 om tilläggsbudget I (prop. 1980/81:25)

1980/81:16 om förmånlig kreditgivning till u-länder (prop. 1980/81:41)

1980/81:18 om Paraguay

Socialutskottets betänkanden

1980/81:6 om regionsjukvården (prop. 1980/81:9)

1980/81:10 om åtgärder för att förebygga vissa sjukdomar och ohälsa
m. m.

1980/81:11 om utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden m. m.

1980/81:13 om vissa frågor rörande dricksvatten

Kulturutskottets betänkanden

- 1980/81:14 om tilläggsbudget I såvitt gäller kulturändamål (prop. 1980/81:25)
1980/81:15 om tilläggsbudget I såvitt gäller kyrkliga ändamål (prop. 1980/81:25)
1980/81:16 om registrering av fritidsbåtar
1980/81:17 om fritid i skärgård
1980/81:18 om användningen av alkoholfritt nattvardsvin
1980/81:19 om tilläggsbudget I såvitt gäller idrottsändamål (prop. 1980/81:25)

Utbildningsutskottets betänkanden

- 1980/81:9 om elevers och föräldrars medinflytande i skolan (prop. 1979/80:182)
1980/81:10 om grundskolan m. m.
1980/81:11 om fortbildning av vissa journalister
1980/81:13 om tilläggsbudget I (prop. 1980/81:25)
1980/81:14 om ändring i 31 § högskolelagen (prop. 1980/81:40)

Jordbruksutskottets betänkanden

- 1980/81:13 om godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, m. m. (prop. 1980/81:31)
1980/81:14 om vatten- och luftvård

Näringsutskottets betänkanden

- 1980/81:2 om branschregister och etableringskontroll inom vissa branscher
1980/81:3 om kontroll av spelhallar och diskotek
1980/81:15 om viss försäljning av skog från domänverket
1980/81:18 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (energifrågor) (prop. 1980/81:20)
1980/81:19 om stöd för åtgärder för att ersätta olja, m. m. (prop. 1980/81:49)
1980/81:20 om importen av frukt
1980/81:27 om årsredovisning för Svenska Varv AB (skr. 1980/81:12)

Civilutskottets betänkanden

- 1980/81:7 om räntebidrag m. m. (prop. 1980/81:63)
1980/81:8 om underhållslån (prop. 1980/81:64)

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

Om barnomsorgen

Fredagen den
12 december 1980

17 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

*Meddelande om
frågor*

den 11 december

1980/81:193 av *Eva Winther* (fp) till justitieministern om åtgärder mot polisövergrepp mot invandrare:

Polisens uppgift i vårt land är att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Regeringen slår i proposition 1980/81:13 fast att denna huvuduppgift utgör ett led i samhällets verksamhet för att främja rättvisa, trygghet och välfärd.

Polisens arbete är ofta utomordentligt svårt. Många enskilda polismän gör stora insatser för att hjälpa människor i svåra situationer. Det är också viktigt att medborgarna i vårt land kan känna förtroende för polisen.

Det är därför med förvåning och oro man tar del av invandrade svenska medborgares redogörelser för diskriminerande och brutal behandling. I Dagens Nyheter förekom den 20 och 23 november artiklar som belyser vad här anförts.

Jag vill därför fråga justitieministern:

Vilka åtgärder bör enligt justitieministerns mening vidtas för att förhindra sådana övergrepp?

den 12 december

1980/81:194 av *Anna Wohlin-Andersson* (c) till kommunikationsministern om SJ:s vagnlasttrafik vid Rimforsa:

SJ, Norrköpings trafikdistrikt, meddelade Kinda kommun i skrivelse av den 21 november 1980 att preliminärt beslut om avveckling av vagnlasttrafik vid Rimforsa fattats fr. o. m. den 1 augusti 1981. Kinda kommunala industristiftelse har just uppfört ett industrihotell i Rimforsa, och dessutom finns byggnadsplan klar för ett nytt industriområde. Stora svårigheter att få företag att etablera sig här kan bli följderna av ett nedläggningsbeslut. Rimforsa Trä, vilket är det företag som är den största användaren av järnvägstransporter i Rimforsa, planerar att utvidga dessa. Det finns också anledning framhålla att Kinda kommun ingår i stödområde 1 och att lokala och regionala myndigheter arbetar hårt för att utveckla näringslivet i kommunen.

Mot bakgrund av detta vill jag fråga kommunikationsministern:

Är statsrådet beredd att medverka till att vagnlasttrafiken vid Rimforsa kan bibehållas även efter den 1 augusti 1981?

1980/81:195 av *Margot Wallström* (s) till statsrådet Britt Mogård om innebörden av uttalande rörande betygsfri intagning till gymnasieskolan:

Nr 48

Fredagen den
12 december 1980

I tidningen Skolvärlden nr 35/1980 återges ett uttalande av en företrädare för utbildningsdepartementet. Han säger om uppdraget till skolöverstyrelsen att lägga upp försöksverksamhet med betygsfri intagning i Örebro län att han "inte tror att SÖ kommer att få fram något system som regeringen kan godta".

*Meddelande om
frågor*

Eftersom uppdraget inte skall redovisas för regeringen förrän den 1 april 1980, vill jag ställa följande fråga till statsrådet:

På vilka grunder har uttalandet gjorts, och delar statsrådet Mogård departementsföreträdarens uppfattning?

18 § Kammaren åtskildes kl. 18.09.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Fredagen den 12 december

Talmannen 3

Tredje vice talmannen 35, 52

Ahlmark, Lars (m) 38, 40, 41, 51

Andersson, Axel (s) 55, 56

Andersson, Georg (s) 35, 40, 41, 49, 52

Bernström, Bonnie (fp) 68

Carlsson, Ingvar (s) 52

Claeson, Tore (vpk) 5, 12, 14, 19, 22

Dahl, Birgitta (s) 104, 110, 113

Danielsson, Bertil (m) 9, 13, 15

Ekman, Kerstin (fp) 17, 21, 22

Eliasson, Anna (c) 45, 51, 52

Gradin, Anita (s) 66

Granstedt, Pär (c) 90, 95, 97

Hansson, Bertil (fp) 42, 51

Hellström, Mats (s) 65, 72

Hjelmström, Eva (vpk) 23, 25, 26, 43, 50, 52, 58, 71, 75

Jonäng, Gunnel (c) 60, 70

Landberg, Maj-Lis (s) 16, 20

Lantz, Inga (vpk) 31, 100, 108, 114

Lindkvist, Oskar (s) 3, 12, 14, 18, 21

Lööw, Maj-Lis (s) 33

Molin, Björn (fp) 24, 25, 28, 31, 79

Måbrink, Bertil (vpk) 28, 30, 91, 94, 96

Persson, Anita (s) 34

Sigurdson, Gertrud (s) 26, 30, 105, 111

Sundberg, Ingrid (m) 53, 82, 86

Söder, Karin, socialminister 98, 99, 107, 112, 115

Troedsson, Ingegerd, förste vice talman (m) 98

Ullsten, Ola, utrikesminister 54, 56, 68, 74, 75, 84, 87, 88, 93, 96, 97